

Ára: 600 Ft

Ez a könyv nagyon is gyakorlati segédkönyv. Elmélettel alig foglalkozik, az egyébként bőséges (külföldi) szakirodalomra nem hivatkozik.

Arra szolgál, hogy a Magyar Rádióban belső szabálygyűjteményként forgassák, más szerkesztőségekben tanácsokat merítsenek belőle újságíró iskolákon pedig – bőséges gyakorlati példatáraként könyvként használhassák. A Hírkönyvben elsősorban a rádiós hírek és hírműsorok szerkesztésének szabályai olvashatók, de a könyv nagyobbik része a televízióban és az írott sajtóban is érvényes tanácsokat tartalmaz. Mindenhol értelemszerűen kitér mi az, ami rádiós sajátosság és mi az, ami általános érvényű lehet.

A nyelvhelyességi tanácsok vagy az olyan részek, mint a földrajzi neveket tartalmazó függelék, ugyancsak elsősorban a „szájra-fülre” fogalmazásra vannak tekintettel, ennek ellenére több az írott sajtó hírszerkesztőinek is hasznosak lehetnek.

Bedő Iván Hírkönyv

Bedő Iván Hírkönyv

Második, bővített és átdolgozott kiadás

Budapest 1995

Bánkuti Gábornak, akinek „Híreket mondunk” című könyvéből sokan sokat tanultunk, és amely könyvet most is haszonnal forgattam,

Bolgár Györgynek, Domány Andrásnak (egyházi ügyek), Földi Ervinné (földrajzi nevek), László Péternek („Mi a hír? I.”), Mesterházi Mártonnak (német nyelvvelhelyességi ügyek), Pirityi Sándornak (katonai ügyek)

(a szerző)

ELŐSZÓ

29 név állt a Hírkönyv első kiadásának élén. Azoké, akik akkor, 1993-ban a Magyar Rádió Hírszerkesztőségében dolgoztak. Nekik, elődeiknek és az azóta érkezetteknek köszönhető, hogy ez a könyv elkészült. Azoknak, akiknek sokéves tapasztalatai alapján a rádiós hírszerkesztés szabályai kialakultak, és azoknak, akik később jöttek, és akiknek kérdései nélkül nem kellene mindig újra végiggondolnunk, mit miért is csinálunk úgy, ahogy.

Ebből következik, hogy ez a könyv nagyon is gyakorlati segédkönyv. Elmélettel alig foglalkozik, az egyébként bőséges (külföldi) szakirodalomra nem hivatkozik. Arra szolgál, hogy a Magyar Rádióban belső szabálygyűjteményként forgassák, más szerkesztőségekben tanácsokat mérítsenek belőle, újságíró iskolákon pedig – bőséges gyakorlati példatárával – tankönyvként használhassák.

A Hírkönyvben elsősorban a rádiós hírek és hírműsorok szerkesztésének szabályai olvashatók, de a könyv nagyobbik része a televízióban és az írott sajtóban is érvényes tanácsokat tartalmaz. Mindenhol értelemszerűen kiderül, mi az, ami rádiós sajátosság és mi az, ami általános érvényű lehet. A nyelvhelyességi tanácsok vagy az olyan részek, mint a földrajzi neveket tartalmazó függelék, ugyancsak elsősorban a „szájra-fülre” fogalmazásra vannak tekintettel, ennek ellenére többnyire az írott sajtó hírszerkesztőinek is hasznosak lehetnek.

A Hírkönyv nem szigorú szabályokat, hanem inkább tanácsokat tartalmaz. Ha a helyzet úgy kívánja, el lehet térni tőlük, de érdemes elgondolkodni: vajon van-e nyomós oka a szerkesztőnek, hogy a szokásostól eltérő megoldást válasszon?

A könyvben szereplő (jó és rossz) példák túlnyomó többsége elhangzott a Magyar Rádióban 1992-95-ben. A példákban szereplő személyek és események válogatása a véletlen műve: azokra a hírekre figyeltem föl, amelyek valamilyen szakmai szempontból tanulságosak voltak, és ebből a szempontból közömbös, hogy kiről vagy miről szólnak. A példák szerzőinek – kollégáimnak – köszönet jár azért, hogy akaratlanul is hozzájárultak e könyv összeállításához.

Borítóterv és tipográfia: Lengyel János

Szerkesztő: Furkó Zoltán

ISBN: 963 7058 23 0

© Bedő Iván 1995

PR MARKETING ÖNÁLLÓ OSZTÁLY

Felelős kiadó: Hábetter Helga

MAGYAR RÁDIÓ

Minden jog fenntartva

Készült a RÁDIÓPRINT Kft.-ben

Felelős vezető: Oláh György

Mi a hír? I.

„Ha egy kutya megharap egy embert, az nem hír. Ha egy ember harap meg egy kutyát, az hír.”

Bánkuti Gábor: Híreket mondunk. Budapest, 1970.

„Gödöllőn az utcán egy 72 éves asszonyt halálra mart három bullterrier. A kutyákat a Fészek Panzióban tenyésztették, és kiszabadultak. Píliscsabán két viadalra vagy őrzésre tenyésztett kutya támadott meg egy nőt. Súlyos, életveszélyes állapotban vitték kórházba, és az orvosok szerint sérülései maradandóak.”

Magyar Rádió, 1994. október 5. Hírek – 16.00 óra

„Pest megyében ismét kutyák öltek meg egy embert. Táborfalván két kutya megtámadott egy 55 éves férfit, az áldozat később belehalt sérüléseibe. Az állatok gazdája ellen a rendőrség eljárást indított.”

Magyar Rádió, 1994. december 13. Hírek – 11.00 óra

„Halált okozó gondatlanságért nyomozást indítottak Ricse község háziorvosa ellen. A községben két ember: egy gyermek és egy asszony halt meg veszett macska harapásától. T. J.-t a Borsod megyei Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat jelentette fel, mert megítélése szerint az orvos nem látta el kellőképpen a sérülteket. Az előírások szerint ugyanis minden állatharapásnál ki kell zárni a veszélyesség gyanúját, de ezt T. J. nem tette meg.”

Magyar Rádió, 1994. november 1. Hírek – 11.00 óra

„Egy felhívás: Ma délután két órakor a budapesti Váci úton, a Reno Cipőbolt előtti kereszteződésben egy szürke-fekete foltos szettelt elütött egy postás-autó. Egy 20 éves lány segíteni próbált a kutyán, de az megharapta mind a két kezét. Kérlek a kutya gazdáját, hogy jelentkezzen a ... telefonszámon.”

Magyar Rádió, 1994. december 19. Hírek – 21.00 óra.

„Japánban kutyákkal próbálnak enyhíteni a harapós fónök okozta munkahelyi feszültségeken. Rájöttek ugyanis arra, hogy egy-egy eb közelemben javul a munkamorál és még a hiányzások száma is csökken.”

Magyar Rádió, 1994. december 19. Hírek 6.00 óra.

„Bonn, 1995. július 12. (AP) – Németországban tavaly 2916 postást támadtak és haraptak meg kutyák. Ahogy a Német Posta Rt. szerdán Bonnból nyilvánosságra hozta, a majdnem 100.000 kézbesítőtől minden 34. fájdalmas ismeretséget kötött egy címzett kutyájával. A Posta közlése szerint az orvosi kezelés és a munkaidő-kiesés költsége kerekén 15 millió márka volt. „Igaz, hogy a kutyatulajdonosoknak maguknak kell megtéríteniük a kárt, de a fájdalomért és az ijedségért nem lehet kártalanítani a megharapott postásokat” – jegyzi meg a Posta közleménye.”

Mi a hír? II.

„Ha a kutya harapja meg a postást, az nem hír, ha a postás harapja meg a kutyát, az hír.” A közkeletű meghatározás abszolút érvényét az előbbi kis gyűjtemény alaposan megkérdőjelezi, de nem járunk jobban azzal a klasszikusnak számító, amerikai eredetű definícióval sem, amely szerint hír az, ami válaszol a hat alapkérdésre: ki, mit, mikor, hol, miért és hogyan?

Ennek a meghatározásnak egyformán megfelel mindkét hír:

„Lelőtték Kennedy amerikai elnököt. Az ismeretlen tettes Dallasban, nem sokkal az elnök érkezése után valószínűleg táncosüveg puskával lőtte le az elnököt és megsebesítette kíséretének több tagját. A merénylet háttéréről egyelőre semmit sem tudni.”

„Néhány nappal nyolcvanadik születésnapja után meghalt Kovács Jánosné, akit szomszédai a ceglédi útvárosi lakótelepen Lujzi Mama néven ismertek. Az utcán lett rosszul, és a mentőorvos szerint szívroham okozta halálát.”

A – bevallom – szélsőséges példákat azért hoztam fel, hogy oda lyukadjak ki: definíciók, ismérvek, pontozás és bármi más egzakt módszer alapján nemigen lehet megmérni, meghatározni egy hír értékét. Még az sem igaz ugyanis, hogy a második hír ne lenne hír. Igenis az lehet, mondjuk, a ceglédi útvárosi helyi rádióban – abban a rádióban, amelynek hírei közé egyébként az amerikai elnök halálhíre valószínűleg be sem kerülne. Vagyis: lehet, hogy ami az egyik közönségnek (közönségnek) hír, az másokat nem érdekel. Sok függ tehát attól, hogy kiknek, milyen hallgatótábornak, olvasóközönségnek szánjuk híreinket. (Ebben a könyvben helyenként nagyobb hangsúllyal esik szó egy országos, közszolgálati rádió szempontjairól.)

Altalában segíthet, ha annak a bizonyos hat kérdésnek alapján megpróbáljuk eldönteni, mi a fontosabb.

- *Ki?* Ha fontos, de legalábbis ismert emberről van szó, a hír többet ér, mint ha ismeretlen, jelentéktelen a hír főszereplője.
- *Mit?* Ha a hír szereplője azt teszi, amit szokott (az ellenzéki politikus bírálja a kormányt, a debreceni gyors megérkezik Debrecenbe, a vendéglős vacsorát szolgál föl, a beteg meggyógyul), akkor a hír értéke csekély. Ha ellenben szokatlan, rendkívüli dolgot cselekszik (az ellenzéki politikus csatlakozik a kormánykoalícióhoz, a debreceni gyors kisiklik, netán eltérítik Szombathelyre, a vendéglős a

vendéget szeleteli fel, a betegnek az egészséges lábát amputálják) akkor a hír érdekesebb. Bár, amint láttuk, a postás és a kutya példája sem abszolút érvényű – pontosabban: mindig a helyzettől függ, mi számít szokványosnak és mi az újdonság.

- *Mikor?* Ha valami most történt, érdekesebb. Ha mi közöljük először, akkor nyert ügyünk van. Ha az események után kullogunk, akkor híreink nem elég érdekesek.
- *Hol?* Ami hozzánk (illetve hallgatóinkhoz, nézőinkhez, olvasóinkhoz) közelebb történik, az fontosabb. A helyi rádióban hír a helyi tűzoltóegylet tisztújítása is, az országos rádió csak az országosan ismert szervezetek személycseréiről ad hírt, a honolului rádió hallgatói meg azt sem tudják, kit választottak meg Magyarországon nőkének (és viszont).
- *Miért?* Ha az esemény háttérében szokatlan indíték áll, akkor a hír érdekesebb. Ha elűtnék egy gyalogost, az nem feltétlenül kerül be a hírekbe, de ha az elvált feleség lesben ül a volt férj munkahelye előtt és gázt ad, amikor a férfi a járdáról a villamosmegálló felé indul, az bizonyára érdekes hírek számát.
- *Hogyan?* Beszámolunk fontos, ám szokványos dolgokról is, közöljük például a parlamenti választás részeredményeit is, de a hírekben másokhoz képest sokkal többet szerepelt például az a néhány jelölt, akit a többszáz másik képviselőtől eltérően a választási rendszer sajtóosságai ellenére már az első fordulón megválasztottak.

Mindez pusztán példa. Ez a könyv nem kísérlet meg sem elméleti, sem gyakorlati választ adni arra a kérdésre, hogy egy adott időben egy bizonyos szerkesztőség mit tekintsen hírnek. A szerző azonban már előljáróban azt tanácsolja a hírszerkesztőknek: ha arról döntenek, mi számít fontosnak vagy érdekesnek vagy közérdekűnek, akkor a hallgatóra gondoljanak és saját józan eszükre hallgassanak, ne pedig a kormányra, az önkormányzatra, a hatóságokra, a politikusokra vagy bárki másra, aki eltérő szempontokat diktálna. Ez nem csak a közszolgálati rádiókra vonatkozik: a hírek politikai és gazdasági függetlenségét kereskedelmi rádióknál sem szokás – mert nem célszerű – kérdésessé tenni.

Örök kérdés, hogy a hírek objektívek-e (hiszen annak kellene lenniük), de ennek elméleti elemzése ugyancsak nem célom. Talán elég, ha azt mondjuk, hogy a hírek legyenek tárgyszerűek, kiegyensúlyozottak. Ennek konkrét megítélése azonban még bejárattott demokráciákban, hosszú ideje érvényesülő sajtószabadság közepette is vissza-visszatérő viták tárgya a politika és a sajtó között.

Adalék lehet ehhez, amit a New York Times főszerkesztőjétől, Max Frankeltől idéz Bolgár György:

A rendőrnek, aki az utcán van, arra kell ügyelnie, hogy fenntartsa a közrendet, függetlenül attól, hogy szereti-e az abortusz ellen tüntetőket vagy sem. És ez végül is nem olyan nehéz, ha az ember szakmai erkölcsé azt súgja, hogy tisztességesnek, korrektnak kell lenni. (...) Teljes objektivitás ugyan nem létezik, de mi igyekezzünk tisztességesek lenni.¹

Az objektivitáshoz kapcsolódó, de gyakorlatibb szempont a hírek és a kommentár szétválasztása. Ez alapvető, de ide is kíváncsodik egy megjegyzés. Később jó néhány példa mutatja majd, hogy a hírek feldolgozásánál gyakran szükség van az előzmények, a háttér, az üggyhöz kapcsolódó vélemények bemutatására. Ez nem tévesztendő össze a kommentárral. Ha valaki nyilatkozik és válaszol valamire, akkor a hírbe szükség esetén beletartozhat valaki másnak az a korábbi véleménye, amelyre most reagáltak. Egyik-másik bejelentés híréhez hozzátartozik az is, hogy az ügy szempontjából fontos emberek, szervezetek hogyan vélekednek róla. Mindaddig, amíg ez nem kommentár, vagyis nem az újságíró személyes véleménye, addig ez nemcsak megengedhető, hanem gyakran szükséges is, mert különben a hallgató (akinek, ezt nem lehet elégszer hangsúlyozni, nincs módja visszalapozni, utánanézni, hanem első hallásra kell megértenie a hírt és annak háttérét) nem igazodna el a hírekben.

Felelős szerkesztői magatartás esetén a hírek tárgyszerűségét, kiegyensúlyozottságát nem veszélyeztetni az sem, hogy a híreket természetesen válogatni, rövidíteni, szerkeszteni kell. Természetesnek pedig nemcsak azért mondható ez, mert így tisztességes, hanem – tegyük hozzá – azért is, mert a szerkesztőség önérdeke így kívánja.

Nincsenek „jó” és „rossz” hírek (bár egy sajtótörténeti anekdota szerint akadt egyszer valahol Kelet-Európában egy zsidó lap, amely így csoportosította a híreket: „Ez nekünk jó” és „Ez nekünk rossz”). Aki úgy válogat, úgy rövidít, hogy a pillanatnyilag kellemetlennek tűnő híreket elhallgatja, az előbb-utóbb elveszti szavahihetőségét. Azért is, mert a hallgató más forrásból könnyen (manapság könnyebben, mint eddig bármikor) megtudhatja azt is, amiről mi nem szóltunk, és azért is, mert a híreknek folytatásuk, további fejleményük is van. Elérkezhet az a pillanat, amikor semmiképpen sem hallgathatunk róluk, és akkor úgy járunk, mint a korabeli Magyar Rádió, amely a 70-es évek elején imigyen közölte a legeslegelső hírt a lengyelországi megmozdulásokról (amikor is a munkáshatalom fegyverrel fordult a tüntető munkások ellen): *„A lengyel tengeremléki városokban helyreállt a rend”*. Hasonló példák

¹Bolgár György: A New York Times sztori. 215. oldal

kért visszanyúlhatnánk a szocializmus sajtótörténetébe, de nem tesszük, hanem inkább megint a New York Times főszerkesztőjét idézzük:

A legtöbb, amit tehetünk, az, hogy igazat mondunk vagy legalábbis megpróbálunk minél közelebb kerülni az igazsághoz. Ez az igazság néha kellemetlen, néha fáj, de lehet, hogy éppenséggel segít, és hasznos, ha tudomást szerzünk róla. Előfordul, hogy jó híreket adunk közre valamiről, és ennek az lesz a következménye, hogy az emberek ellustulnak, abbahagyják azt, amit addig olyan jól csináltak. Amivel csupán azt akarom mondani, hogy ha az ember itt ül és azon töpreng, hogy melyik információnak milyen hatása lesz, akkor vagy beleőrül vagy nagyképzű és arrogáns lesz, mások fölé helyezi magát. Ha az ember azon gondolkodik, hogy miről szabad másoknak tudniuk és miről nem, istent játszik, úgyhogy mi nem foglalkozunk ilyesmivel. Egyszerűen elfelejtkezünk arról, hogy a hír mit válthat ki az emberekben, hiszen nem játszhatjuk az istent. Csak két kérdést teszünk föl önmagunknak. Azt, hogy fontos-e az esemény, amely megtörtént és hogy érdekes-e. Ha mind a kettőre vagy legalább az egyikre igen a válasz, akkor a beszámolót közzétesszük.²

Maga a hír fogalma az utóbbi időben megváltozott. Eddig csak azt tekintettük hírnek, ami valamilyen eseményhez kapcsolódott – ennek felkelnek meg a fenti postásos vagy hatkérdeses meghatározások is. Nemcsak Nyugaton, hanem Magyarországon is terjed azonban az a felfogás, amely a híreket ennél tágabban értelmezi. A kemény és puha hírek fogalmáról van szó, arról, hogy olyan folyamatoknak, irányzatoknak is hírértékük lehet, amelyek nem köthetők egy bizonyos eseményhez, vagy legalábbis nem csak egy bizonyos esemény kapcsán beszélhetünk róluk. A példa megint Max Frenkelről való:

Valaha úgy tartották, hogy nem számít hírnek az, aminél nem lehet odaírni, hogy ez tegnap történt. Csakhogy az egészségügyi ellátás költségei nem tegnap szöktek magasra, hanem mindennap emelkednek; a népesség nem tegnap duplázódott meg; az élet a nagyvárosok központjaiban nem tegnap romlott meg; a kábítószer-fogyasztás nem tegnap vált súlyos problémává. Am mindezeknek a fejleményeknek óriási hatása van az életünkre, sokkal nagyobb, mint azoknak a messziesen koreografált eseményeknek, amelyeket csupán a kamerák kedvéért rendeztek meg. Vajon miért fontosabb az elnök egy-egy sajtóértekezlete, mint bármi, amit az előbb felsoroltam? Miért számítana keményebb hírnek? (...) A hír definíciója változott meg. (...) és most ott

²Bolgár: New York Times. 49. oldal

tartunk, hogy a fontos trendeket leíró, bemutató riportjaink, tudósításaink gyakran az első oldalon szerepelnek, méghozzá néha legfölül, ott, ahová a legfontosabb napi eseményeket tesszük. Hiszen, ha mondjuk kiderül, hogy hosszabb idő átlagában kétszer annyi nő választja az abortuszt, mint egy korábbi időszakban, akkor ebből vezető sztori lehet. Mégpedig nem akkor, amikor megtörténik, hanem amikor tudomást szerzünk róla, és amikor elég ügyesek vagyunk ahhoz, hogy a trendről előbb szerzünk tudomást, mint a többiek.³

A magyar viszonyokról Bolgár György ezt fűzi hozzá az amerikai feljegyzéshez:

... nálunk a hír (függetlenül attól, hogy igazi-e vagy csupán ál), az, ami friss esemény. Például, hogy egy motorkerékpáros embereket gázolt. Am ha egy riporter a baleset nyomába ered, ha fölfedezi, hogy újabban elszaporodtak a motorkerékpáros balesetek, ha összefüggést talál a szupergyors motorok terjedő divatja és a szerencsétlenségek növekvő száma között, ha úgy látja, hogy az ifjúság jobbmódú rétegében a gyerekek legszívesebben motorbiciklin lovagolnak, és mindezt megírja egy hosszabb riportban, akkor abból nem hír lesz, hanem riport. Nem az első oldalra kerül, hanem a tizenvalahányadikra. Hír csak akkor lenne belőle, ha a rendőrség sajtótájékoztatón számolna be a motorkerékpáros balesetek feltűnő elszaporodásáról. A rendőrségi sajtókonferencia hír, a lap saját riportereinek ugyanerről szóló, a rendőrséget esetleg hetekkel megelőző exkluzív riportja nem hír, legföljebb riport.⁴

Mindebből az is látható, hogy a hír fogalmának változása nemcsak tartalmi, hanem műfaji ügy is. Ami a rádióhíreket illeti, ez azt jelenti, hogy a hírműsorokban nemcsak a hagyományos hírek, hanem a tudósítások, interjúk, riportok is hordoznak híreket. Ami ebben a könyvben szerepel, az elsősorban a szűkebb értelemben vett hírekre vonatkozik, de a leírtak többnyire értelemszerűen vonatkoznak a rokon műfajokra is – természetesen csak annyiban, amennyiben nem olyan interjúkra, riportokra gondolunk, amelyek más, rendszerint hosszabb és nem aktuális műsorokba készülnek.

A gyakorlati tudnivalóknál szó lesz a leggyakoribb hibákról, amelyek a hírek válogatása, fontosságuk megállapítása, sorrendjük meghatározása körül előfordulhatnak. Itt, a bevezetőben is röviden kiemeljük a leggyakrabban előforduló hibákat.

³Bolgár: New York Times. 136–137. oldal

⁴Bolgár: New York Times. 139. oldal

Nem minden esemény hír. Bizonytalan szerkesztők könnyen abba a hibába esnek, hogy a szerkesztőségbe érkező minden meghívót, minden előrejelzést hírként kezelnek. De ne feledjük: egyrészt az, hogy mi lesz, az csak nagyon nagy horderejű események esetén hír. (Mégint más a kulturális ajánlat a színházak műsorával, megint más, hogy egy helyi rádió szolgáltatásként előre jelzi a helyi eseményeket – helyes, ha ezek elhangzanak, de ezek nem hírek.) Rendszerint az a hír, hogy mi történt. Másrészt nemcsak Lujzi Mama szomorú sorsa nem számít hírnek mindenedűtt, vagyis nemcsak az számít, hogy valami „magánügy” vagy „közügy”, hanem a mégoly komoly szervezők által megrendezett események sem számítanak mindig hírnek, mert lehet, hogy ami történt, az csak a résztvevőknek fontos, és lehet, hogy semmi sincs mögötte. Vannak események, amelyek rutinszerűen ismétlődnek, és előfordul az is, hogy egy-egy esemény mögött alig van más tartalom, mint hogy szervezői bekerüljenek a sajtóba. Pártok rendezvényein például gyakran nem történik egyéb, mint hogy megerősítik ismert álláspontjukat, már csak azért is, mert komoly párt nem tud hetente új állásponttal előállni. (Hallottam már szóvivőt felsóhajtani: tudják-e, milyen nehéz mindig kitalálni valamit, hogy bekerüljünk a hírekbe...) Számunkra viszont egy esemény csak akkor hír, ha valami új, valami érdekes, valami fontos történik.

Önmagában nem döntő az sem, hogy a hír szereplője milyen magas rangú személyiség. Korábban automatikusan vezető hírnek számított, ha a Párt Központi Bizottságának első titkára fogadta egy mégoly jelentéktelen és távoli ország vezetőjét. Ez az idő elmúlt: ha a fontos ember nem mond újat, nem cselekszik valami fontosat, akkor az a hír nem hír vagy legalábbis nem fontos hír. (Minderről részletesebben a lesz-hírekről és a protokollról szóló fejezetekben.)

Szó sincs persze arról, hogy a politika, pusztán azért, mert nem „érdekes”, ne kerüljön a hírekbe. A közszolgálati rádióknak különösen, de a többinek is az a dolga, hogy a közügyekről tájékoztassa a hallgatókat. Ha ezt nem tenné meg, nem tenne eleget annak a kötelességének, hogy lehetővé tegye a polgárok véleményalkotását az őket érintő ügyekben. Arról viszont igenis szó van, hogy a politikai események hírértékét a szerkesztőnek politikai befolyástól mentesen kell meghatároznia: a többipártrendszer nem abban különbözik az egypártrendszerrel, hogy amiről korábban egy párt döntött (volna, ha maradéktalanul sikerült volna neki), arról most több párt dönt.

Ide tartozik az is, hogy a pártok szereplésének a hírekben (a választási kampány törvényesen szabályozott időszakán kívül) nincs pontosan meghatározható rangsora, arányszáma. Nincs olyan számítás, amely az egyik választástól a másikig mindvégig „igazságos” lenne mind a parlamenti, mind a parlamenten kívüli erők mindegyikének. Az is természetes, hogy a hatalmon lévő pártok, illetve politikuskok többet szerepelnek, mint

a mindenkori ellenzék, amely nem vagy kevésbé jut hivatalhoz. Másfelől az sem rendkívüli dolog, hogy jelentéktelenebb erők többet szerepelnek, ha fontos vagy feltűnő vagy rendkívüli dolgokat cselekednek, míg a nyilvánvalóan fontosabb szerepet játszó kormányerők háttérbe szorulhatnak a hírekben, amikor éppen nem történik velük semmi különös.

Egy esemény önmagában attól sem válik hírré, hogy a hírügynökségek kötelességszerűen regisztrálták és eljuttatták hozzánk. A valutaárfolyamokat is mindennap közlik, mi mégsem csinálunk belőlük minden nap hírt, de a jelentősebb árfolyam-ingadozások természetesen hírértékűek, és ha le- vagy felértékelik a forintot, arról is rendre beszámolunk.

Hasonló példa, hogy nem adunk le minden egyes baleseti hírt sem. Bár természetesen egyik ember halála sem kevésbé fontos, mint a másiké, a balesetek közül inkább azokról számolunk be, amelyek a szokásosnál súlyosabbak vagy más szempontból érdekesekek, fontosak.

Nemcsak az előbb említett kemény hír – puha hír összefüggésben, hanem más esetekben is érvényes, hogy nem kizárólag az számít hírnek, ami kézzelfogható eseményhez, nyilatkozathoz, véleményhez kötődik:

„Jelentős forint-leértékelésre számítanak a deviza-kereskedők, emiatt a tegnapi volt az év legforgalmasabb tőzsdénapja a budapesti határidős devizapiacra. A tegnapi forgalom a háromszorosra volt a korábbiaknál: meghaladta a másfél milliárd forintot. Egy bróker elmondta, hogy a kereskedők 6-8 százalékos leértékelést várnak még ezen a héten, de legkésőbb március közepéig. A Budapest Bank üzletkötője viszont úgy véli, hogy két számjeggyű lesz a devalválás, amely szerinte azután várható, hogy márciusban hivatalba lép Bokros Lajos új pénzügyminiszter és Surányi György jegybankelnök. A Nemzeti Bank szakértője szerint ugyanakkor a forint nem felülértékelt, és a növekvő export egyelőre nem indokolja az árfolyamkorrekciót.”

A fenti hírben jószerevel egyetlen, önmagában nem túl jelentős esemény van: hogy az év legforgalmasabb tőzsdénapja volt a budapesti határidős devizapiacra. A háttér és a vélemények ügyes összekapcsolása, (több forrás felhasználásával) egészen más jelentőséget ad a hírnek, mint amit az egyes részek külön-külön adnának. A mozaikkövek egymás mellé rakásával létrejött hír jól érzékeltette, hogy a szóban forgó napokban a magyar gazdaságnak meghatározó jelensége volt a leértékelési várakozás, és az, hogy a jegybank később hogyan avatkozott be a forint védelmében.

A hírek fontosságának mérlegelésekor a szerkesztőnek azt is meg kell fontolnia, hogy a hírekben – éppen a hírek tömör, a lényeget kiemelő volta miatt – egyes események sokkal nagyobb hangsúlyt kapnak, mint más műsorokban. Kerekasztal-beszégetésekben, politikai magazinműsorokban, dokumentumműsorokban árnyaltabban lehet foglalkozni bizonyult ügyekkel is. Ha vitatott ügyről van szó, akkor a híradásokban, hírműsorokban elhangzó néhány mondat – vagy legfeljebb egy-két per-

HÍRSZERKESZTÉS

A hírek felépítése, lead

LEAD

A hír első, bevezető mondatán múlik elsősorban, hogy a hír jól van-e megírva, hogy felkelti-e a hallgató figyelmét. Hogy egy lead⁵ mitől jó, azt aligha lehet szabályokba foglalni – erre különösen érvényes, hogy a kivétel erősíti a szabályt. Az alábbiakban néhány általános érvényű szempont szerepel.

A lead-nek egy mondatban össze kell foglalnia a hír leglényegesebb elemeit, bár nem feltétlenül mindegyiket.

Mindjárt a hír elején el kell igazítania a hallgatót, hogy milyen témájú, milyen jellegű hír következik és hol történt az esemény.

Adott esetben el kell választania a következő hírt az előzőtől – vagy éppen össze kell kapcsolnia a kettőt.

A lead annyiban hasonlít az újsághírek címéhez vagy bevezető bekezdéséhez, amennyiben a figyelem felkeltése és a téma megjelölése a feladata, de több szempontból el is tér tőlük. Rádióhír elején – a színes hírektől vagy a személyes hangú hírszövegektől eltérően – szinte sohasem használunk olyan bevezető mondatot, amely nem kerek, szabályos mondat, és amely fontos elemeket a figyelemfelkeltés végett helyben hagy. A lead tehát általában hosszabb és más szerkezetű, mint az újságban a cím. (Ez azonban felfogás kérdése. Külföldi rádiók vagy tévék szoktak az „igazi” lead elé rövid, akár egyszerű címet illeszteni. Azt is megtehetjük – korábban a Magyar Rádióban is szokás volt –, hogy a hírek elé egy városnevet illesztünk. Ekkor legfeljebb az okozhat gondot, hogy mit mondjunk, ha hazai hírek sorakoznak egymás után, vagy ha a külföldi híreknek több helyszíne van, netán a városnév ismeretlen és nem mond semmit.) Kézenfekvő terjedelmi okoknál fogva ugyanakkor rövidebb az újsághírek elején szokásos, kiemelt első bekezdésnél. Annnyiban azonban mindenképpen hasonlóan, hogy eredeti ötleteket, találó fogalmazást követel. Ezt nem minden hír esetében érhetjük el, de a jó hírszerkesztő még a rutinszerű híreknél is igyekszik olyan

⁵A Magyar Rádióban évtizedek óta ez az angol szó használatos. Sajnos, a magyar változatok (a „vezérmondat” vagy a „bevezető mondat”) nem terjedtek el.

ces tudósítás – inkább „mellbevágja” a hallgatót. Gondolni kell arra is, hogy minél megbízhatóbbnak, tekintélyesebbnek tekintik egy rádió hírszolgálatát, annál inkább érvényesül az az előítélet, hogy amit „bemondott a rádió”, az úgy is van, illetve, hogy az fontos, meghatározó dolog. Ennek megvilágítására álljon itt pusztán egyetlen, talán nem is a legjellegzetesebb példa. A Magyar Rádióban az utóbbi években vitát váltottak ki azok a tudósítások, amelyek a nemzeti ünnepen némely szélsőséges politikai megmozdulásról szóltak. Volt, aki úgy vélte (a szerkesztők és a hallgatók között is), hogy a közszolgálati rádió nem adhat teret – épp a nemzeti ünnepen – ilyen szélsőségeknek, a Krónika-műsorok szerkesztői viszont úgy vélték, hogy figyelmeztetniük kell hallgatóikat: ezek az erők most is, épp a nemzeti ünnepen, hallatják hangjukat. Mindkét véleményben sok igazság van – hogy melyikben több az igazság, azt a mindenkori helyzet és mindenkori tudósítás dönti el.

Annak azonban ki kell derülnie, hogy – e példánál maradva – a rádió (egyszerűen szólva) nem egyetértőleg, hanem figyelmeztetőleg ismereti a szélsőséges véleményeket. Adott esetben tárgyszerűen el kell mondani, hogy – például – a szereplők egy betiltott párt vezetői, vagy hogy mondjuk a nemzeti ünnepen törvény által tiltott szimbólumok voltak láthatóak. Ellenkező esetben a többi, „rendes” politikai eseménnyel egy szintre emeljük a jóval kisebb jelentőségű és egészen más jellegű eseményt, ekkor pedig joggal érheti bírálata a rádiót. Az sem helyes, ha híreink hallgatóit az indokoltnál sűrűbben „figyelmeztetjük” a szélsőségek re vagy túl gyakran emelünk a „rendes” hírek szintjére más, bármilyen szempontból periferiális, jelentéktelen eseményeket.

Míndezek megítéléséhez kellően biztos szakmai és politikai ítélőképességre van szükség, hiszen általános receptek nincsenek.

mozzanatokot kiemelni, olyan fogalmazást találni, amely a hírt az átlagos fölé emeli.

A lead ne legyen hosszú. Szorítkozzon a leglényegesebb elemekre. Ha valamiért több mindent szeretnénk a hír elején kiemelni, inkább összetett mondatot használjunk, és ne egyetlen hosszú, de nyelvtani értelemben egyszerű mondatba zsúfoljuk mondandónkat. Ekkor a hosszabb mondat is rövidebbnek hat, és jobban követhető. Szükség esetén két mondatra is bonthatjuk a lead-et: egy nagyon rövid, kivételesen címszerű bevezetőre és egy részletesebb második mondatra. (Ezt szokás „vak” lead-nek nevezni: maga a lead elhagyja a lényeges részeket többségét, a hiányzó részeket a második mondatban következnek. Persze a vak lead sem lehet teljesen semmitmondó: a lényegre, ha röviden is, de utalni kell.) Még jobb azonban, ha inkább olyan típusú lead-et választunk, amely összetett, bonyolult hírekhez a legalkalmasabb.

Az általános szabályok közé tartozik, hogy a hírt ne kezdjük

- olyan névvel, amelyet nem ismer mindenki. Ha névvel kezdjük a hírt, kevés kivételtől eltekintve az illető rangját vagy más jelzőjét is tegyük hozzá (lásd még: *nevek*);
- számmal. Hallás után nem lehet számokat előkészítés nélkül megérteni és főképp elhelyezni. Ha mégis számmal kell kezdenünk, akkor mindenképpen vezessük be a számot olyan fordulatokkal, mint például: *„Nem kevesebb mint...”, „Már több mint...”, „A tegnapi vasúti balesetnek már ... halottja van”, stb.,* vagyis lehetőleg ne kezdjünk így hírt: *„16-ra emelkedett...”, „Százmillió dollár értékű...”, stb.* Vannak persze esetek, amikor a szám vagy az összefüggés olyan, hogy nyugodtan kezdhettük például így a hírt: *„Ötvenmilliót fizet a lottó ötös...”,*
- azzal az önmagában is többnyire fölösleges fordulattal, hogy *„Hírügynökségi jelentések szerint...”,* (Ha a forrás fontos, azzal kezdhetjük a hírt, lásd a *forrásoknál.*);
- azzal, hogy *„ha”, „esetleg”, „valószínűleg”.* Ezek a rövid szavak könnyen elsikkadnak, pont akkor, amikor a hallgató az új hírt kezdi figyelni. Ehelyett kezdjük azzal, hogy miről van szó, és az első mondatba valamivel később helyezzük el olyan utalásokat, mint például *„tervezik”, „javasolják”.* Ha másképp nem megy, kezdhettük olyasmivel, hogy *„Meg nem erősített hírek szerint...”*

A leggyakoribb kezdés az, hogy – közvetlenül vagy közvetve – megjelöljük a hír helyszínét vagy a „főszereplőt”. A helymegjelölés – hacsak nem túl körülményes vagy feltűnő – a legalkalmasabb kezdés, mert nagyjából eligazítja a hallgatót, mire figyeljen, hová helyezze, amit hallani fog. Ez egyúttal el is választja az egyes híreket (vagy összeköti, pél-

dául: *„Másik párizsi hír szerint...”, „Ugyancsak Washingtonból jelentették...”.* A hely megjelölése nemcsak szokásos helyhatározó lehet (*„Németországban...”*), hanem lehet így is: *„A német parlament döntése szerint...”, „Japán tudósok feltalálták...”.* Magyarországot a hírekben nem kell másképp kezelni, mint a többi országot: lehetőleg kerüljük a *„Házánkban...”* kezdetű híreket – hétköznapi használatra ez túl magasztos –, és ne használjuk a *„kormányunk”, „külgyminiszterünk”* típusú megjelöléseket sem, hanem mondjuk nyugodtan: *„Magyarországon...”, „A magyar kormány...”.* Ha nem használjuk nyakra-főre, alkalmas kezdés ilyen esetekben az *„Idehaza...”* is.

A helyszín megjelölése azonban igazából inkább csak formálisan az első a lead-ben. Tartalmilag általában azzal kezdődik a hír, az a lead lényege, hogy kiről van szó és mi történt.

Rutinszerűen ismétlődő (például háborús) vagy nem túl jelentős (például baleseti, bűnügyi) hírekhez igyekezzünk olyan lead-et írni, amely eltér a szokványostól, tehát kerüljük az olyan lead-eket, mint például *„Folytatódta a súlyos harcok...”, „Súlyos baleset történt...”.* Jobb megoldás, ha olyasmivel kezdjük a hírt, mint például: *„A napok óta tartó havazás elenére újabb ostromot kezdtek...”, „Harmadszor cserélt gazdát az ostromlott városa...”, „Kirabolta áldozatát, majd rágyújtotta a házat is...”, „Gyalogost gázolt a biciklista...”.*

Előfordulhat, hogy az általában helyes eljárás, vagyis a fontos elemek kiemelése helyett olyan lead-et választunk, amely homályban hagyja a részületeket. Ez akkor lehet indokolt, ha a részületek nem is olyan fontosak, vagy éppenséggel egyformán fontosak, ezért egyiket sem tudjuk kiemelni a hír elejére. Például: *„Egész Európában itéletlítő tombol...”* és ezután következhetnek az egy-két mondatos időjárási helyzetképek több országból. Vagy: *„Az argentin-kínai határviillongásokat nyolcpontos békemegállapodással zárták le...”* és ezután következhetnek a megállapodás pontjai, amelyek közül esetleg nem lett volna indokolt egyetlen pontot a többi rovására kiemelni a hír elejére.

Ha nem tudjuk vagy nem akarjuk a hír összes vagy legalábbis legtöbb lényeges elemét kiemelni, akkor írhatunk olyan „vak” lead-et, amely csak utal a lényegre, de nem annyira konkrét, mint a lead-ek általában: *„Szokatlan bűncselekményre derült fény Ceglédbercelen...”* – és a hír további részében beszélünk a tettesről, az elkövetés módjáról és más részletekről. Vagy: *„Ismét módosította az adótörvényt a Parlament...”*, és a hírben később mondjuk el, milyen módosításról van szó és ez kit hogyan érint. Hiszen ha a módosítás egyeseket kedvezően, másokat kedvezőtlenül érint, akkor nem biztos, hogy a lead-ben korrekten össze tudjuk foglalni az összes változást. Lehet persze, hogy ezt meg tudjuk tenni: *„Az alacsonyabb jövedelműek adója csökken, a jobban keresők pedig magasabb lesz jövőre. A Parlament úgy döntött, hogy...”*

Néhány példa:

„Nyilvánosságra hozzák, hogy mely posztokon lesz változás a kabinetben.” – Ez nem jó lead: igaz ugyan, hogy korrekten, röviden, érthetően közli a tényt, de éppen a lényeg nem derül ki belőle. Túlságosan protokoll-ízű, hivatalos. (Mellesleg: a „kabinet” szó használata legfeljebb akkor indokolt, ha már a többi szinonimát teljesen kimerítettük. Lead-be nem igazán való, különösen nem akkor, ha a magyar kormányról van szó. Ebből a lead-ből hiányzik az utalás is arra, hogy melyik kormányról van szó.) Egy fokkal jobb változat: „A Miniszterelnöki Sajtóiroda közölte, hogy tegnap lemondott Kupa Mihály.” – Ebben már benne van a lényeg (a szóban forgó kormányátalakításnál a változások közül ez volt a legfontosabb), de főleg a tény helyett a forrással kezdeni a hírt. Nincs abban semmi különös, hogy egy kormányátalakításról a kormány sajtóirodája tesz közzé közleményt; ennek a körülménynek ilyen esetben nincs hírértéke, nem érdemes ezzel kezdeni.

A helyes lead például így szólhat: „Lemondott Kupa Mihály pénzügyminiszter, miután nem fogadta el a felajánlott közlekedési tárcát.” – Lám, ebbe még némi fontos többlet-információ is belefért.

Bonyolultabb, több fejleményt tartalmazó híreknél jó – bár manapság ritkábban alkalmazott – megoldás lehet az „1-2-3 lead” vagy az összefoglaló lead. Ezek röviden felsorolják az összes fontos eseményt, vagy is nem egyetlen fejleményt emelnek ki a hír elejére. Példa az előbbire: „Borisz Jelcin föloszlatta az orosz parlamentet, és decemberre általános választásokat írt ki; ezt Ruckoj alelnök törvénytelenségnek tartja és a parlament rendkívüli ülésén átvette a hatalmat; az orosz hadsereg eddig semleges magatartást tartásított. Az orosz belpolitikai helyzet miatt emelkedett az olaj és az arany világpiacon ára.” – Igaz, ez a lead olyan hosszú, hogy csak akkor használhatjuk, ha az utána következő hír is elég hosszú és összetett.

Az összefoglaló lead például így szólhat: „A kormányzóvivő bejelentette, hogy elsejéltől konvertibilis lesz a forint, ismertette az új adószabályokat és elmondta, hogy a közelgő világbéke miatt megszüntetik a honvédelmi minisztériumot.”

Ha maga a lead alakulna túl bonyolultan, akkor bontsuk több mondatra, természetesen úgy, hogy a legfontosabbat tesszük előbbre: „A magyar külügyminiszter bízik abban, hogy Európa nagyhatalmai nem hagyják magára Magyarországot. Jeszenszky Géza a Vas megyei Ikerváron beszélt a Batthyány-emlékinnepeken. Ez a település az első felelős magyar miniszterelnök szülőhelye. A külügyminiszter a mai külpolitika céljaként a nyugati orientációt, a keleti függés felszámolását, a megbékélést a szomszéd népekkel és a határon túli magyar kisebbség támogatását jelölte meg.” – Képzeliük el, hogyan hatna, ha ezt egyetlen mondatba zsúfolnánk: „A Vas megyei Ikerváron, Batthyány Lajos szülőhelyén, az első magyar felelős miniszterelnök emlékére rendez-

zett ünnepségen Jeszenszky Géza külügyminiszter kijelentette: bízik abban, hogy Európa nagyhatalmai nem hagyják magára Magyarországot.”

Példáson tárgyszerű, ugyanakkor a lényeg a lead-be jól kiemelő hír a következő: „Miarokkóban minden idők legjelentősebb világereskedelmi szerződését fogadták el 124 állam képviselői. A GATT-ba, vagyis az Általános Vám-tarifa és Kereskedelmi Egyezménybe tömörült államok, köztük Magyarország is, kötelezettséget vállaltak arra, hogy a jövőben ellenállniak mindenféle protekcionista, azaz piacvédő nyomásnak. A dokumentum alapján világméretben várhatóan 40 százalékkal mérséklődnek a vámok és szélesebbre nyílnak a piacok. Szakértők szerint a kereskedelmi korlátok lebontása 10 éven belül az egész világon 200 milliárd dollárt meghaladó évi többletjövedelmet eredményez.” Mindezt az a magyarázat, ami a lead-be nem fért, ügyesen van szétosztva a hír további részében.

A lead legyen rövid: „Januárban kétrapos orosz-amerikai csúcstalálkozó lesz Moszkvában” A különbség akkor látható, ha ugyanennek a hivatalosabb, nehezekebb, a pontos hírügynökségi fogalmazástól el nem szakadó változatát is elolvassuk: „A január 10 és 11-ei brüsszeli NATO értekezlet után orosz-amerikai csúcstalálkozó lesz Moszkvában”.

Ha a mondat nem lenne elég hatásos, akkor a lead-nek is lehet egy külön kis lead-je: „Kuvait nem bízik Bagdadban, ezért az iraki visszavonulás ellenére is szigorúan ellenőrzik a közös határt és az olajipari létesítményeket.” A különbség megint akkor látszik, ha elképzeljük a kézenfekvőbb, hagyományosabb lead-et: „Kuvait az iraki visszavonulás ellenére is szigorúan ellenőrzi a közös határt és az olajipari létesítményeket.”

„A londoni metróban nagy izgalmat okozott, hogy elszabadult egy szerelvény, amikor a vezető kiszállt, hogy megnézzze, miért nem záródnak az ajtók. A vonat önmagától elindult, és csak a harmadik állomásnál állította meg egy autómata biztonsági berendezés. A londoni metróban néhány napja ezek rekedtek a föld alatt, mert áramszünet volt műszaki hiba miatt.” – Többben talán tényszerűbb lead-et választottak volna („Elszabadult egy szerelvény a londoni metróban...”), de a fentihez hasonló kis beszűrés szerencsés, egyrészt azért, mert a lead amúgy kissé bonyolult szerkezetű, tehát elkél egy kis bevezető, másrészt és főképp pedig azért, mert – különösen a néhány nappal korábbi esetet is visszaidézve – nem történt komoly baleset, és ezt jó volt már az elején érzékelteni.

Tanulságos az alábbiak összehasonlítása: „A rendőrség eljárást indított két román, egy magyar származású belga és egy hontalan férfi ellen. Tegnap Budapesten a VII. kerületben az ő Mercedes gépkocsijukban foglaltak le 50 kilogramm 24 karátos aranygranulátumot.” – Ez az anti-lead teljesen a rendőrség(i közlemény) foglya. Jobb így: „Ötven kilogramm aranyat foglalt le a rendőrség Budapesten egy parkoló Mercedes gépkocsiban.” – Sőt, még jobban: „Budapesten 50 kiló aranyat találtak egy parkoló autóban.” – Ugye, hogy ez utóbbi az igazi?

Bár általában nem helyes, ha a lead-et nevekkal, adatokkal zsúfoljuk tele, vannak kivételek is: „Éjszakai ülésén az MDF-frakció kizárta sorából Csurka Istvánt, Zacsék Gyulát, Király B. Izabellát, Balás Istvánt, Debrecezi Józsefet és Elek Istvánt.” – hiszen itt éppen az a hír, hogy kizárások voltak és hogy kiket zártak ki; itt maguk a nevek a hír legfontosabb elemei. Ha azonban a szerkesztő adott esetben úgy gondolja, hogy mégsem a nevek a legfontosabbak vagy hogy a nevek nem mondanak el mindent, akkor lehet olyan lead-et választani, amely inkább az összefüggésekre helyezi a hangsúlyt: „... az MDF-frakció kizárta sorából Csurka Istvánt, de az őt bíráló Debrecezi Józsefet is ...”

Gyakran fordul elő, hogy a hírt idézettel kezdjük. Nem jó megoldás azonban az, ha a lead-ben idézünk egy kijelentést, véleményt, majd a második mondat így kezdődik: „Ezt X. Y. mondta...” Ez sem tilos, de lehetőleg kerüljük. A lead-ben mondjuk meg, hogy kit idézünk, foglaljuk össze röviden az idézetet, a második mondat pedig folytatódjék a hír, és ne kelljen még egyszer visszaalnunk az idézetre.

Jellegetesen rossz példa erre a következő: „Polgárháború robbanhat ki Izraelben, ha elfogadják a palesztin önkormányzatról szóló tervet – nyilatkozta Jichak Samir volt izraeli miniszterelnök egy rotterdami újságnak. A volt kormányfő szerint a palesztin önkormányzat terve csupán megtevesztett izraeliek agyszüleménye...” Ez olyan súlyos kijelentés (és nem is lehetünk bizonyosak a hír írásakor, hogy egyáltalán helytálló-e), hogy nem a kijelentéssel kell kezdeni, hanem azzal, hogy ki rémisztget minket.

Ugyancsak sokáig bizonytalanságban hagyjuk a hallgatót ezzel a lead-del, amely ritka módon mindjárt kettős idézetet hordoz, és csak a legvégén derül ki, hogy ki kicsodát idéz: „Ukrajna biztonságát nem egy második NATO létrehozásával lehet megteremtteni, amint azt Leonyid Kravcsuk elnök javaslatára feltételezi – jelentette ki kedden a kievi sajtóklubban tartott sajtótájékoztató Zbigniew Brzezinski. Az amerikai politológus előzőleg stratégiai kérdésekről tárgyalt az ukrán elnökkel.” (Mellesleg az is furcsa, hogy a lead hosszabb, mint a hír további része: ez is némi egyensúlyzavarra utal. A lead-et ezenkívül fölösleges ballasztok terhelik: a magyar hallgató szempontjából közömbös, és egyébként sem fontos, hogy a kijelentés a kievi sajtóklubban hangzott el.)

„Brit lapvélemény szerint azzal, hogy a szlovák parlamentben megbukott a helységnevétáblák használatát szabályozó törvénytervezet, tovább nőtt a feszültség a szlovákok és a szlovákiai magyar kisebbség között. A The Independent tudósítója úgy fogalmaz, hogy a döntés csapást mér...” – Ha nem kezdhetjük a hírt az idézettel, de nem is tudjuk a hír legelejére tenni, hogy kitől, mitől idézünk, akkor általában az ilyen, egyszerűsített, rövid forrásmegjelölés kívánkozik a lead élére.

Két változat ugyanabból a hírből. Az egyik így kezdődik: „A Magyar Nemzeti Bank az idén több kötvényt bocsát ki, mint amennyi devizára az or-

szágnak szüksége van. A jegybank alelnöke ezt azzal indokolta, hogy ki kell használni a mostani kedvező feltételeket a nemzetközi kötvénypiacokon, hiszen Magyarország a hosszú távú gazdasági elképzelések szerint még a következő években is nettó adós marad ...” Ez jó lead: az egyébként nem éppen közérthető gazdasági hírből kiemeli a lényegyet, legalábbis annak közérthető részét, és egyúttal felkelti a figyelmet: miért csinálja a bank a fordítottját annak, amire gondolnánk? Gazdasági szakember kell viszont ahhoz, hogy a másik lead-ből kibogarásza, vajon mi is történik: „A Magyar Nemzeti Bank igyekszik kihasználni a mostani kedvező feltételeket a nemzetközi kötvénypiacon, hiszen az ország még a hosszú távú gazdasági elképzelések szerint is egyelőre nettó adós marad.”

Még egy példa arra, hogy igyekeznünk kell, nehogy az általában sok számot, adatot tartalmazó gazdasági hírekben a hallgató elveszítse a fonalat. Ugyanaz a hír két változatban:

„Idehaza az elmúlt hónapban némileg felgyorsult az infláció, és az általános forgalmi adó emelése miatt várhatóan ebben a hónapban is folytatódik a tendencia. Júliusban elsősorban az okozta az árák emelkedését, hogy befejeződött a hús- és étolaj-akció, a zöldség-gyümölcsfélék ára nem csökkent a megszokott mértékben, és drágult több szolgáltatás, például a budapesti tömegközlekedés. Az infláció az elmúlt hónapban 0,6 százalékos volt, az utolsó 12 hónapban pedig 21,3 százalékos.”

„Egy év alatt 21,3 százalékkal növekedtek a hazai fogyasztói árak. Ez több, mint egy százalékkal magasabb az egy évvel korábbi áremelkedésnél. Az elmúlt hónapban elsősorban a szolgáltatások drágultak nagy mértékben, és a zöldségek, valamint a gyümölcsök ára sem mérséklődött olyan iramban, mint tavaly nyár közepén.”

A lead a hosszabb változatban igazán találó, a rövidebbiké – ahogy ez a lead-be csempészett tizedes törtek esetében lenni szokott – csak úgy tartalmazza a lényegyet, hogy egyúttal el is fedi. Az viszont a másodikban sikerült jobban, hogy elmondtuk a hallgatónak: mihez képest mennyi az emelkedés. Az, hogy a tavalyihoz képest egy százalékkal magasabb az infláció, mindenki számára érthető. Ez az első változatban is többet mondott volna, mint az utolsó mondatba mégis becsempészett két tizedes tört úgy magában. Maga a 21,3 százalék persze fontos, csak kellőképpen kell találnunk a pusztá fülére utalt hallgatónak.

A sok szám többnyire nem tesz jót a lead-nek: „A Magyar Távirati Iroda úgy értesült, hogy az egykori szovjet adósság fejében érkező MIG 29-es vadászgépek rendszerbe állítása az idén mintegy 30 és 50 millió forint között lesz, jövőre 750 millió, két év múlva pedig további 450 millió forintot igényel. Turján Sándor helyettes honvédelmi államtitkár bejelentette, hogy már jövő szerdán megkezdődik Oroszországban a magyar pilóták kiképzése a MIG 29-esek irányításához, a gépek pedig novemberben és decemberben érkeznek meg Magyarországra.” – A lead tele van számokkal, amelyek semmit sem mondanak.

Ha a számok fontosak lettek volna, akkor el kellett volna mondanunk, miért fontosak. Esetleg azért, mert többre kerül a dolog, mint mondták? Vagy azért, mert eddig csak az ingyen beszerzésről és nem a költséges fenntartásról volt szó? De bármiert tartottuk is fontosnak, ez a lead-ból, sőt magából a hírből sem derül ki.

Kevésbé érdekesítő hírek esetében – ha már egyáltalán foglalkozunk velük – meg kell próbálni, hogy a lead-ben utaljunk arra, miért fontos az, ami első hallásra nem látszik annak: „Az amerikai Képviseletől 13 milliárd dollár értékű segélyprogramot hagyott jóvá a jövő évre. Ha az előterjesztést a Szenátus elfogadja, Izrael után Oroszország kapja majd a legtöbb támogatást.” – Ez így nem jó: egy évente rutinszerűen ismétlődő washingtoni kongresszusi döntés önmagában nem nagy újság, a lead-ben szereplő összeg pedig biztosan nem mond semmit a hallgatónak. Ha már adjuk, jobb lett volna talán azt kiemelni, hogy az oroszok előkei helyre rukkoltak a washingtoni slágerlistán, pedig akár csak pár éve természetesen még nem álltak ilyen szorosan az izraeliek mögött.

Hasonlóan érdektelen lead: „Az orosz parlament alsóháza, a Duma elfogadta az idei költségvetést. A 70 ezer milliárd rubeles hiány megfelel a Nemzetközi Valutaalap ajánlásának, mert kevesebb mint a bruttó nemzeti termék tíz százaléka. A csak sokadszorra megszuazott költségvetésben változatlan maradt a legtöbb vitát kiváltó hadikiadások összege. Az elfogadott keret jóval kisebb, mint a katonák által kért összeg. A hadikiadások elégtelensége miatt - megfigyelők szerint - tartani lehet attól, hogy az orosz felsőház, a szenátus leszaavazza a költségvetést.” – A magyar parlament ülését és talán némely egészen kivételes parlamenti vitákat leszámítva az többnyire nem lead, hogy egy parlament megszavaz egy költségvetést. A lead ebből a feldolgozásból sem hiányzik, csak el van bújítva a hír további részében: vagy az, hogy a büszke orosz kormány az IMF feltételeihez igazodik, vagy pedig az, hogy kerül, amibe kerül, fegyverkezzenek, mint eddig.

Ha megtehetjük, emeljük ki a lead-ben a hír szokatlan, mehökkentő elemét. Ilyen esetben minden magyarázat vagy túlzott hangsúly nélkül elérjük a kívánt hatást: „A német hadsereg szolgálatba állította legkorszerűbb vadászgépeit: 24 szovjet gyártmányú MIG 29-est. A Bundeswehrhez Németország újraegyesítésekor a keletnémet készletből kerültek át ezek a repülőgépek...”

Helyes, ha mindjárt a lead-ben utalunk a pusztán tényen kívül valamilyen érdekes körülményre: „Lemondott a Francia Kommunista Párt főtitkára, aki 21 évig állt a párt élén.” – Mennyivel jobb így a lead annál, mint ha ezt a kis kiegészítést kispóroltuk volna.

A HÍREK FELÉPÍTÉSE

A rádióhírekben legtöbbször alkalmazott szerkezet úgy néz ki, hogy előbb, a lead-ben és a hír elején a legfontosabb, a legújabb fejlemény áll,

és így haladunk a régebbi, a kevésbé fontos részletek felé. Ennek az az előnye is megvan, hogy a hír végéről adott esetben egyszerűbben lehet néhány mondatot lehúzni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy egy rövidebb hír nem más, mint a hosszabb hír ily módon történő megkurtítása: ha rövid hírt akarunk, akkor inkább írjuk eleve rövidre. A rövid (szalag- vagy headline-) hír más megfogalmazást igényel, mint a részletesebb változat: a kevésbé fontos részleteket eleve el kell hagyni, hiszen a hosszabb hírben sem úgy van, hogy minden fontos részlet az első mondatokban van, a kevésbé fontosak meg kivétel nélkül a végére kerülnek. Az inkább csak színes híreknél indokolt, hogy – mintegy a poént késleltetve – nem a lényeg kerül előre.

Vannak persze olyan hírek is, amelyekben a fejlemények nagyjából egyformán fontosak, ekkor ezeket egyszerűen egymás mögé rakjuk. Általában (de nem mindig) ezek azok a hírek, amelyeknél „1-2-3 lead”-et vagy összefoglaló leadet alkalmazunk, majd a lead-ben felsoroltakat többé-kevésbé részletesen is elmondjuk.

Példa erre a következő hír: „A parlamenti pártok vezetői általában nem tartanak attól, hogy a legnagyobb kormánypárt belső vitáinak messzemenő következményei lesznek. A szabaddemokraták nevében Kuncze Gábor frakcióvezető kijelentette, hogy az MDF-frakcióban történt változások nem jelentik a Demokrata Fórum végét. A szocialista Gál Zoltán szerint Csurka István taktikai győzelmet aratott, mert nem ő lépett ki, hanem kizárták az MDF képviselői közül. A FIDESZ-es Kövér László lehetségesnek tartja, hogy megszűnik a koalíciós többség a parlamentben. A kereszténydemokrata Gáspár Miklós úgy látja, hogy nincs veszélyben a kormányzás. Hasonlóképpen nyilatkozott a Reggeli Krónikában a 36-os kisgazdák nevében Nagy Ferenc József is, hangsúlyozva, hogy az MDF-en belül most zajlik az, ami két évvel ezelőtt a kisgazda pártban.” – Egy-egy mondat mindegyik nyilatkozatból, de jól érzékelteti a vélemények lényegét és némi összképet is ad.

Hasonló példa több vélemény egymás mellé helyezésére egy hír részlete: „Lezsák Sándor szerint a Demokrata Fórum tagsága megkönnyebbüléssel vette tudomásul a kizárásokat, miután a legtöbben megbocsáthatatlannak tartják, hogy tavaly nyáron Debreczeni József náci alapvetésűnek minősítette Csurka tanulmányát. Antal József is leszögezte, hogy a liberálisok túlzó minősítései kárt okoztak az MDF-nek, de ő úgy fogalmazott, hogy az okozat és a kártékonyság súlyában különbséget lehet tenni.” Mindenkit úgy idéztünk, hogy nem állítottuk szembe a politikusokat, de közben azért a véleménykülönbségek is kiderültek.

Ha új fejlemények érkeznek egy hírhez, akkor többnyire azok kerülnek az elejére és hátrébb szorítják az eredeti lead-ben foglaltakat. Ez sem abszolút érvényű azonban. Ha maga az esemény igen fontos volt, akkor a következő néhány órában még akkor is ezt kell a hír elejére tenni, ha közben újabb, de az eredeti eseményhez képest mégiscsak másodlagos

értésüleink is vannak. Ha például lelövik az amerikai elnököt, akkor egy óra elteltével még nem indokolt a merénylet híre helyett azzal kezdeni, hogy – mondjuk – a rendőrség a merénylet nyomában jár, hanem egy darabig nyugodtan maradhatunk az eredeti vagy még inkább egy ahhoz hasonló kezdésnél. A hallgatók többsége ugyanis valószínűleg még nem hallotta az egy órával korábbi híradást. Előfordult például, hogy egy hétvégén az Irak elleni amerikai akcióról szóló terjedelmes összefoglalóinkban „az amerikai légitámadás” és hasonló kifejezésekkel beszéltünk arról, amit a hallgatók közül sokan vasárnap délelőtt még nyilván nem tudtak. Ilyenkor legalább az időpont megjelölésével utalni kell arra, hogy mikori esemény fejleményeit ismertetjük, de még jobb, ha úgy fogalmazunk, hogy feltűnés nélkül beleszóljuk a szövegbe az előzményeket – úgy, hogy híreink rendszeres hallgatóit ne akasszuk meg feltűnően az általuk már ismert részletekkel, de az újonnan bekapcsolódók se érezzék úgy, hogy lemaradtak valamiről.

Ilyen esetektől eltekintve azonban nem könnyű eldönteni, hogy meddig mondjunk egy hírt többé-kevésbé változatlan formában. Ha van új fejlemény, akkor a fentiek szerint úgyis átírjuk a hírt. Ha nincs, akkor az is indokolt lehet, hogy igényességből a meglévő információkat is másképp csoportosítjuk, nehogy túl sokszor ismételjük magunkat. De az a véleményem sem alaptalan, hogy ha nem mondunk újat, akkor ne tegyünk úgy, mintha mondanánk, vagyis ne zavarjuk meg azt a hallgatót, aki rendszeresen hallgatja a híreket, hanem a többé-kevésbé változatlan hírral azt az információt nyújtjuk neki, hogy nem változott a helyzet, mióta a legutóbbi híradást meghallgatta. Magam inkább az utóbbi felé hajlok.

ÁTKÖTÉS

Egy-egy híren belül (és értelemszerűen a híradás hírei között is) gyakran előfordul, hogy az összetartozó fejleményeket össze kell kötnünk, a nem összetartozókat el kell választanunk. Sajnos, a magyar sajtónyelvből hiányoznak azok a praktikus kifejezések, mint például az angolban a *meanwhile* vagy az *in another development*. A szövegkörnyezettől függően használhatjuk például a következőket:

közben, ugyanakkor, másik kairói hír szerint...; ugyancsak Németországból jelentették...; egy másik amerikai városban...; korábban ugyanott...; nem sokkal ezután, stb.

Ha időhatározót használunk, ügyeljünk arra, hogy ne pusztán átkötésként, hanem eredeti jelentésében is értelme legyen. Használjunk egyszerű szavakat, vagyis kerüljük az egyébként is kerülendő körülményes „ezt megelőzően/követően”, „kapcsolatosan”, „vonatkozóan” és hasonló kifejezéseket.

Lehetőleg ritkán használjuk azt az *ugyanist*, amelyet a következő mondatba szúrunk be, afféle utólagos magyarázatként. Ezzel önmagában nincs semmi baj, de sokkal jobb, ha a mondatok logikusan következnek egymás után. Ha az ugyanis kihúzása után is követhető a hír, akkor az *ugyanisra* nem is volt szükség, ha viszont csak ez teremti meg a kapcsolatot a mondatok között, akkor valószínűleg kis baj volt a fogalmazással.

Ha valamely új fejlemény kapcsán korábbiakra utalunk vissza, főleges a „*mint ismeretes*”, „*mint már elmondtuk*” és hasonló formulák használata. Az a hallgató, aki hallotta az előzményeket, rá fog jönni, hogy neki ez „ismeretes”, aki viszont nem, azt nem illendő azzal bosszantanunk, hogy felhívjuk figyelmét mulasztására. Kivétel, ha valamiért szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy valamiről mi már beszámoltunk. Ez azokban a ritka esetekben fordulhat elő, amikor vitások a hír közlésének, forrásának körülményei.

Néhány példa:

„Az amerikai képviselőház külügyi bizottsága bírálta a kormány észak-koreai politikáját, tétovassággal és következetlenséggel vádolta Clinton elnököt. Ide tartozik, hogy a jövő héten Phenjanba, majd pedig a dél-koreai fővárosba látogat Jimmy Carter volt amerikai elnök, aki valószínűleg megpróbál közvetíteni az atomvitában.” A gyakrabban használt átkötések mellett alkalmazható az „*ide tartozik*” vagy az „*ehhez kapcsolódik*” is – ezek nem túl igényesek, de mivel nem is feltűnőek, jobb híján megteszik.

A Rabin–Arafat tárgyalásokról szóló hír e fordulattal folytatódik: „... A megbeszélésre árnyékot vet, hogy néhány órával korábban Gázában megkéseltek egy izraeli telepest. A palesztin támadót lelőtték, áldozatának állapota súlyos.” Itt maga a fogalmazás, a szóhasználat olyan, hogy érzékelteti: ide tartozó, de más fejlemény következik.

„Közép-Boszniában már ötödik napja hallgatnak a fegyverek. Megtartják a tűzszünetet a horvát-muzulmán frontokon. A szarajevói ENSZ-csapatok egyre kevésbé tartják lehetségesnek a boszniai főváros helyzetének rendezését. Három rakéta csapódott be a frontvonalon, azután pedig tűzharc alakult ki.” Itt viszont a második és a harmadik mondat közé nem került semmilyen átkötés vagy elválasztás, és bár olvasva látszik, hogy Szarajevó nem a horvát-muzulmán frontokon van, a hallgatót meglepetésként éri, hogy ha tűzszünet van, akkor miért reménytelen a rendezés.

„Mexikóban beismerte a kormánypárti elnökjelölt meggyilkolását az a 23 éves fiatalember, akit közvetlenül a lövések után a helyszínen tartóztattak le. Mario Aburto azt állítja, hogy tudatosan készült a merényletre, már hetekkel korábban megvásárolta a fegyvert. Mexikóban örömmel fogadták, hogy az Egyesült Államok hatmilliárd dollár rendkívüli hitelt nyújtott a szomszédos ország-

nak. Mexikóvárosban rámutatnak: a stabilitás helyreállítása különös fontos az amerikai gazdaságnak most, hogy Mexikóval és Kanadával idén életbe lépett a szabadkereskedelmi szerződés." A hír teljes szövegéből az látható, hogy hiányzik az átkötés vagy elválasztás a hír két része között. Igen furcsán hangzik, hogy "....már hetekkel korábban megvásárolta a fegyvert. Mexikóban örömmel fogadták..."

HÁTTÉR

Hallgatóink közül sokan nem hallgatnak minden híradást, nem foglalnak rendszeresen politikával. Ezért sokszor indokolt, hogy röviden utaljunk a hírekben szereplő események hátterére. Ha csak lehet, ezt ne szájbarágósan tegyük, hanem inkább ügyesen szójuk bele a történetbe. Az utalás legyen tényszerű, ne pedig kommentáló jellegű. Tekintettel a rádióhírek rövidségére, csak a legfontosabbakra utalhatunk. Kerüljük az elcsépeelt „mint ismeretes”, „mint emlékezetes” fordulatokat (lásd ott). Mondhatjuk viszont a többi között, hogy „az előzményekhez tartozik”, vagy egyszerűen egy időhatározóval vezethetjük be a visszaulást: „korábban”, „a múlt héten már...”, „nem ez az első eset, hogy...” stb.

A háttér fontosságát jól mutatja, ha összehasonlítjuk a következő hír kétféle feldolgozását:

„Az Alkotmánybíróság megerősítette, hogy egy népszavazásra bocsátott kérdés nem foglalhat magában alkotmánymódosítást. A bíróság ezzel visszautasította az Országgyűlés illetékes bizottságának a népszavazással kapcsolatos alkotmányértelmezési indítványát. A bizottság azt kérte az alkotmánybíráktól, vizsgálják meg, hogy népszavazással kikényszeríthető-e az alkotmány módosítása, értelmezhető-e a köztársasági elnök hatáskörének növelése és az államfő kötelehető-e hatáskörének gyakorlására. Az utóbbi két kérdés az Alkotmánybíróság szerint nem alkotmányértelmezési probléma, ezért azokat a népszavazási törvény alapján az Országgyűlésnek kell eldöntenie.”

„Az Alkotmánybíróság döntése nyomán valószínűleg mégsem lesz népszavazás az államfő megválasztásának módjáról, jöllehet az ellenzéki Kiszegedapárt több mint 150 ezer hiteles aláírást gyűjtött össze a referendum kiírásáért. Az Alkotmánybíróság most megismételte korábbi állásfoglalását, amely szerint egy népszavazásra bocsátott kérdés nem foglalhatja magában az alaptörvény megváltoztatását. Márpedig azt az alkotmány mondja ki, hogy a köztársasági elnököt a parlament, és nem pedig közvetlenül a szavazópolgárok választják meg. A Független Kiszegedapárt egyebek között azt szerette volna elérni, hogy már az idén nyáron közvetlenül a választók döntsenek az államfő személyéről. Az eredményes aláírásgyűjtő akció kapcsán a parlament illetékes bizottsága kért véleményyt az Alkotmánybíróságtól, de a taláros testület nem foglalt állást az alkotmányértelmezési kérdésekről, csak korábbi döntésére emlékeztetett.”

A két hír között felfogásbeli különbség van: az első a tények korrekt

közlésére szorítkozik, a második beleszövi az előzményeket és a háttérret. Én az utóbbit tartom követendőnek. Anélkül, hogy kommentálnánk a híreket, el kell igazítanunk a hallgatót, miről, miért, mit döntött az alkotmánybíró. Az első változatban – jöllehet a hír korrekt – a lényeg megbújik a jogi formulák mögött.

Az egyik nagy IRA-merénylet kapcsán így fejeztük be hírünket: „Az újabb akciók azt bizonyítják, hogy az észak-ír terroristák nem hallgatnak saját politikai szervezetük békefelhívásaira.” – Az „azt bizonyítják” használata csak egy példa arra, hogy a „megfigyelők szerint” formula helyett más, változatosabb fogalmazással is lehet utalni a háttérre, az előzményekre.

Hasonló példa ez is: „A floridai partok közelében 17 kubai menekült hárnykódott három napig étlen-szomjan egy ötméteres bárka fedélzetén. A csoportot, amelyben 8 gyerek is volt, az amerikai haditengerészet egyik fregatja találta meg és mentette ki a vízből. Kubából menekültek százai próbálnak rendszeresen a tengeren keresztül az Egyesült Államokba jutni. Készenlétes járműveiket gyakran kisodorja a víz a Mexikói-öbölbe vagy az Atlanti óceánra, ahol élelem és víz híján sokan meghaltak már.” – Ennek az utolsó mondataiból sem hiányzik a „mint már jelentettük” vagy a „mint ismeretes”.

„A volt Varsói Szerződés néhány tagja négy éven belül a NATO teljes jogú tagja lehet – legalábbis így gondolja az amerikai elnök egyik külpolitikái tanácsadója. A kormánytisztviselő szerint hiba lenne, ha az Észak-Atlanti Szövetség kibővítését az évezred végéig elhúznák. A szakértő egészen pontosan így fogalmazott: elképzelhető, hogy Bill Clinton esetleges második elnöki mandátumának kezdetén új tagállamok csatlakozzanak a NATO-hoz”. – A lead-ben benne van a lényeg, és a részletek későbbre kerülnek: a nagyjából pontos idézet a végén kapott helyet.

Jó példa arra, miképpen lehet ügyesen egy hírbe fogalmazni ellentmondó jelentéseket: „....A Szolidaritás állítja, hogy kétszáz üzemből 200 ezren álltak le a munkával, de a varsói kormány csak 50 gyárról tud, ahol megtartották a sztrájkot. Az igazság közepén lehet, mert sok helyen csak részleges munkabeszűntetés volt. A Szolidaritás szülőföldjén, a tengerparton a gdanski hajógyár teljesen leállt, de az északi hajógyárban csak kevés munkás csatlakozott az akcióhoz, a gdyniai hajógyárban pedig csak 4 óráig sztrájkolt.”

„....Szerdán közösen búcsúztatják a Németországból utolsóként távozó alakulatokat, azokat a zömmel fiatal katonákat, akiknek a nagyapái még a második világháborúban, a náci csapatok leverésére érkeztek. Az egykori NDK területén 1990 elején még több mint félmillió orosz katona állomásozott és a legmodernebb fegyverekkel, köztük atomrakétákkal voltak felszerelve. A német egyesülés után a bonni kormány több mint 14 milliárd márkát adott, amelyből zömmel tisztii lakások épültek Oroszországban.” – A mindössze három mondatos hír megadja azt a háttérret, amelynek alapján a hallgató érzékelheti a hír jelentőségét: három mondatban három fontos, különböző tudnivaló, ráadásul a nagypapák és fiúk képe a hír műfajában szokatlan, de itt helyénvaló kép.

„Olaszországban ezentúl a miniszterelnök hívei irányítják az állami televíziót és rádiót, valamint szinte az összes hírműsort. A RAI igazgatótanácsa leváltotta a közszolgálati intézmény szakmai vezetőit, és a főbb posztokra a Berlusconi-médiabirodalomhoz tartozó lapok szerkesztőit nevezte ki. A közszolgálati rádió élére olyan szerkesztő került, akiről köztudott, hogy szoros szálak fűzik a szélsőjobboldali Nemzeti Szövetséghez. Az állami média megszerzéséért a tavaszi választások óta küzd az olasz jobboldali kormány. Mivel a parlamenti többség határozza meg az állami televízió és rádió finanszírozását, ezzel az esz-közvetlen kényszerítetiek lemondásra a kormánytól egyébként jogilag független igazgatótanácsot. Majd most, a már Berlusconihez hú új tanács a kormányfő híveit állította az olasz közszolgálati rádió és tévé legfontosabb műsorainak élére. A koalícióban részt vevő Északi Liga heves tiltakozással fogadta a vezetőcserét: tühretlennek tartja, hogy immár Berlusconi kezében van a három nagy magán tévécsatorna után a három közszolgálati televíziós adás is. A kinevezéseket a munkaügyi bíróság előtt fogja megtámadni az olasz újságírók országos és római szakszervezete.” A hosszú, inkább tudósításnak beillő hír pusztán a tévények csoportosításával, kommentáló elemek nélkül igazítja el a hallgatót. Jó megoldás, hogy a vége felé a lényegyet elmondó magyarázat nem a „megfigyelők szerint” vagy efféle formulához folyamodik, hanem tényleges véleményét idéz, méghozzá éppen Berlusconi koalíciós partnereitől.

A következő összefoglaló ügyes fogalmazásával jól eligazítja a hallgatót a valóban ellentmondásos fejleményekben: „A kelet-boszniai Gorazsdából egymásnak ellentmondó jelentések érkeznek arról, hogy a szerbek be tartják-e a NATO ultimátumát. Az ENSZ-erők parancsnoka úgy tudja, hogy a szerbek kivonták nehézfegyvereiket a város központjából, míg a muzulmánok lakta város polgármestere azt állítja, hogy a szerbek nem vonultak vissza, és továbbra is gránátokat lőnek Gorazsdéra. Ha ez igaz, akkor a boszniai szerb vezetőket becsapták az ENSZ különmegbizottját, Akasi Jaszusit, aki eddig éppen az ígéretük alapján hárította el a NATO légitámadását.”

„Február elsejétől literenként 50 fillérrel emelik a benzin árát a MOL részvénytársaság kútjainál. Sebestyén Béla vezérigazgató-helyettes az alig egy hónapja ugyanennyivel csökkentett árak visszaállításának okáról elmondta, hogy a MOL-nak pénze van szüksége töltőállomásainak korszerűsítéséhez és a tervezett környezetvédelmi beruházásokhoz. Korábban a forint váratlan leértékelésével indokolták a kilátásba helyezett áremelést.” – Kommentár nélkül került egymás mellé a cég két, egymásnak ellentmondó álláspontja. Ezek között az igazságot megtalálni már nem a hírszerkesztő dolga.

Még két hír annak példájául, hogy jól megfogalmazott hírek, illetve jól kiválasztott idézetek minden külön értesítés nélkül is jól érzékeltek a hallgatóval a háttérrel vagy a helyzet ellentmondásos voltát.

„Az ENSZ Biztonsági Tanácsa mindaddig fenntartja az olaj- és fegyverszállítási tilalmat Haitival szemben, amíg a szigetország katonai vezetői nem adják át a hatalmat a két évvel ezelőtt puccsal megdöntött elnöknek. A testület azután

hozta határozatát, hogy amerikai kutatók kimutatták: a büntetőintézkedések hawonta ezer gyermek halálát okozták Haitin.”

„Az orosz államfő mégsem utasítja el az elnökválasztás korábbi időpontját, bár személy szerint nem ért egyet saját rendeletével. (...) Az elnök nem tagadta, hogy az új alkotmány tervezete jelentős hatalmi jogkörrel ruházza fel, de szinte egy cárokhöz és vezérekhez szokott országban nem lehet a fő hangsúlyt a parlamentre helyezni.”

HOL TÖRTÉNT?

Hazai híreknél minden fontos helyet pontosan meg kell adnunk. Kisebbségi híreknél tegyük hozzá, melyik megyében vagy melyik nagyváros közelében vannak. Ne használjuk a rendőri és közlekedési hírek hivatalos nyelvezetéből a „külsőterületén” és „belsőterületén” kifejezéseket. Ha ez fontos, akkor mondjuk magyarul: *a falu szélén, egy közeli szántóföldön, a belvárosban stb.* Budapesti utcaneveknél, városrészeknél ne vegyük természetesen, hogy a vidékiek is arra gondolnak, és ugyanúgy tegyük hozzá, miről beszélünk, mint a vidéki városoknál tennénk. A helymeghatározás azonban még hazai híreknél se legyen nehézkes vagy körülményes.

Külföldi híreknél (leszámítva indokolt esetben a szomszédos országokat) nem kell túl pontosnak lennünk, elég nagyjából megjelölni, hová helyezze a hallgató az eseményt. Fölösleges részlet, hogy például „a szeréncsétlenség Limától 320 kilométerre északra történt”. Ilyenkor elég, ha az országot megjelöljük, és ha fontos. Elmondjuk, hogy például a szeréncsétlenség magas hegyek között történt vagy a repülőgéppel éppen a tengerbe zuhant. Természetesen, ha a pontos helynek jelentősége van, akkor mondjuk el. Általában úgy jelöljük meg, írjuk le a helyet, hogy a hallgató különösebb földrajzi tájékozottság nélkül is el tudja képzelni, hol, illetve milyen körülmények között történt az eset.

Akár hazai, akár külföldi helyekről van szó, ne hagyatkozzunk a memóriánkra, hanem inkább nézzük meg a térképet.

A hír végén célszerű megismételni, hogy hol történt az esemény, ne hogy úgy járjon a hallgató, mint ezzel a hírrel: „Bukarestben még mindig a kormányépület előtt tüntet a béremelést és gazdaságpolitikai reformot követelő többezres tömeg. A demonstrációt szervező szakszervezeti vezetők és a kormánytagjai késő éjszakáig tárgyaltak. A román kormány pénzügyi vezetői szerint a béreket az év vége előtt nem lehet növelni. Kivétel ez alól a tanárok fizetése, amelyet már a közeljövőben több lépcsőben emelnek – a kormány ígérete szerint. A tárgyalások holnap délelőtti folytatását a kormány a tüntetés félbeszakításától tette függővé. A szakszervezeti vezetők azonban az éjszakai tárgyalás után nem ígérték meg a demonstráció lefújását, csupán azt, hogy az továbbra is békésen zajlik majd.” – A kilencsoros hírben a harmadik sorban hangzik el utoljára

ra, hogy Romániáról van szó. A drámai fejlemények máshol – akár idehaza – is meseshettek volna, és alaposan megtéveszthettük azt a hallgatót, aki mondjuk a tanári fizetéseknel kapta fel a fejét a kormány és szakszervezet erőpróbájára.

(Ezenkívül: a gondolatjel után hátravetett mondatrésznek nem ott van a megfelelő helye. Írott publicisztikában a szerkesztő ily módon érzékeltethette volna, hogy nem bízik a román kormány ígéretében, de felolvasott hírben ez így nem megy.)

MIKOR TÖRTÉNT?

Általában abból indulunk ki, hogy amiről híreinkben beszélünk, az most történt, az a legfrissebb. Ezért általában nem szükséges megjelölni az időpontot. *A délelőtt, délután* stb. minden külön értesítés nélkül azt jelenti, hogy *ma délelőtt, ma délután*.

Ha a mondat gördülékenysége miatt mégis szükségünk van rá, akkor esetleg beírhatjuk, hogy *„ma”*, de semmiképpen sem úgy, hogy *„a mai nap folyamán”*, *„a délelőtti folyamán”* stb.

Fontos viszont az időpont akkor, ha bármilyen oknál fogva egy korábbi eseményről csak most adunk hírt. Ilyenkor általában hozzá kell tennünk a késés okát is. („*A múlt heti balesetről a rendőrség csak most számolt be.*”)

Hogy a hallgatónak ne keljen utánaszámolnia, az időpontokat ne dátumszerűen, hanem az elhangzáshoz viszonyítva adjuk meg: *ma*, *tegnapelőtt*, *a múlt héten*, *majdnem három éve*, stb. Hasonlóképpen, ha valakinek a koráról van szó, ne azt adjuk meg, hogy *hányban született*, hanem azt, hogy *hány éves*.

Ügyeljünk arra, hogy az előző napi hírekben éjfélről fogva javítsuk át az időpontokat. Éjfélkor – a szokásostól eltérően – ne mondjuk se azt, hogy *ma*, se azt, hogy *tegnap* vagy *holnap*, hanem nevezzük meg a napot (de ekkor sem azt, hogy *hányadika*, hanem hogy *milyen nap*).

SZÁMOK

Mivel a számok első hallásra nehezen érthetőek, nem szabad túl sok számot, adatot tennünk a hírekbe. A számokat lehetőleg vezessük be (például ne azt írjuk: *„százan haltak meg a szerencsétlenségben”*, hanem azt: *„a szerencsétlenségben százan haltak meg”*). Segít, ha a számokat olyan szavakkal vezetjük be, mint például: *„több mint”*, *„nem kevesebb mint”*, *„legalább”* (de ez utóbbit sebesültekkel, halottakkal kapcsolatban nem szerencsés használni, mert egyesekben azt az érzetet kelti, mintha „lehetne több is...”), *„újabb adatok szerint...”* stb.

Számmal lehetőleg ne kezdjük a hírt. (Lásd még: lead)

Használjunk kerekített számokat, különösen, ha nagyobb pénzüsszegekről van szó. Ez esetben általában nem kell külön utalnunk arra, hogy kerekítettük az összeget.

Ha csak lehet, helyezzük összefüggésükbe a számokat. Megadhatjuk, hogy mihez képest mennyi a növekedés/csökkenés (persze ezt sem több tizedes pontossággal), összehasonlíthatjuk más, a hallgató számára szemléletes adatokkal (például külföldi adatoknál a magyar helyzettel) vagy – megfelelő forrásra hivatkozva – minősíthetjük a számokat (például hogy mekkora adósság milyen minősítést jelent a pénzüsszegek szemében).

Kezeljük nagy önmérséklettel azt, hogy a hír hosszához és témájához képest hány adatot helyezhetünk el benne a hallgató gondolatainak összezavarása nélkül.

Százalékok használatánál legalább két dologra kell ügyelni. Az egyik: a növekedés (csökkenés) történhet százalékkal vagy százalékra, de a kettő nem ugyanaz. Ha valami 100 százalék helyett 220, akkor 120 százalékkal, de 220 százalékra nőtt. A másik: a százalék és a százalékpont nem ugyanaz. A különbségtétel híreinkben legtöbbször szörzálhasogatós lenne, de nem árt ha tudjuk: ha például a kamatlábat 12-ről 8 százalékra csökkentik, akkor a csökkentés nem négy százalékos, hanem 33 százalékos, lévén a 4 a 12-nek egyharmada. Az viszont igaz, hogy a kamatláb 4 százalékponttal csökkent.

A tizedes törtek felolvasása időnként gondot okozhat. Mindenképpen mondjuk ki szabályosan: *„öt egész négy tized millió”* és nem *„öt egész négy millió”*. Segíthetünk magunkon ha ezt mondjuk: *„ötmillió négyszáz ezer”*, sőt adott esetben még egyszerűbb ez: *„majdnem öt és fél millió”*.

Angol nyelvű hírügynökségektől érkező anyagoknál – ma már ritkán ugyan, de – előfordul, hogy fordítási hiba folytán az ottani billiót nem „fordítják le” milliárdra.

Néhány példa:

„Idehaza a múlt hónapban 40 százalékkal több valutát váltottak ki a emberek, mint a tavalyi év hasonló időszakában. A Magyar Nemzeti Bank közölte, hogy július végéig 340 millió dollárt adtak el a lakossági valutakeret terhére, míg tavaly csak 243 milliót. Valószínű, hogy a forintleértékelés miatt is nőtt a valutaváltásárlási kedv, mert ugyanakkor a Központi Statisztikai Hivatal jelentése szerint a magyarok külföldi utazásai nem állnak arányban a kiváltott valuta mennyiségével.” – Először kissé ijesztő a sok számot hallgatni, a lead nem is különösebben szerencsés, mert pusztán a tényt emeli ki, de azt nem, hogy miért fontos. A hallgató zavarát utóbb viszont enyhíti, hogy a hír végén nem marad el a magyarázat, amely érthetővé teszi a hírt és megvilágítja fontosságát. Még jobb ilyenkor a lényeg (ami itt az utol-

só mondatban szerepelt) kiemelni, és magába a hírbe kevesebb számot tenni.

Fölösleges a sok szám ebben a hírben: „Budapesten a telefon-előfizetők száma 1997 végére eléri az egymilliót - hangzott el a Budapesti Tárbeszélő Igazgatóság sajtótájékoztatóján, ahol a következő három év terveit ismertették az újságírókkal. Eszerint 60 milliárd forintot fejlesztéssel a mostani 29 helyett átlagosan 49 telefon jut majd 100 lakosra. Ezzel az európai középmezőnybe tartássa fel magát a magyar főváros.” Az első két mondatban hét szám van – és ráadásul minek? A fejlesztésre fordított összeg (az abszolút szám) nagyságát a hallgató nemigen tudja értelmezni. A telefonsűrűséget cél szerűbb másképp érzékeltetni, például így: minden második lakosnak lesz telefonja. Ámbátor, ha meggondoljuk, ez – akárhogy is fordítjuk – pont azt jelenti, mint a lead-be kiemelt ígéret: a kétrmilliós fővárosban egymillió telefon, vagyis a sok szám ellenére a második mondat nem mond többet, mint az első. (Az átlagos családnagyságot ismerve valószínűleg nem tévednénk nagyot, ha azt mondanánk, hogy minden családnak lehet telefonja.) Marad a 29-49-100 másik fele, azt viszont valahogy így mondhatjuk: több mint másfélszer annyi telefon lesz, mint most. Mindez pedig nem jelent egyebet, mint azt, ami éppen a lényeg: hogy Budapesten mindenki kaphat majd telefont, aki csak kéri.

PONTOSSÁG

Híreinkben a lehető legnagyobb pontosságra kell törekednünk. Bármít tévesszünk is el, mindig lesz olyan hallgató, aki ért ahhoz, amiről szó van, észreveszi a hibát, és ebből von le általános következtetéseket megbízhatóságunkra nézve. Aki egyszer tévedésen kapott rajta minket egy olyan ügyben, amelyhez ért, az sokkal inkább gyanakodni fog, amikor mi vagyunk a hírforrása olyan ügyekben, amelyeket neki magának nincs módja ellenőrizni.

Mivel sok hírt a rádió közöl először, és a hallgatóknak a következő híradás elhangzásáig semmiképpen, de lehet, hogy a másnapi újságok megjelenéséig sincs lehetőségük ellenőrizni a hírt, bizonyos esetekben egy-egy név vagy más adat (netán a lottószámok) pontatlan közlése súlyos következményekkel járhat. Baleseti hírnél az áldozat nevének, egy nyugdíjemelésénél az összegnek az eltévesztése elképzelhetően kínos lehet, ismert emberek keresztnevének, országok fővárosának összekeverése pedig egyszerűen rossz fényt vet ránk. Ha mégis hibát követtünk el, nem maradhat el megfelelő formában a helyreigazítás, vagy adott esetben legalább az, hogy később a helyes adatot közöljük a hírekben.

Ha a legkisebb gyanú vetődik fel, ellenőrizzük a kérdéses adatot. Ha a források eltérő adatokat adnak meg, próbáljuk meg kideríteni az eltérés okát (ez is fontos információ lehet, illetve az is elképzelhető, hogy az

ellentmondó adatok közül több is helyes, csak az összefüggéseket tudjuk pontatlanul). Ha a kérdéses adat nem létfonosságú, akkor inkább ne közöljük mindaddig, amíg nem ellenőriztük. Ha az adat fontos, akkor mindenképpen mielőbb járjunk utána, de ha ez eredménytelen, akkor a hírben utaljunk az adat bizonytalanságára vagy ellentmondásosságára, akár a forrás(ok) megjelölésével.

Tekintettel a rádióhírek rövidegére, nem tilos az eredeti forrást leegyszerűsíteni. Kifejezetten tilos viszont minden olyan egyszerűsítés, amely nem egyszerűen a lényegtelen részleteket hagyja el, hanem a hírbe bekerülő részleteket pontatlanul adja vissza. Idézetben nem szabad változtatni, ha szó szerinti idézetet adunk.

Tanulságos példa arról, hová vezet a megfontolatlan rövidítés, egyszerűsítés: „Magyarországon legfeljebb hetes erősségű földrengés várható, és pedig Kecskemét, Győr, Tatabánya és Nagykanizsa körzetében. Ezt egy német cég állapította meg. Hatos erősségű rengést jósoltak Budapestre, Székesfehérvárra és Sopronra, valamint ötöset Magyarországot keleti részére. A biztosítók a 9 fokozatú Mercalli földrengés-intenzitást jelölő táblázat alapján térítik meg a károkat, de csak az ötös fokozaton felüli földrengés esetén.” – Nem a hallgatók tehetek a félreértésről: a szövegből igazából még utólag olvasva sem egyértelmű (bár természetesen sejthető), hogy nem előjelzésről, hanem biztosítási valószínűségszámításról volt szó.

Ha számokról van szó, legyünk különösen óvatosak. Igen könnyű összekeverni a milliót és a milliárdot, nagyságrendeket lehet tévedni pénznemek átszámításakor. Ha a szerkesztő maga sem tudja elhelyezni a szám jelentőségét vagy nagyságrendjét, akkor ne induljon ki abból, hogy akikre tartozik, azok majd tudni fogják, hanem maga is bizonyosodjék meg afelől, hogy miről van szó. Segítünk magunknak is és a hallgatóknak is, ha abszolút számok helyett vagy mellett arányokat, százalékokat említünk.

Figyelmes hallgatóinknak az apróságok is számíthatnak. A könyvben más helyen szerepel ez a hír: „Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága 80 tonna élelmiszert, gyógyszert és takarót küldött Slavonski Brodbba, miután a szerbek által elfoglalt szomszédos Bosanski Brodból több ezren menekültek a városba.” Valaki felhívta a figyelmemet, hogy ez nem pontos: a 80 tonnán belül akár néhány gramm gyógyszer egészen más jelentőségű lehet, mint 60 tonna takaró...

IDÉZETEK

Általában nem szó szerinti, hanem értelem szerinti idézeteket használunk, mert így rövidebben össze tudjuk foglalni, hogy az illető mit mondott. Arra azonban kötelező ügyelni, hogy nem változtathatjuk meg az elmondottak értelmét. Csak annyit rövidítsünk vagy változtassunk a szó-

vegen, amennyit feltétlenül szükséges. Ha a feltétlenül szükséges szövegrész is szétfeszítené egy hír kereteit, akkor inkább ne rövidítsünk rajta, hanem mondjunk le az idézetről és csak utaljunk arra, hogy miről volt szó. Ha az illető valamilyen jellegzetes fordulatot, szóképet vagy más stiliztikai eszközt alkalmaz, azt semmiképpen se cseréljük föl más, akár rokon értelmű kifejezéssel – kivéve, ha a kifejezés szalonképtelen és enyhébbel kell körülmünk. Különösen indokolt esetben azonban a jóízű határain belül kivételesen ilyesmit is idézhetünk, mert például ha politikus szájából hangzik el, akkor következményei lehetnek. Ehhez hasonló eset az, ha az idézet szélsőséges véleményyt tartalmaz. Ekkor fontoljuk meg, hogy egyáltalán indokolt-e a hírt leadnunk, de ha úgy döntünk, hogy igen, akkor pontosan és összefüggéseiben idézzük a kérdéses részt.

Ha értelem szerinti idézetet alkalmazunk, utaljunk akár minden mondatban – más-más fordulattal – arra, hogy idézünk, mert a magyarban nincs olyan függő mód, amely az élő beszédben helyettesítené az idézőjeleket.

Szó szerinti idézetet hírből csak módjával alkalmazzunk. Ilyenkor olyan szavakkal idézzük, amelyekből kiderül, hogy szó szerinti az idézet. Például: „*idézzük szavait*”, „*szó szerint azt mondta*”, „*azt a kifejezést/lazokat a szavakat használta/alkalmazta*”, „*azokkal a szavakkal fordult ...*”. Például: „*Pártja, a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom pozsonyi nagygyűlésén Meciar azt mondta – idézzük –: Szlovákiában teljes szabadság van, így aki akar, bármikor elmehet.*”

Az idézetet bevezető/záró szavakat körültekintően válasszuk meg. Elsősorban olyan, semleges szavakat alkalmazzunk, mint például: „*mondta*”, „*elmondta*”, „*beszámolt arról, hogy...*”, „*kijelentette*”, „*bejelentette*”, „*hozzáfűzte*”, „*folytatta*”, „*XY szerint*” stb. Kerüljük az olyan, a hallgatók többségének fülében értékítéletet kifejező szavakat, mint például: „*állította*”, „*ugyanakkor arról nem beszélt, hogy...*”, „*de azt nem tudta megmondani, hogy*”, „*legalábbis ez a véleménye XY-nak*”. (Indokolt esetben persze ez is helyes lehet: „*Bár többen is látták véres fejszével kijönni a boltból, a vádlott azt állította, hogy csak beszélgetett az ékszerésszel.*”) Ugyancsak kerüljük az olyan, hivatalos színezetű vagy a mozgalmi zsargonból maradt szavakat, mint „*leszögezte*”, „*rámutatott*”, „*síkraszállt*”, „*aláhúzta*” stb.

Kerüljük az olyan idézési módszert, amikor arra hívjuk fel a hallgató figyelmét, hogy az illető mit *nem* mondott.

Az idézett szöveget semmi esetre se keverjük össze a magyarázattal, a háttérrel vagy más fejleményekkel. Erre különösen azért kell ügyelni, mert hallás után amúgy is nehezen állapítható meg egy hírből, hogy hol vannak az idézet határai.

Altalában nem kell az idézett mondatokat feltételes módba tenni, és ily módon jelezni, hogy idézetről van szó. A feltételes módot inkább csak akkor használjuk, ha cáfolnak valamit, mégpedig olyasmit, ami elég nyilvánvalóan nem igaz. A feltételes mód csak akkor egyértelműen indokolt,

ha az, akit idézünk, maga is feltételes módban beszélt. Fontos viszont, hogy megjelöljük, mégpedig ha kell, többször is, hogy kit idézünk. Az idézet végén – hacsak nem egészen rövid hírről van szó – mondjuk el újra, hogy kit idéztünk. Legjobb, ha a nevét és/vagy rangját ismétéljük meg. Csak kevésbé fontos vagy jellegzetes idézetek esetében alkalmazható az olyan megjelölés, mint például: „*a német politikus*”, „*a miniszter*”.

Ha egy nyilatkozat, amelyet idézni szándékozunk, bármi okból feltűnő vagy gyanús, akkor legalább arról bizonyosodjunk meg, hogy nem történt-e félreértés, elírás, fordítási hiba – vagyis hívjuk fel a hírügynökséget, más forrás esetén értelemszerűen azt ellenőrizzük, és amíg az ügy nem tisztázódik, addig várjunk. (Sürgős esetben persze szabad sürgetni a választ, és adódhat olyan eset is, ha az ügy fontossága ezt indokolja, hogy jobb híján a másik régi szabályt vesszük elő, és kínos pontossággal utalunk a forrásra, annak kérdéses voltával együtt.)

Egy-egy jól megválasztott idézet – ebben a hír sem kivétel – többet mond, mint a részletes magyarázat: „*Manapság gyakran ugyanazok a nyugati kormányok korlátozzák a kelet-európaiak utazási szabadságát, amelyek néhány éve még hangosan követelték ezt a jogot – mondta az Európa Tanács főtákarának helyettese. A politikus Athénban, a migrációval foglalkozó európai konferencia megnyitóján beszélt.*”

Soundbite

Az idézet korszerű, rádiószerű formája, amikor saját hangján idézünk valakit. Erre nemcsak hírműsorban, részletesebb tudósításban, interjúban van lehetőség, hanem a híradásokban is. „Rendes”, vagyis nem headline- vagy szalaghíradásokban elfér egy-egy hírben egy néhány mondatos eredeti hangbejátszás. A *soundbite* magyar neve talán *hangfalat* (egy falatnyi, egy harapásnyi hang) lehetne. Megszólalhat például egy politikus, aki gyorsan és csattanósan bejelent valamit vagy válaszol valamire. Ez akár egyetlen telefonnal megszervezhető, és sokkal érdekesebbé, hitelesebbé, rádiószzerűbbé teszi a híradást. Ha rádióknak exkluzív tudósítása, interjúja van egyik hírműsorunkban, akkor ebből is megelőlegezhetünk 20-30 másodpercet a hírekben.

NEVEK

Személynevek

Két, részben ellentmondó szempontot kell összeegyeztetnünk: egyrészt pontosan el kell mondanunk, kik szerepelnek a hírekben vagy kiknek a véleményét idézzük, másrészt nem terhelhetjük túl a hallgatót olyan, főleg külföldi nevekkal, amelyeket nem ért, nem ismer.

Általában mondjuk el a neveket, ha

- ismert személyekről van szó;
- olyan személyekről van szó, akik várhatóan szerepelni fognak még a hírekben, tehát nevüket „be kell vezetnünk”;
- a hír fogalmazását megkönnyíti a név alkalmazása, mert több mondatban szükségünk van alanyra.

Általában ne mondjunk neveket, ha

- a külföldi név nehezen mondható ki, nehezen érthető, megakasztja a bementőt és a hallgatót. Persze, ha fontos személyről van szó, akkor ezt nem kerülhetjük meg;
- ritkán szereplő, kevésbé ismert személyről van szó, olyanról, akinek a nevét a hallgatónak nem is kell megjegyeznie;
- a szereplő személy neve – elsősorban színes hírekben – egyáltalán nem fontos.

Ha új nevek bukkannak föl, egy ideig megtehetjük, hogy állandó jelzőkkel emlegetjük őket, legalábbis, amíg a hallgatók megszokják, hogy kiről van szó. Ez vonatkozik országnevekre is. Éveken át mondtuk, hogy „Sri Lanka, korábbi nevén Ceylon”.

Ha egy nehezen kiejthető névre mégis szükség van, akkor bizonyosodjunk meg afelől, hogy jól mondjuk-e, illetve konzultáljunk a bemondókkal a kiejtésről. Ügyeljünk arra, hogy más nyelveken másképp ejtik ugyanazt a nevet is. Az egyesült államokbeli város „losz endzselisz”, a spanyol nevű operaénekeső viszont „losz ánhelesz”. A kompromisszumok elkerülhetetlenek: aligha fogjuk például az amerikai zeneszerző, Bernstein nevét magyar rádióműsorban „börnsztin”-nek ejteni, jóllehet amerikaiul így hangoznék.

Magyar neveknél mindig a teljes nevet (tehát ne csak a vezetéknevet) mondjuk, mert pusztán a vezetéknev említése a magyar szokások szerint modortalannak hat. Ez akkor is így van, ha az illető rangját is hozzátesszük a névhez. Kivételesen előfordulhat, hogy csak a vezetéknevet mondjuk, ha a név már sokadszor fordul elő. Hosszabb hír végén, amikor mintegy lezárásképpen ismét elmondjuk a nevet, mindenképpen a teljes nevet mondjuk.

Híreink szövegében sose tegyük hozzá a névhez, hogy „úr”, mert ez csak megszólításba való. A doktori és egyéb címeket híreinkben csak akkor használjuk, ha az adott összefüggésben fontosak. Egyébként legfeljebb akkor mondjuk el (akkor viszont mindenképpen) a szereplők foglalkozását, esetleg professzori vagy egyéb titulusát, ha névazonosság miatt félreértéstől kell tartanunk – különösen halálhírekben, baleseti jelentésekben, ahol a félreértés sokkal kellemetlenebb lehet.

Címek és rangok esetében igyekezzünk egyszerű, közerthető megol-

dásokat választani, ha ezzel nem okozunk félreértést. Ha például valakinek a beosztását, tisztségét már megjelöltük, ne tegyünk hozzá további professzori, doktori és efféle címeket (nehogy a hallgató azt higgye, hogy újabb személyek szerepelnek a hírben), vagy ha valakinek több tisztsége is van, akkor csak azt az egyet említsük, amely a hírrel kapcsolatos. Bonyolultabb minisztériumok esetén például kiemelhetjük csak azt a feladatkört, amely a hírhez kapcsolódik. (Ha az autópályákról nyilatkozik a miniszter, akkor nevezhetjük közlekedési miniszternek és nem feltétlenül közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszternek.)

Külföldi neveknél általában elegendő a vezetéknev is, de az első és – hosszabb hírben – az utolsó említésnél vagy a keresztnevet vagy a rangot is tegyük hozzá a vezetéknevhez.

Csak nagyon ismert személyek esetében mondjuk a nevet rang nélkül. Ilyen esetekben is ajánlatos később beleszólni az illető rangját a hírbe. A nagyon ismert személyek csoportját ebből a szempontból tekintjük szűknek: nagyjából a magyar államfő, a miniszterelnök, a nagy pártok elsőszámú vezetői, az amerikai és az orosz elnök tartoznak ebbe a körbe. Ugyancsak elég lehet pusztán a név említése, ha azokban a napokban az illető már nagyon gyakran szerepelt a hírekben.

Kevésbé ismert személyek esetében az első említésnél elég, ha csak az illető rangját mondjuk, hogy a hallgatót ne akasszuk meg az ismeretlen névvel. Később mondjuk meg a nevet is, mégpedig ha csak lehet, a ranggal együtt (nehogy a hallgató azt higgye, hogy a név és a rang két különböző személyt takar.). Tulajdonnevek, illetve rangok, tisztségek esetében ne törekedjünk mindenáron szinonimák használatára, hanem nyugodtan mondjuk többször az illető nevét és/vagy rangját.

Bonyolultabb rangok esetén jó megoldás, ha a lead-ben egyszerűbb megjelölést választunk, és a következő mondatban mondjuk el az illető nevét és pontos rangját. („Egy amerikai kongresszusi vezető szerint hadat kellene üzenni Japánnak. Sylvester Stallone, aki a képviselőház külpolitikai bizottságában a távol-keleti albizottság bozótháborús szakértője, azzal indokolta javaslatát, hogy Pearl Harbor-nál veszélyesen alakul a helyzet...”)

Rendőri, különösen baleseti hírekben kellő óvatosságra van szükség. Alapvető szabály, hogy balesetek, szerencsétlenségek áldozatainak nevét a hozzátartozók nem tudhatják meg a rádióból. Meg kell várni, amíg hivatalosan értesítik őket, tehát ha saját tudósítónktól vagy más forrásból kapunk hírt, ellenőriznünk kell, hogy a rendőrség vagy más illetékesek értesítették-e már a hozzátartozókat. Hírügynökségi vagy rendőrségi forrás esetén valószínű, hogy ez már megtörtént. Ha viszont neveket közlünk, el kell kerülni a félreértést, ezért szoktuk közölni legalább az áldozatok lakóhelyét (de nem olyan hivatalos formában, hogy

milyen „illetőségű” lakos). Ha a fenti okból nem mondunk neveket, akkor az aggodó hozzátartozók telefonjaira vagy adjunk biztosan kizáró választ (például hogy a repülőszerecséltenségnek nincs magyar áldozata), vagy egyáltalán ne válaszoljunk, hanem kérjük, hogy forduljanak a rendőrséghez, a légvédelmi szolgálatokhoz stb.

Ez persze nem azt jelenti, hogy az ilyen híreket tartsuk vissza, amíg a neveket megerősítik, hanem mondjuk el a hírt, csak a nevek nélkül.

Külföldi neveknél ügyelni kell néhány szabályra, például:

- spanyol neveknél a szokásos eset az, hogy a két vezetéknevét közöl az első az igazi (tudniillik az apáé), a második (amely elhagyható) az anyai vezetéknevét (Fidel Castro Ruz). Ne hagyjuk azonban el ezt sem, ha az illető első neve túl gyakori (Lopez, Fernandez stb.). Semmiképp sem választhatjuk ketté viszont az „y”, „de” és hasonló szócskával összekötött kettős neveket (José Ortega y Gasset, Javier Perez de Cuellar). Ez utóbbira portugál neveknél is ügyelni kell. Ami viszont a portugál kettős neveket illeti, ott az anyai név az első és az apai a második, ezenkívül általában mindkettőt használják, de ha csak az egyiket írjuk, akkor az a második, az apai legyen;
- francia neveknél hasonlóképpen nem hagyhatjuk el a fontos kis szócskákat (Charles de Gaulle [de: „gaulle-ista párt”], Valéry Giscard d’Estaing);
- német neveknél a „von” elhagyható, ha csak a vezetéknevet mondjuk, de nem szabad kihagyni a keresztnév és a vezetéknev között;
- orosz neveknél a hírekben nem használjuk a középső (apai) nevet (de tudósítónk gyakran kereszt- és apai néven szólítják riportalanyait);
- burmai neveknél az „U” csak azt jelenti: „úr”, de az a biztos, ha nem hagyjuk el, mert rövidebb nevek enélkül értelmetlenek;
- japán neveknél ugyanúgy a családnév áll elől, mint a magyarban, de sohasem lehetünk biztosak abban, hogy egy közbeeső angol fordítás nem keverte-e össze a sorrendet;
- kínai és koreai neveknél ugyancsak a családnév áll elől, de ezt angolban és más közvetítő nyelvekben sem szokták megfordítani. Nem követünk el hibát, ha a név első említése után csak az első nevet mondjuk: Mao Ce-tung helyett Mao, Kim Ir Szen helyett Kim; kínai és koreai neveknél a hírügynökségek angol átirása, illetve a kínaiak újabb átirása eltér a változatlanul érvényes magyar akadémiai szabálytól. Ha tehetjük, a bemondó által értelmezhetetlen „angol” betűk helyett a magyar átirást használjuk. (Például Deng Xiaoping helyett „magyarul”: Teng Hsziao-ping);

- vietnami neveknél az utolsó név a vezetéknevét. Egyetlen ismertebb kivétel: Ho Si Minh;
- (indiai) szikh neveknél a hátul álló Szingh nem vezetéknevét, nem használható a többi nélkül, de nem is hagyható el a többi mellől;
- thaiföldi neveknél az első a vezetéknevét;
- királyok és hercegek – és természetesen a pápa – nevét mindig magyarul használjuk: nem Juan Carlos, hanem János Károly. Európán kívüli uralkodók esetében (Bhumibol, Hirohito és társaik) ezt persze nem tudjuk megtenni. Európai nevek esetében általában van megoldás, bár például a néhai Baudouin belga király nehezen megtalálta magyar neve, a Baldwin kissé furcsán hangzik.

Földrajzi nevek

Országnevek helyett ne igyekezzünk szinonimákat keresni, mert általában egy országnak magyarul csak egy neve van, ezen nem tudunk segíteni. Az olyan körülírások, mint „a távol-keleti ország”, „a szigetország” nem is egyértelműek (főképp, ha hírünkben több ország szerepel), és nem is illik próbára tennünk a hallgató földrajzi tájékozottságát. Az irodalmias szinonimák vagy az idegen nevek („a felkelő nap országa”, „Nippon”, „a ködös Albion”, „Észak Velencéje”) nem hírekbe valók.

Az sem mindig szerencsés, ha az ország vagy a kormány szinonimájaként a fővárost használjuk. Ez olyan képzavarokhoz vezethet, mint például „Jeruzsálem kivonul a Gáza-övezetből”, „a Pozsonnyal szomszédos Csehország” stb. Semmiképpen se alkalmazzuk ezt a megoldást, ha a főváros nem azonos az ország központi nagyvárosával (Hága – Amszterdam, Johannesburg – Pretoria), mert ez is túlságosan próbára teszi a hallgató földrajzi ismereteit, továbbá ha a főváros kevésbé ismert hely (és igazából magunk is a térképről ellenőriztük...).

Az Egyesült Államok helyett sohase használjuk, hogy „USA” (még azt se, hogy „USA-dollár”). Azt, hogy „Amerika/amerikai” csak egyértelmű esetben használjuk az Egyesült Államok szinonimájaként, vagyis olyankor, amikor a hírből szó sem lehet Kanadáról vagy Latin-Amerikáról is.

Ha többféle megoldás lehetséges, inkább a magyar, mint az idegen nyelvű nevet válasszuk. A szomszédos országok esetében azonban előfordulhat, hogy kényes mérlegelést igényel, helyese-e ragaszkodnunk az esetleg kevésbé ismert magyar névhez, különösen akkor, ha történetesen nem is magyar többségű helységről van szó. Ez a dilemma természetesen Bécs/Wien, Pozsony/Bratislava, Fokváros/Capetown, Lisszabon/Lisboa esetében nem vetődik fel, de a párhuzam nem alkalmazható gépiesen minden vajdasági, erdélyi vagy felvidéki városra. Előfordul, hogy idegen névből is több, érvényes változat van, de a rádióhírekben

ez többnyire nem okoz zavart. Vagy nem is hallatszik, illetve nem lényeges a különbség (Strasbourg/Strasbourg, Fribourg/Freiburg) – vagy pedig a nálunk használatosabbat, a jobban kimondhatót válasszuk, például Nice helyett Nizzát mondunk.

Amikor azt mérlegeljük, hogy a magyar vagy a szlovák, ukrán, román, szerb, horvát, szlovén vagy német nevet használjuk-e a határon túli magyar vagy egyes lakosságú települések esetében, akkor a rádióhírekben elsősorban azt célszerű figyelembe venni, hogy a hallgatók melyik név használatát esetén igazodnak el jobban. Nyilván más a helyzet a helyben működő rádióknál – ők nyilván elsősorban a helyi magyar nevet használják –, és más egy magyarországi, főleg az országos rádiónál. Fontos, hogy a magyar hallgató egy határon túli magyar helységnevét hallatán ne higgye azt, hogy magyarországi eseményről hall. Ugyancsak fontos a kimondhatóság, az érthetőség is: nyelvtörő idegen nevek helyett természetes, hogy inkább a magyar (vagy legalábbis a jobban kimondható) változatot érdemes használni. (Például Crna Gora helyett Montenegrót – bár ez utóbbi történetesen nem magyar, hanem olasz. Nem kell viszont például feltétlenül ragaszkodni Fiuméhez Rijeka vagy Abbáziához Opatija helyett, hiszen mindkettő jól kimondható. A mostani név valószínűleg ismertebb is. A régi, olasz név meg ugyanúgy nem magyar, mint a mostani horvát.)

Kiseb helységek esetében igazából mindegy, melyik nevet használjuk, hiszen a hallgatók többsége sem a magyar, sem az idegen név alapján nem tudja azonnal, első hallásra elhelyezni a települést. (Ha olyan településről van szó, amely nem is magyar lakosságú, akkor különösebb elvi oka sincs annak, hogy alig ismert magyar nevet említsünk a szintén alig ismert idegen név helyett.) Nyugodtan kiindulhatunk abból, hogy ha mi magunk is a térképen vagy egy kézikönyvből kerestük ki a név magyar vagy idegen megfelelőjét, akkor a hallgatók többségének mindegy, melyik nevet hallja. Praktikus szempont lehet az, hogy ha a hallgató megjegyezte a nevet és a térképen meg szeretné keresni, akkor a mostani magyarországi kiadású atlaszban melyik nevet találná meg. Ha a magyar nevet használjuk, mindenképpen tegyük hozzá, hogy hol (melyik országban, melyik vidéken) van a helység – igaz, ezt a hallgató eligazítására többnyire a magyarországi településeknél is meg kell tennünk. Ha egy ilyen név gyakrabban fordul elő, akkor viszont helyes, ha mindkettőt párhuzamosan használjuk – olyan fogalmazásban, hogy mindig kiderüljön: a kettő ugyanaz –, és előbb-utóbb nyugodtan használhatjuk az addigra mindenki előtt ismertté váló magyar nevet (mint például a bósi vízerómú vagy a mohi atomerómú esetében).

Mindez a rádióhírekre vonatkozik. Az írott sajtóban természetesen az a helyes, ha mindkét név szerepel (nyilván az idegen név zárójelben),

hosszabb lélegzetű rádióműsorokban pedig természetesen mindkét név megismertetésére van idő és lehetőség.

NŐK

Hajlamosak vagyunk arra, hogy híreink szereplői közül a nőknél akkor is hangsúlyozzuk női mivoltukat, amikor hasonló esetben férfiaknál erre nem vesztegetnénk külön szót. Ha például egy férfi miniszterelnök esetében nem íránk le, melyik szabónál varrat (bár színes hírben ez nem elképzelhetetlen), miért tennék ezt meg egy női miniszterelnök esetében?

Valakinek a női vagy férfi voltát csak akkor emeljük ki vagy említsük meg, ha ez valamiért fontos. A foglalkozást, tisztséget jelölő szavak közül a magyarban az olyanoknak, mint például „miniszterelnök”, „képviselő” hagyományosan nincs külön férfi és női alakja (eltérően például a „tanár-tanárnő”, „király-királynő” szópártól), vagyis a képviselő asszony és hasonló alakok – bár megszólításként helyesek – a hírekbe nem valók. Ha külföldi neveknél nem lenne teljesen világos, hogy nőről van szó, akkor kivételképpen a családnéve után tehetjük, hogy „asszony”.

Azt is fontoljuk meg, hogy ha egy tisztségre nőt választanak, indokolt-e ezt hangsúlyoznunk mondjuk a politikai programja vagy más, általában kiemelésre érdemes körülmény rovására.

Akkor említsünk egy nőt hölgyként, ha hasonló esetben egy férfit úrként említenénk.

SZÁRMAZÁS

1. Hogy valaki milyen származású, az azt jelenti, hogy az ősei kik voltak, nem pedig azt, hogy ő maga milyen nemzetiségű (bőrszínű, vallású). Ha tehát valaki cigány, zsidó, néger stb., akkor azt mondjuk róla, ne pedig azt az eufémizmust használjuk, hogy milyen származású. Ha valaki – például – magyar (és ha a szülei magyarok, ő maga Magyarországon született, akkor nyilván az), akkor ne magyar származásúnak, hanem magyarnak mondjuk akkor is, ha történetesen régóta Amerikában él. Ilyen esetben a helyes szóhasználat adott esetben például az, hogy „amerikai magyar”, „Franciaországban élő magyar”, „a Denverben működő magyar ügyvéd”, „az amerikai magyar ügyvéd” stb. (Ha egy amerikai magyar történetesen amerikai állampolgár, attól még lehet magyar, ahogy például valaki magyar állampolgárként is lehet szerb, román, sváb vagy más.) Mindezek alól legfeljebb az lehet kivétel, ha nyilvánvalóan elszakadt hazájától, és valamilyen oknál fogva ő maga már nem tartja magát – például – magyarnak; ekkor mondhatjuk, hogy „magyar származású”.

Ha négerekről van szó, használhatjuk ezt a szót, mivel az amerikai helyzettől eltérően a magyarban ennek nincs pejoratív jelentése, viszont a „fekete” magyarul inkább mást jelent (kávét, feketehajú nőt). De ha feketéről beszélünk, az is rendben van.

A származáshoz hasonlóan használatos a nemzetiség is. Az Európa Tanács parlamentjének főtítkára például nem „a svéd nemzetiségű liberális politikus, Daniel Tarschys”, hanem egyszerűen svéd. Előbbi akkor lenne igaz, ha például Finnországban élő svéd lenne.

2. A hírekben szereplők származásának (illetve más hovatartozásának) csakis akkor lehet helye híreinkben, ha ez a körülmény a történetek szempontjából valóban fontos. A Magyar Rádió e sorok írásakor érvényes (a BBC irányelveinek alapján készített) Etikai Kódexe szerint: „az is diskriminatív megnyilvánulásként fogható fel, ha fölöslegesen említjük meg az etnikai származást (...), mivel más emberek esetében figyelmen kívül hagyjuk az ilyen és hasonló jellemzőket. (...) Az oda nem illő utalások azt sugallhatják, hogy elfogadjuk, sőt ily módon erősíthetjük az előítéleteket”. Főleg bűnügyi híreknél kell ügyelni erre. Természetesen nem tilos, sőt ajánlatos utalni a hírekben szereplők származására vagy más körülményeire, ha ez indokolt, például egy ilyen hírben: „Egerben egy 17 éves fiatalember baseball-ütővel eszméletlenül verte egy cigányembert. (...) A fiatalok, akiket a szerdai eset miatt őrizetbe vettek, többször is skinheadnek vallották magukat.” Ez esetben nyilvánvalóan szükséges a történet megértéséhez, hogy a tettesek skinheadek, az áldozat cigány. Akkor is megemlíthjük az illetők hovatozását, ha szerepel a személyleírásban, amelynek közlésével a rendőrség a lakosság segítségét kéri.

APRÓ FOGÁSOK

(amelynek nem jutott hely máshol)

Akár számítógéppel, akár írógéppel írjuk a híreket, az egyes hírek fejében (címsorában) olyan címet tüntessünk fel, amelynek alapján még akkor is azonosítani lehet a hírt, ha néhány óra eltelt és hasonló témában újabb hírek is születtek.

A hírszerkesztő munkája azzal kezdődik, hogy minden műszak elejére ismernie kell mindazokat a híreket és tudósításokat, amelyek a legutóbbi műszakja óta elhangzottak.

Minden hírügynökségi telexet és más forrást alaposan el kell olvasni, vagyis nem elég pusztán a cím alapján dönteni. Bele kell nézni a hírügynökségi javításokba is, amelyeknek a címe természetesen nem mond semmit, de olyasmis lehet bennük, aminek a felhasználásával sok kellemtelenségtől kímélhetjük meg magunkat, ha idejében kijavítjuk a korábbi, hibás jelentés alapján írt híreinket.

Ha a főnök ír hírt, ha a szerkesztő egyedül dolgozik, és minden hasonló esetben, amikor a munkaszervezés nem írja elő az ellenőrzést, lehetőleg akkor is nézze át valamelyik kolléga a híreinket, mert bármelyikünk eltéveszthet valamit.

Híradások fajtái, headline

SORREND

A hírek sorrendjének összeállítása egy híradáson belül olyan kényes feladat, amelyben a szerkesztőt legfeljebb általános szabályok igazíthatják el: elsősorban saját hírzérékére kell támaszkodnia.

Lehetetlen volna a hírek „súlyosságának” mérésére valamiféle „Richter-skálát” megállapítani. A témák szerinti csoportosítás sem alkalmazható gépiesen (például: előbb a fontosabb külföldi hírek, majd a belpolitika: parlamenti hírek, kormányzati és önkormányzati hírek, pártpolitikai hírek, esetleg ezután a gazdaság, végül a bűnügyi meg a színes hírek stb.) Ez nehezen lenne alkalmazható, éspedig nem csak azért, mert a kategóriák meglehetősen nehezen választhatók szét. Az általában érvényesnek tekinthető fontossági sorrendet az események a gyakorlatban minduntalan felborítják: hol a külföldi, hol a hazai események fontosabbak, de például az ősszel váratlanul leeső nagy hó, egy látványos bankrablás vagy egy súlyos szerencsétlenség híre természetesen minden szokványos sorrendet felborítva teljes joggal a hírek élére kerül, jóllehet az időjárás a hagyományos sorrend szerint a híradás végére való, és a bűnügyi, baleseti hírek is többnyire hátrébb szorulnak.

A külföldi és a hazai híreket nem kell mechanikusan szétválasztani: ennél lényegesebb szempont a hírek fontossági sorrendje. Arra mindenestre ügyelni kell, hogy a hazai híreket – miután ezeket a külföldi hírektől eltérően általában nem a helyszíni megjelölésével kezdjük – elválasszuk a külföldiektől. („Idehaza...”, „Itthon történt:”, „A magyar kormány...”, „Magyarországon...” stb.) Az is zavaró azonban, ha túlságosan ugrálunk a hazai és külföldi vagy más okból eltérő hírek között.

Néhány kézenfekvő általános szabály:

- az újabb hír megelőzi a korábbi (de ez nem aszerint alakul, hogy a hírszerkesztőhöz mikor jutott el a hír a hírügynökségtől, hanem aszerint, hogy az események mikor történtek);
- a minket közelebről érintő hír megelőzi a távolabbi;
- az események megelőzik a nyilatkozatokat, véleményeket;
- fontosabb ember nyilatkozata, ténykedése megelőzi a kevésbé fontosét.

Összetartozó hírek szétválasztásával, „áthallásos” hírek összekapcsolásával, távolról összetartozó hírek egymás mellé helyezésével olyan hatást is el lehet érni, amelyet maguk a hírek külön-külön nem sugallhatnak. Mivel a híreket nem kommentáljuk, nem magyarázzuk, időnként a sorrenddel igazíthatjuk el a hallgatót, de a logikus, természetes sorrend megbontására általában ritkán van szükség.

Ügyeljünk arra, hogy a hír vége jól illeszkedjék a következő hír elejéhez: ne ugyanazok a szavak szerepeljenek benne, ne csengjenek össze véletlenül a különböző témákról szóló mondatok, illetve, ha a két hír között kapcsolat van, ne kezdjük a másodikat úgy, mintha magunk se ismernénk az elsőt. Ez a veszély mindig fenyeget, mert a híreket nem mindig ugyanaz a szerkesztő írja, ezenkívül a régebbi és újabb hírek később akaratlanul egymás mellé kerülhetnek. Előfordulhat az is, hogy két, külön megírt hír elejét vagy végét akkor kell kicsit átalakítani, átkötéssel el látni, amikor egymás mellé kerülnek.

Nem szép átkötés (műsorvezetői szövegben sem) az, hogy „itt mondjuk el”. (Persze, hogy itt mondjuk el, ha egyszer itt vagyunk...)

A Magyar Rádióban a híradás végén a „tartozékok” közül előbb a toltó-, és lottóközleményeket, aztán az időjárásjelentést mondjuk, és a közlemények – ha vannak – ezután, a legvégén következnek. Kivételesen előfordulhat persze az is, hogy a rendkívüli időjárás akár a híradás elejére is kerülhet. Ha van olyan hírünk, amely a tothoz, lottóhoz, időjárásjelentéshez kapcsolódik, akkor természetesen a sorrendet ennek megfelelően alakítjuk. A Krónika-műsorokban ez már nem mindig így van: különösen hétvégén, nyáron előfordul, hogy a szerkesztő a sokakat érdeklő időjárásjelentést a műsor elejére teszi.

HEADLINE

Magyarul: címsor. Két értelemben használjuk:

1. hosszabb híradások, hírműsorok elején és/vagy végén rövid, figyelemfelhívó vagy összefoglaló jellegű tartalomjegyzék („műsorélap”);
2. legfeljebb két-háromperces híradás, amely igen rövid, általában egyszavas hírekkel áll.

Headline a híradások elején/végén

Minden olyan híradás vagy hírműsor elején mondjunk headline-t, amely tízperces vagy annál hosszabb. 15 perces vagy annál hosszabb híradás/hírműsor végén is kell headline.

Az elő- és az utóheadline nem azonos szerepet tölt be, és megfogalmazásukra is eltérő szempontok érvényesek. Mindkettőre igaz, hogy

nem feltétlenül az illető hír lead-jének gépies másolása útján készül. Az előheadline lehet figyelemfelkeltő, nem kötelező a hír minden fontos részletére utalnunk, hiszen a hallgató hamarosan megtudja a részleteket. Például: *„Ismét autó a vonat előtt: ezúttal öt halottat követelt a figyelmeztetés.”* Rövid, figyelemfelkeltő, és benne van a lényeg. Rossz viszont az ilyen headline: *„A szocialisták véleményét is hallhatják a kialakult helyzetről”*. Téssék általánosságok helyett azt mondani, hogy mit mondanak a szocialisták. És az micsonda, hogy a *„kialakult helyzet”*? Van *„kialakulatlan”* vagy *„ki nem alakult”* helyzet is? És van olyan, amikor *„nincs helyzet”*, vagy amikor netán nem *„a helyzetről”* közöljük a nagyobbik kormány-párt véleményét, hanem a méhészetről vagy a jégzajlásról? Annak mindenképpen ki kell derülnie a headline-ból, hogy nagyjából mit fog hallani a hallgató.

Az utóheadline viszont nem lehet az előheadline mechanikus másolata. Ennek összefoglaló jellegűnek kell lennie, el kell igazítania a hallgatót akkor is, ha később kapcsolta be a rádiót, ha első hallásra nem értette a lényeget, ha az első hallás után megerősítést vár. Ha egy hosszabb hírműsor közben fontos új hír érkezik, annak különösen be kell kerülnie az utóheadline-ba, akkor is, ha az előheadline-ban értelemszerűen nem szerepelt.

Nem árt, ha az előheadline-ban szerepel egy színes vagy nem politikai, de sokakat érdeklő hír is: ezzel elérhetjük, hogy a hallgató végighallgassa a híradást.

(A headline-ról részletesebben a hírműsorok vezetésénél lesz szó.)

Headline-híradás

Általában olyan adókon, olyan műsorokban, olyan időpontokban alkalmazzuk, amikor nincs idő vagy nincs szükség részletes tájékoztatásra, de minden fontos hírről be kell számolnunk. Általában egyszavas hírekből áll, de ez nem jelentheti azt, hogy bonyolult mondatokat szerkesztünk. Ha kell, nyugodtan írhatunk két, jobban érthető, rövidebb mondatot is. Felfogásában az utóheadline-ra hasonlít: nem elég utalnunk arra, hogy mi történt, hanem – ha röviden is, de – a hír fontos elemeit kell összefoglalnunk.

Egy minta a headline-híradásra:

„Ausztria a jövőben több magyar munkavállalót fogad, és hajlandó évente tíz százalékkal több mezőgazdasági cikket importálni. Az év végéig el kell küldenie az erről szóló gazdasági megállapodásnak – közölték a magyar és az osztrák kormányfő tegnapi kismartoni megbeszélése után.”

Nemzetiségi kérdésekben igen, a bósi vízerőmű ügyében viszont nem volt haladás a magyar és a szlovák parlament külügyi bizottságának tegnapi pozsonyi konzultációján.

A Biztonsági Tanács várhatóan még a héten katonai repülési tilalmat rendel el Bosznia fölött – szivárgott ki ENSZ-körökből Washingtonban.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága 80 tonna élelmiszert, gyógyszeret és takarót küldött Slavonski Brodba, miután a szerbek által elfoglalt szomszédos Bosanski Brodból több ezren menekültek a városba.

Macedónia ezentúl nem fogad be több menekültet a volt jugoszláv tagköztársaságokból, mert külföldi segítséget nem kapnak, sajtát erőből pedig nem futja több menekült ellátására.

London belvárosában egy napon belül már a második bomba robbant. Az utóbbi merényletet a Covent Garden negyedben hajtották végre ismeretlen tettesek.

Jelcin orosz elnök úgy döntött, hogy Gorbacsovnak ki kell költöznie abból a moszkvai épületből, amely eddig otthont adott szakértői csapatának. Ez nyilvánvalóan összefügg azzal, hogy a volt szovjet államfő nem hajlandó tanúként megjelenni az alkotmánybírósg előtt.”

SZALAGHÍRADÁS

A szokásosnál rövidebb hírekből álló, de a headline-híradásnál részletesebb híradás. Két-háromperces híradásokhoz alkalmas megoldás. Két-hárommondatos, körülbelül három-hatsoros hírekből áll. A híreknek legyen szabályos lead-jük, de maguk a hírek szorítkozzanak a legfontosabb részletekre.

ISMÉTLÉS

Híreinket általában nem egyetlen híradásban mondjuk el: ha valami már olyan fontos, hogy elhangzik, akkor többször kell elmondanunk, mert hallgatóink nem hallgatnak minden egyes híradást. Ez alól kivételt jelenthetnek a színes hírek, amelyek nem annyira fontosak, mint inkább érdekesekek, valamint értelemszerűen az olyan hírek, amelyek eseményhez, időhöz kötődnek, ezért egy óra múlva már nem időszerűek.

Az ismétlésnél alapelv, hogy változatlan formában csakis addig ismételtünk valamely hírt, ameddig nem érkezik újabb fejlemények. Ez fordítva is érvényes: ha nincs új fejlemény, nem kell csak azért átírnunk a hírt, hogy ne ugyanazt mondjuk. Ha a hallgató még nem hallotta a hírt, akkor az eredeti változattal is ugyanúgy tájékoztatjuk, ha pedig már hallgatta, akkor azzal az információval szolgáltunk neki, hogy a legutóbbi híradás óta nem történt változás.

Ha új fejlemény van, akkor általában az kerül a hír élére, és utána sorra visszaidézzük az előzőeket, ügyelve arra, hogy az a hallgató is megértse a hírt, aki korábban az előzményeket nem kísérelte figyelemmel. Más szóval: az alaphírnek a későbbi változatokból is ki kell derülnie,

legalább utalás formájában. Előfordulhat azonban az is, hogy az új fejlemény nem annyira lényeges, hogy kiszorítsa a hír elejétől a korábbi, de fontosabb információt.

A Magyar Rádióban annak eldöntése, hogy hányszor ismétlünk egy hírt, a turnusvezető felelőssége. Kevésbé fontos hírek esetében néhány híradás is elég. Fontosabb hírek esetében lehetőleg legalább egy Krónikában is elhelyezzük őket. A fontosabb hírekre az is vonatkozik, hogy legalább egy Krónikától a következőig ismételjük őket.

Mindezt a mindenkori hírkínálattól függően, rugalmasan kell kezelni. Ha új fejlemények érkeznek a hírhez, akkor ez értelemszerűen befollyásolja az ismétlést.

Fontosabb hírek esetében ne számítsuk bele az ismétlések számába, ha kevésbé hallgatott híradásokban (elsősorban éjszaka) mondtuk, hiszen hallgatóink többségének ezzel nem sokat adtunk.

Kevésbé fontos híreket nem kell folyamatosan minden híradásban ismételnünk, hanem ismételtetjük őket úgy is, hogy egy ésszerű időtartamon belül több-kétszer rendszeresen, de nem mindegyik híradásban helyezzük el őket.

Ha egy hírben valamilyen jellegzetes, a szokványostól eltérő fogalmazást használtunk, akkor kevesebb-szer ismételjük változatlan formában, mint egyébként tennénk.

HÍRADÁSOK ÉS MÁS MŰSOROK

Ügyeljünk arra, hogy a híradást közvetlenül megelőző vagy követő műsorokkal sem ütközés, sem átfedés ne legyen a híradásokban. Ha például a sporthíradó van a híradás után, ne tegyünk a hírekbe totóeredményeket vagy más sporthíreket. Ha hírműsor vagy politikai magazinműsor előzi meg a híradást, és annak valamelyik témája a hírekben is szerepel(ne), akkor vagy kerüljük el ezt az ismétlődést, vagy pedig a hírből utaljunk arra, hogy erről az előző műsorban már hallgatót a hallgató.

Altalanban az érvényes, hogy – más műsorok szerkesztőinek gyakori felfogásától eltérően – a híradásoknak nem kell a körülöttük lévő műsorokhoz igazodniuk. Az óráként jelentkező híradások adják a rádióműsor gerincét, és a többi műsortól függetlenül jelentkeznek. Némiképp a pontos időjelzéshez vagy a szünetjelhez hasonlíthatjuk őket: minden műsor előtt, után vagy közben ugyanúgy hangzanak el. Nem indokolt az, hogy például vidám vagy családias vagy beszélgetős műsorok közben, előtt vagy után nem lehetnek komoly hírek, valamint az sem járható út, hogy a hírek témái a környező műsorok témáihoz igazodjanak. Az ilyen kérések teljesítése nem kizárt ugyan, de a Magyar Rádióban igen szűk határok között mozog. Kereskedelmi, vagy legalábbis könnyedebb hangvételű rádiókban elvben tágabbak lehetnek a határok, de a gyakor-

latban a hírek válogatásán, hangvételelén nem lehet túl sokat változtatni, ha a rádió tisztességes, átfogó hírszolgáltatásra törekszik. Ezenkívül a közélet, a gazdaság hírei nemigen tűrik meg például a jópofáskodást, és a világ sajnós olyan, hogy bizonyos híreket nem lehet könnyed formában feldolgozni.

Más kérdés, hogy – mint a headline-híradásoknál említettük – bizonyos műsorokban érdemes a megszokottnál rövidebb hírosszefoglalókat adni. A különbség azonban inkább a terjedelemben, nem pedig a hangvételemben van. (Az ugyanis nem lehet különbség, hogy a híradás nem unalmas, nem körülményes, nem hivataloskodó. Minden adó mindegyik híradásának érdekesnek, gördülékenynek, jól hallgathatónak kell lennie.)

Források

FORRÁSOK

A hírszerkesztés egyik alapvető kérdése, hogy mennyiben lehet ellenőrizni a források megbízhatóságát, egy-egy hír valódiságát. Sajnos, egyetlen hírügynökség, egyetlen forrás (saját tudósítóinkat is beleértve) sem száz százalékig megbízható. A legkisebb gyanú esetén minden hírt ellenőrizni kell. Régi elv, hogy „egy forrás nem forrás”. Általában megbízhatónak ismert forrásokkal azonban nem kell mindenáron ilyen szigorúaknak lennünk. A Reuter vagy a BBC híreit például a világon szinte mindenütt mértékadónak tekintik, vagy a mai magyar viszonyok között az MTI híreire is általában nyugodtan támaszkodhatunk.

A rádióknál fontos a gyorsaság, és minden szerkesztőség érezheti a konkurencia nyomását is. Kényes döntést igényel tehát, hogy az ellenőrzés miatt halasszuk-e későbbre a hír közlését vagy inkább közöljük a hírt (megjelölve a forrást és az esetleges ellentmondásokat), és a cáfolatot, megerősítést, módosítást később szerezzük be. Általában – feltéve, hogy maga a hír megalapozottnak látszik – nem lenne helyes a hírek közlését a hivatalos vagy bármi néven nevezendő megerősítés vagy cáfolat közlésétől függővé tenni. Ez nagymértékben lassítaná a hírek közlését, márpedig egy rádiónál a gyorsaság is alapvető szempont. Ezenkívül az ilyen eljárás a régi (leginkább az egykori TÁSZSZ szovjet hírügynökség nevével fémjelzett) időket idézné a tekintetben, hogy a hallgató a hírt a cáfolatból ismerné meg.

Az sem lenne helyes, ha vitatott ügyek esetében a közlést az egyik, esetleg ellenérdekű fél megerősítésétől tennénk függővé. A legtöbb esetben (hacsak nem nagyon nagy súlyú ügyről vagy nyilvánvalóan gyanús

hírről van szó) helyesebb eljárás a hír közlése és ezzel egy időben annak megkezdése, hogy a háttérnek utánajárjunk – persze, ha ez egyáltalán szükségesnek látszik. A sajtóban általában, de rádióhírek esetében különösen nem szígyen, ha az érdekes híreket gyorsan közöljük, és később egészítjük ki, pontosítjuk őket.

A gyorsaságra törekvés azonban nem jelentheti azt, hogy gyanús, bizonytalan híreket is közlünk.

További, ugyancsak fontos kérdés, hogy melyik forrás, ezen belül melyik újság mennyire tekinthető megbízhatónak. Előfordulhat közlésre érdemes hír bulvárlapban is, tévedhet tekintélyes lap is. Csak egy példa: amikor Budapesten, a békásmegyeri lakótelepen több áldozatot követelő és nagy anyagi kárral járó robbanás történt, a Magyar Rádió már aznap délután két, hírforrásként egyébként viszonylag ritkán használt „bulvárlap” egymástól független, de egybehangzó híret vette át arról, hogy a robbanást az egyik gyanús lakó okozta, akinek – ahogy akkor írták – petárdák voltak a lakásában. A Rádió ezt a forrás megjelölésével közölte, és utólag tudjuk, hogy a két lap a (belátható okokból) késlekedő hivatalos tájékoztatást jóval megelőzve elég pontosan közölte a szerkesztéltenségek okát. Ugyanebben az ügyben egy tűzoltósági sajtótájékoztató alapján közöltük, hogy a szerencsétlenül járt ikerpár megmenekülhetett volna a haláltól, ha a tetőkijáratot használja – majd lapértésülések alapján kiderült, hogy ebben a tűzoltóság tévedett, az ajtókat ugyanis a lakók (a tolvajoktól és csövesektől való félelmükben) zárva tartották. A példákat hosszan lehetne sorolni arról, hogy ki mikor tévedett és mikor nem – a gondos hírszerkesztőnek a lehető legalaposabban mérlegelnie kell, hogy mely forrásokat hogyan kezelje, de a találati arány valószínűleg sohasem lesz száz százalékos... Téves hír közlése után természetesen megfelelő formában helyreigazítást illik adni.

(Csak zárójelben, az érdekesség kedvéért teszem hozzá: már leírtam a fenti békásmegyeri példákat, amikor ugyanennek az esetnek egy hasonló tanulságáról olvastam. Miközben vitatott ügy volt, hogy a tűzoltóság idejében érkezett-e, a Magyar Televízió egy forgatócsoportja megkapta a tűzoltóságtól a riasztás, a helyszínrre érkezés teljes hangdokumentációját, egy amatőr videós pedig odaadta a saját, időközddal ellátott felvételét. A műsorvezető, Horvát János írja:

Mindezt megmutattuk, levetítettük az Ablak műsorában. Kiderült, hogy a rendőrség, tűzoltóság pontosan, jól működött. Pár nappal később a rendőrségi és tűzoltósági sajtótájékoztaton mégis minden a régi recept szerint történt. Illetékesek elmondták, hogy így utólag már nehéz lenne rekonstruálni, mi, hogy és pontosan mikor történt, de ők úgy érzik, mindent megtettek stb.

Az eset azért tanulságos, mert azt bizonyítja, hogy igenis vannak információk, igenis meggyőzően lehet élni velük, és mégis, ha azok nem hatóságtól származnak, mint például esetünkben a videofelvétel, akkor már az információk is valahogy súlyukat veszítik.⁶⁾

MIT ÍR AZ ÚJSÁG?

Híreink természetes forrásai közé tartoznak az újságok saját értesülései. A szerkesztőségek nem tehetnek különbséget a források között aszerint, hogy a közlésre érdemes hír hírügynökségtől, újságtól, másik rádiótól vagy tévétől származik-e. Más szóval: egy újság elvben semmivel sem kisebb értékű forrás, mint egy hírügynökség. A gyakorlatban pedig az előbbiekhöz kell tartanunk magunkat: megbízhatónak, tekintélyesnek ismert lapokat nyugodtabban idézhetünk, míg más újságoknál alapsabb ellenőrzésre lehet szükség – ez a különbség nemcsak az újságok, hanem más források között is meg lehet.

Nem térhetünk vissza ahhoz a korábbi (és akkor sem maradéktalanul érvényesülő) gyakorlathoz, hogy egyetlen, központilag szabályozott hírrészt használunk, más forrásokat pedig nem. Természetes, hogy minden szerkesztőség emberei nem lehetnek ott mindenhol: mindig lesznek olyan hírek, amelyekről a konkurencia értesül előbb. Az is természetes, hogy egyes szerkesztőségek, egyes lapok jobban értesültek, mint mások. A hírszerkesztőnek minden közlésre érdemes hír átvételét meg kell fontolnia, és nem helyes, ha a válogatásnál az a szempont vezérli, hogy egyik-másik laptól több hírt vett át, másoktól kevesebbet, és az sem lehet szempont, hogy mi a személyes véleménye a források esetleges politikai irányvonaláról. Ez utóbbi nem abban játszik szerepet, hogy adott esetben átvesszük-e a hírt vagy sem, hanem abban, hogy milyen szempontokat kell figyelembe vennünk, milyen esetleges elfogultságot kell kiszűrni, milyen oldalról célszerű kiegészítő információt beszerezniünk.

A lapértesülések válogatására, feldolgozására részben más szabályok vonatkoznak, mint a hírügynökségi jelentésekére, azon egyszerű oknál fogva, mert a hírügynökség eleve továbbközlésre, átvételre szánt híreket ad ki, a lapokban megjelenő információkat viszont nem úgy válogatják és fogalmazzák, hogy a másodközlést tartják szem előtt.

Hazai újságok

A lapokból azokat az értesüléseket érdemes a rádió híradásaiba, hírműsoraiba átvenni (legyenek bár rövid hírek, hosszabb interjúk érdekes

részletei vagy más információk), amelyek fontosak, érdekesek, közérdekűek, újak és más forrásból nem érkeztek meg. Az újságokból leginkább új, konkrét, hírjellegű információkat vegyünk át, és lehetőleg ne vegyünk át újabb részleteket folyamatban lévő ügyekből, továbbá háttérinformációkat és általában olyasmit, ami nem hírszerű, és elmagyarázva sem kelti azt a hatást a rádió-hírekben, mint amit a terjedelmesebb újságcikkekben. Az ilyesmi inkább a lapszemlébe való, oda is figyelemfelkeltésként.

Minden esetben hivatkozzunk a forrásra, de lehetőleg ne a lead-ben, mert ez a megoldás a hír helyett a forrásra hívná fel a figyelmet, magyaráran kissé reklámízű lenne. A lead-be való viszont a lap címe olyankor, amikor maga a közlés vagy a közlés körülményei önmagukban is hírtétekűek, vagy amikor egyetlen lap közül olyan hírt, amely nem tűnik igazán biztosnak, de a közlés mégis fontos, mert például olyan szenzáció vagy mert a hírek várhatóan következményei lehetnek. Általában azonban az az eset fordul elő, hogy az értesülés a fontosabb, és rendes lead-del kell kezdenünk hírünket. A másik eset ugyanis eleve megfontolásra kell, hogy késztessem, vajon tényleg át kell-e vennünk egy újságból olyan hírt, amely valamilyen szempontból bizonytalan.

Például: „Az Állami Számvevőszék alelnöke szerint parláró a gazdálkodás a közpénzekkel és tág tér nyílik a korrupcióna is. Nyikos László úgy látja, hogy ez a helyzet mindaddig nem változhat, amíg nincs szakmailag átgondolt, egyértelmű politikai döntés arról, hogy mire terjed ki az állami szerepvállalás. Most a bruttó nemzeti össztermék 70 százalékát gyűjti be, majd osztja el az államháztartás. Nyikos László a Népszabadságban azt is elpanaszolta, hogy nem büntetik meg az állami számvevőszék által feltárt hibák vagy visszaélések felelőseit.” Hasonlóképpen nem az újságra, hanem a hírre hívja fel a figyelmet, majd a forrást megfelelő helyen jelöli meg az így felépített hír: „A Pénzügyminisztérium úgy látja, hogy kormánybiztost kellene kinevezni a fekete gazdaság elleni küzdelem koordinálására, szervezésére. Bártfai Béla, a minisztérium helyettes államtitkára azt is elmondta a Magyar Hírlapnak, hogy a tárca szerint a fekete gazdaság kiemelt törvénykezési figyelmet követel, ezért a Pénzügyminisztérium parlamenti ad hoc bizottság föllállítására tesz javaslatot.” A forrás kerülhet előbbre is, de a fentiek szerint akkor sem legelőre: „Konrad György levélben kérte Antall Józseftől: járjon közben, hogy a kormány elfogadható médiatörvényt terjesszen a parlament elé. Az író a Népszabadságban közzétett levelében ...”

Ne vegyünk át olyan híreket, amelyeket más forrásból már korábban adtunk, hacsak a sajtóértesülés nem tartalmaz az előzőhöz képest egészen új és fontos részleteket. (Különben olyan színben tűnünk föl, hogy ismételjük magunkat, vagy pedig abba a gyanúba keveredünk, hogy a lap reklámozásának kedvéért melegtítettünk föl egy hírt.)

Ha valamely hírt több lap is közöl, akkor ne kövessük el azt a hibát,

⁶⁾Népszabadság, 1995. április 22., 27. oldal

hogy csak egy lapra hivatkozunk forrásként. Ilyenkor vagy nevezzük meg az összes lapot, vagy mondjuk azt általában, hogy a hírt több lap is közli.

Ha a hír tévesnek bizonyul – bár bizonytalan háttérű hírek átvételét a fenti szempontok szerint igyekeznünk kell eleve elkerülni –, akkor nem elég, ha a lap helyreigazítja, hanem nekünk is helyesbítenünk kell. Természetesen ha jónak látjuk, hivatkozhatunk arra, hogy nem mi tévedtünk.

Igényes, ezért jó megoldás, ha a lapok híreit indokolt esetben nem egyszerűen átvesszük, hanem utánajárunk: megerősítést, cáfolatot, kiegészítést kérünk.

Külföldi újságok és hírügynökségek

Ha magyar eseményekre vonatkoznak, akkor ezek a kommentárok általában egy újságíró, többnyire a budapesti tudósító véleményét tükrözik. (Ettől persze lehetnek helytállóak, hiszen különben a lap vagy hírügynökség nem közölné őket.) Sőt, a mi viszonyaink között sok budapesti tudósító maga is magyar. Mivel egyes újságírók véleményét egyébként sem szoktuk hírként közölni, többnyire az a helyes, ha ilyen értékeléseket nem a híradásokban adunk önálló hírként, hanem inkább a hírmagazinokban, a külpolitikai műsorokban, a nemzetközi lapszemlében (ha van ilyen a rádiókban), az illető témához kapcsolva helyezünk el őket. Ha úgy adódik, fogjuk csokorba a hasonló témájú kommentárokat. Mindezt az a régi szabály is indokolja, hogy a híreket és a kommentárokat illel különválasztani. Nyugodtan adhatjuk viszont az olyan lapvéleményeket, amelyek adott esetben önmagukban is hírértékűnek számítanak, mert olyan tekintélyes (a politikát esetleg befolyásoló, netán fontos értesüléseket kiszivárogtató) helyről származnak, mint mondjuk a New York Times szerkesztőségi cikke vagy hasonló mértékadó lapok. Hírértékű lehet az olyan értékeléseknek is, amelyek valamilyen külföldi intézmény, kutatóintézet, több szakértő véleményét adják vissza. (Mindez egyáltalán nem vonatkozik a hírügynökségek vagy egyes tudósítók olyan értesüléseire, amelyek nem kommentárnak, hanem hírnek számítanak és értékük szerint kezelendők.)

Mindezt szem előtt tartva, ha külföldi lapok Magyarországról írnak, akkor ez többnyire érdekes a magyar hallgató számára is – bár többnyire nem az „igazi” hírekkel egyenrangúan –, különösen akkor, ha tekintélyes, mértékadó lapról van szó. Ilyenek elsősorban: The New York Times, Le Monde, Neue Zürcher Zeitung, Frankfurter Allgemeine Zeitung, International Herald Tribune, Der Spiegel, The Economist.

A külföldi lapvéleményeknek azonban sajátos fajtája az, amikor magyar belpolitikai ügyekben nem térszerű tudósítást, hanem kifejezet-

ten véleményt közölnek. Ha ez a kommentár markáns, hogy azt ne mondjam, egyoldalú véleményt tartalmaz hazai politikások vagy pártok mellett vagy ellen, akkor könnyen abba a gyanúba keveredhetünk, hogy a külföldi újsággal takarózva a magyar belpolitikában üzengetünk. Igaz persze az is, hogy ha ilyen véleményeket elhallgatunk, akkor meg az a vád érhet minket, hogy a szándékos elhallgatással az érintett politikust vagy pártot védjük. Ilyen esetekben tehát mindkét szempontot körültekintően kell mérlegelni, és ebben nyilván az is szerepet játszik, hogy a pártoktól egyforma távolságot tartó rádióról van-e szó. (Más kérdés, hogy a lapok inkább közölnek ilyen külföldi lapszemléket, de egyrészt a lapokban az efféle lapszemlének már csak terjedelmi és tördelési okokból is más helye van, mint egy rádióban, másrészt a lapok nem feltétlenül tartanak olyan egyenlő távolságot a pártoktól és politikusoktól, mint például a közszolgálati rádió.) Ha viszont azt igyekeznünk érzékelteni, hogy általában „a külföldi sajtónak” mi a véleménye mondjuk a mindenkori magyar kormányról, akkor nem szerencsés viszonylag szélsőségesebb véleményeket egyesével leadnunk. Általában is az a jobbik megoldás, ha egy-egy témában, ha csak lehet, több véleményt együtt ismergetünk.

A lapvélemények legtöbbször kevésbé fontosak, mint az események, tehát kevesebbszer adunk róluk hírt, mint a fontos eseményekről, amelyeket (főleg, ha fejlemények vannak) hosszabb ideig ismétlünk.

TUDÓSÍTÓK

Ha tudósítóinktól származó értesülést használunk fel híreinkben, mindig utaljunk erre a forrásra – bár rövidebb híreknél, vagy ha a tudósítótól csak kiegészítő információt használtunk fel, akkor nem feltétlenül kell név szerint is.

Ha saját tudósítónk jelentése és más források között ellentmondást találunk, akkor elsősorban saját tudósítónk jelentését használjuk, de még elsőbbsorban igyekezzünk pontosítani a hírt.

EMBARGÓ

Ritkán ugyan, de előfordul, hogy a hírügynökség, saját tudósítónk vagy más forrás embargóval ad ki hírt, vagyis vagy egy megadott időpontig vagy külön értesítésig nem közölhetjük a hírt. Célszerű a hírt ilyenkor idejében feldolgozni, felkészülni a közlésre, aztán várni. A hírből feltűnő helyen, lehetőleg a cím legelején tüntessük fel az embargót, nehogy valamelyik kolléga félreértésből kiadja a hírt.

Az embargót önhatalmúlag semmiképpen sem szeghetjük meg. Ha bármilyen okból az embargó feloldása indokoltnak tűnne, (például,

mert más szerkesztőségek mégis nyilvánosságra hozták az embargós hírt és mi nem akarunk lemaradni), akkor konzultáljunk azzal, aki az embargót kiadta, illetve megfelelő szintű főnökünkkel.

Bizonyos hírek kezelése

VÁLASZTÁSI HÍREK

Hazai választások előtt és közben kínosan kell ügyelnünk arra, hogy a választási szabályokat és a kampányra vonatkozó előírásokat aprólékos pontossággal betartsuk. A kampányban egyetlen résztvevő iránt vagy vele szemben sem kelthetjük az elfogultságnak még a látszatát sem. A kampánycsend beállta után nem közölhetünk más választási híreket, mint a választás lefolyására, esetleges incidensekre és a részvételre vonatkozó tényeket. A pártok nem nyilvánulhatnak meg, és semmit sem közölhetünk, ami befolyásolná az eredményt. A szavazóhelyiségek bejárása előtt, illetve hivatalos közlés híján nem közölhetünk sem adatokat, sem becsléseket az eredményről, illetve eredménytelenségről. A választás napján az is hiba, ha például megnevezünk egy pártot, amelyet kampánycsend-sértéssel vagy más választási szabálytalansággal gyanúsítanak. Az a helyénvaló eljárás, hogy a párt nevének említése nélkül foglaljuk össze az ilyen eseteket. (Ha megalapozottnak bizonyul a gyanú, akkor is csak a szavazóhelyiségek zárása után bocsátkozhatunk részletekbe.)

Ami a kampánycsendet illeti, hasonlóan járjunk el a környező országok, illetve magyarlakta területek esetében, mert adásainkat ott is hallgatják és ott sem befolyásolhatjuk a választást. Ez értelemszerűen vonatkozik a többi szabály egy részére is.

A sajtóra, ezen belül a rádióra és tévére vonatkozó szabályok kiolvashatók a választási törvényből, és rendszerint minden választás előtt külön szabályok, állásfoglalások is megjelennek, illetve a választási bizottságok is, meg a pártok (vagy a választás más résztvevői) is megállapodhatnak a sajtóval bizonyos irányelvekről.

Ami a hírek tartalmát illeti, általános igazság, hogy a kampányban a legtöbbet végig ugyanazt mondják, sőt többnyire ugyanazt, amit addig is sokszor. (Következetes párt nem is tehet mást...) A híradásokban, hírműsorokban nem kell sokszor elismételniük, többször újra elmondanunk valamit, pusztán azért, mert a kampányolók – érthető okokból – a legkülönbözőbb alkalmakkor és időpontokban újra elmondják. Pusztán az, hogy valamilyen kampányrendezvény van, önmagában nem hír.

Célszerű, ha a szerkesztőség – annak megfelelően, hogy országos vagy helyi rádióról van-e szó – előre megfontolja, hogy nagyjából milyen szintű, milyen részvétellel zajló, milyen alkalomból tartott kampányrendezvényekről számol be. Arról van szó, hogy minden jelöltállító párt vagy szervezet egyenlő esélyekkel szerepeljen, ugyanakkor ne adjunk minden kampányeseményt pusztán azért, mert van. Ha viszont valamiről tudósítunk, arról igyekezzünk – ha csak lehet – ne a szokványosat kiemelni.

Más kérdés, és nem a hírekre, hírműsorokra tartozik, hogy a rádió adhat – illetve az országos közszolgálati rádiónak és tévének adnia kell – külön választási műsorokat, illetve a pártok által készített választási hírdetéseket. Ezekre külön szerkesztési elvek vonatkoznak.

Gondos szerkesztő arra is figyel, hogy az egyértelműnek látszó (valójában az egyszerű emberek többségének talán nem mindenben nyilvánvaló) választási eredményeket is megmagyarázza – persze bántó szájbarágás nélkül –, például így: „A szavazatszámilások adatai és a közvéleménykutatások egyaránt azt erősítik meg, hogy a ... Párt abszolút többséget szerez a parlamentben, vagyis a mandátumoknak több mint 50 százalékáa az övék lesz.”

Még olyan nagy horderejű eseményt is, mint az ország sorsát négy évre befolyásoló parlamenti választás, fel lehet dolgozni röviden, és ezt nyilván szívesen fogadják azok a hallgatók, akik a választási műsort nem hallgatják folyamatosan, hanem csak rövidebb időre vagy éppen az egész órai hírekre kapcsolódnak be. Példa erre a „Választás egy percben” című hír a legutóbbi választás estéjéről: „A Magyar Szocialista Párt a mandátumok 54 százalékának megszerzéséhez abszolút többséghez jutott az új parlamentben. Az előzetes végeredmény szerint az MSZP-ne: 209, az SZDSZ-nek 70, az MDF-nek 37, az FKGP-nek 26, a KDNP-nek 22, a Fidesznek 20, a négyes liberális koalíciónak egy, és az Agrárszövetségnek ugyancsak egy mandátuma van. A szocialisták pártelnöke, Horn Gyula kijelentette, hogy a következő kormány miniszterelnökét az MSZP adja, és a párt még a héten dönt arról is, kinek tesz koalíciós ajánlatot. A második helyen végzett SZDSZ vezetői eltérően ítélik meg a koalíció lehetőségét, de Pető Iván pártelnök azt mondta, hogy a tárgyalások már a héten elkezdődhetnek. Göncz Árpád államfő mindenestre már ma estére összehívta a távozó Országgyűlés és a pártok vezetőit, hogy felgyorsítsák az átmenetet.”

Külföldi választások esetében gondoljunk arra, hogy a hallgató nem ismeri ki magát a külföldi pártviszonyokban. A pártokat és politikusokat igyekezzünk tárgyszerű jelzőkkel elhelyezni a képben. Ne zavarjuk meg a hallgatót túl sok részlettel: általában elég az, hogy ki nyert, ki szerzett többséget, ki tört előre vagy esett vissza, és elsősorban, hogy ki alakíthat kormányt, ki kerül ellenzékbe. Nem kell az összes párt vagy politikus eredményét elmondanunk – ahogy itthon

tennék -, hanem szorítkozzunk a jelentős pártok helyzetének változásaira. Rajtuk kívül csak azokról az erőkről szóljunk, amelyek valamiért külön is fontosak (például kicsi, de szélsőséges pártok előretörése vagy kicsi, de a kormánykoalíció szempontjából fontos pártok szereplése). Ne közeljünk sok számot, és inkább arányokat, mint abszolút számokat mondjunk.

„Olaszországban ma tartják a részleges helyhatósági választások második fordulóját. Most dől el, hogy ki kerül a polgármesteri székbe olyan nagyvárosokban, mint Róma, Nápoly, Triest vagy Velence. A nyolc millió választópolgár az első forduló két legtöbb szavazatot kapott jelöltjére adhatja le voksát Olaszországban.” – A hír teljesen korrekt, egészen az utolsó mondatig, amely pusztán technikai jellegű információt közöl. Sokkal érdekesebb lett volna ugyanott, ugyanolyan hosszan például azt felidézni, amivel a világsajtó akkor hetek óta foglalkozott, hogy a második fordulóban a szóban forgó városokban a kommunista vezetésű választási szövetségek és (többnyire) az újfasiszták jelöltjei versengtek.

„Az olasz ellenzéki pártok sikerével és a miniszterelnök nemrég még látványos győzelmet arató pártjának első kudarcával zárultak a vasárnapi részleges helyhatósági választások. Húsz jelentős olasz város közül tizenkettőben baloldali polgármester került ki győztesen. A választások tanulsága, hogy ahol a baloldal és a kereszténydemokraták közösen léptek fel, ott győztek is.” – Ez a hír (egy másik olasz választásról) nagyjából ugyanolyan rövid, mint az előző, de ebben nem formális részletek vannak, hanem lényegiek, és a végén az egyik lényeges mozzanat kiemelésével röviden annyi kommentár szerepel, amennyi egy külföldi választás után a hallgató eligazítására éppen szükséges.

Egy német parlamenti választás másnapján hangozott el ez a hír: „Németországban ismét a Helmut Kohl vezette keresztény-liberális koalíció győzött a tegnapi szövetségi választásokon, de parlamenti többsége 10 főre csökkent. A nem hivatalos végeredmény szerint a CDU/CSU, valamint kormányzó partnere, az FDP 341 képviselői helyet kapott az új, 672 tagú Bundestagban. Az ellenzéki pártoknak összesen 331 mandátum jutott. Az új összetételű képviselőház várhatóan november második hetében tartja első ülését.” – A lead teljesen rendben van, de aztán túl sok szám következik. Ha egyszer elmondtuk (helyesen), hogy a többség 10 mandátumnyira csökkent, akkor zavaró a következő mondatban ugyanezt (341 mínusz 331 egyenlő tízzel) sokkal körülményesebben elmondani. Ha a többség sovánka voltát akarjuk értekelteni, akkor jobb azt mondani, hogy a 672 tagú parlamentben mindössze 10 főnyi többsége lesz a kormánynak: a 672-höz képest a 10 elég parányinak hangzik, és jobban érthető, mint ha a hallgatót arra kényszerítjük, hogy háromjegyű számokat vonjon ki fejben, de gyorsan. Az utolsó mondat teljesen felesleges, érdektelen, protokolláris részletkérdés. Ha volt még egy mondatnyi helyünk, akkor jobb lett ennél érde-

mibb információval kiegészíteni a hírt. Végül is tehát az egész hír a jó lead egyetlen mondatához képest nem tartalmazott érdemi többletinformációt...

Hasonlóképpen a jordániai belpolitika a magyar hallgatónak nem igazán fontos, de ha a választásról szóló hírünkben több olyan elem szerepel, ami nem száraz politika, hanem inkább politikai érdekesség, akkor felfigyelhetnek az érdeklődők (jó tudni például, ha egy arab országban nem túl sokan szavaznak az iszlám szélsőségekre, stb.): „Jordániában a királyhoz közelálló mérsékelték győztek az iszlám szélsőségekkel szemben a 40 év óta első többpárti parlamenti választásokon. Az arab ország történetében először egy nő is bejutott a törvényhozásba.”

PROTOKOLL

Csökentsük a lehető legkevesebbre a protokolláris elemeket a hírekben. Ha egy eseményről csak a rutinszerűen visszatérő protokollt ismerjük, akkor inkább halasszuk későbbre a hírt, amíg megjönnek az érdemi részletek (illetve próbáljunk konkrét értesüléseket szerezni). Ha a hírt mégis adnunk kell, akkor inkább mondjuk el röviden, semmint hogy protokolláris részletekkel duzzasszuk fel. (Lásd még: *lesz-hírek*)

Ilyen, protokolláris elemek számít egyebek között: a koszorúzás az ismeretlen katona sírjánál, az a körülmény, hogy „szűk körű”, majd „plenáris” ülést tartottak, hogy vacsoráztak/ebédeltek, díszelőadást tekintettek meg, hogy tisztelgő látogatást tettek az államfőnél, stb. Hasonlóképpen kerülendő az, hogy „megvitatták a két országot kölcsönösen érintő kérdéseket”, „áttekintették a nemzetközi helyzetet/a kétoldalú kapcsolatokat” és effélék. Ha nem tudjuk, miről volt szó, akkor ne jelöljük meg helyet-te ilyen általános témákat, ha ellenben tudjuk, akkor mondjuk azt, még ha sovánka is az érdemi információ.

Valószínűleg elmegy a hallgató kedve a hírektől, ha a híradás így kezdődik: „A Kossuth téri ünnepélyes fogadást követően a két elnök vezetésével magyar-török tárgyalások kezdődnek...” (A követőenről később. Felbukká-nása mindenestre jelzi, hogy mennyire a hivatalos, protokolláris nyelv eleme.)

Ugyancsak a rossz példaként sokat emlegetett szovjet hírügynökség, a TASSZSZ izgalomkeltő fogalmazását idézi fel az a hír, amely így kezdődik: „Kínában a magyar köztársasági elnök Li Peng kormányfővel és Csiao Si parlamenti elnökkel folytatja tárgyalás-sorozatát. Göncz Árpád mindenekelőtt gazdasági és a kereskedelmi együttműködés bővítésének lehetőségét vitatja meg Pekingben.”

Jó megoldás, ha egyéb részletekkel legalább érzékeltetjük, miért fontos az, amiről alig tudunk többet a protokolláris tényeknél: „... A beszámolóból további részletek nem derültek ki. A Fehér Ház szóvivője szerint a te-

lefonbeszélgetés jelzi, hogy Clinton és Jelcin szorosabbra fűzi személyes kapcsolatát.”

Az alábbi hír egyben azt is mutatja, hogy fontos eseményekről akkor is lehet érdemi hírt készíteni, ha nincsenek érdemi értesüléseink: „Visegrádön kezdődtek tárgyalások a szlovák és a magyar külügyminiszter között. Erőből értesült megbízható forrásból a Rádió hírszerkesztőse. Egyelőre nem tudni, hogy Jozef Moravčík és Jeszenszky Géza mennyi ideig tanácskozik, csupán annyi bizonyos, hogy Szlovákia Európa-tanácsi tagsága a fő téma. Korábban a magyar külügyminiszter már kifejtette, ha Magyarország nem kap garanciákat a 600 ezres szlovákiai magyar kisebbség jogainak érvényesítésére, akkor a hónap végén Strasbourgban szorgalmazni fogja, hogy halasszák el Szlovákia felvételét az Európa Tanácsba, mert tagként már semmit nem lehetne számon kérni tőle. Jeszenszky Géza különben ma reggel érkezett vissza németországi látogatásáról és egyenesen Visegrádra ment.”

Hasonló példa: „Részletek nem ismeretesek, de sokatmondó, hogy a zárt ajtó mögött tanácskozó testületben a köztársaság három részre szakítását ellenző Iztbegovic elnök és Ganic alelnök a terem egyik felében ült, míg a többi elnökségi tag tőlük távol foglalt helyet.”

Tanácskozások és hasonló események esetében lehetőleg ne magát az eseményt emeljük ki, hanem azt, hogy mi hangzott el, mi történt. Maga a tanácskozás ténye legfeljebb olyankor kerülhet a hír elejére, ha a körülmények folytán önmagában is fontos: „Zárt ajtó mögött tanácskozik a...”, „Bombariadó miatt késve kezdődött...”, „A résztvevők nem érkeztek meg, de a konferencia...”

A tanácskozások, pártrendezvények, sajtóbeszélgetések közül nagyon sok olyan van, amelyen nem hangzik el semmi új. Ilyenkor sem baj, ha a szerkesztőség kiküldi munkatársát, mert előre nem lehet tudni, hogy mi történik. Megegyhet, hogy fontos bejelentésről, netán váratlan botrányról maradna le a tudósító. Ha azonban nem történik semmi, akkor elég háttérnek tekinteni az elhangzottakat – vagy beletörődni, hogy a kolléga hiába fáradt. Országos rádióknak általában nem kell hírt adnia kis, parlamenten kívüli pártok megyei szintű gyűléséről, még akkor sem, ha – mint ez kisebb és nagyobb pártoknál egyaránt szokás – a pártelnök is jelen van. Hasonló a helyzet, amikor egy magas rangú pártvezető országjárásra indul, és minden helyen elmondja ugyanazt (hiszen miért is mondana naponta mást?). Különösen érvényes ez választások előtt, amikor nagyon sok helyen mondják el ugyanazok ugyanazt. Elég, ha arról adunk hírt, ami új, ami fontos, ami érdekes.

A hírszerkesztő bármikor ki lehet téve annak a veszélynek, hogy semmitmondó, protokolláris, a lényeg elhallgató hivatalos közleményekkel kerül szembe. Igyekezzünk további részleteket megtudni, kihámozni a sorok közül valami érdekeset, de ne kövessük el azt a hibát, hogy az ilyesmit továbbadjuk a hallgatónak:

„1995. június 14., szerda – Megbeszélést folytatott szerda délelőtt Horn Gyula miniszterelnök, Gál Zoltán, az Országgyűlés elnöke, valamint Szekeres Imre, az MSZP frakcióvezetője az elmúlt napok eseményeiről – értesült az MTI.

Szekeres Imre a hírügynökségnek megerősítette, hogy tájékoztatták a kormányfőt az Egyesült Államokban tett látogatása idején történt belpolitikai eseményekről, a parlamenti munkáról, valamint a szocialista frakció és a pártelnökség tevékenységéről. Szóba kerültek a társadalmat foglalkoztató kérdések is, köztük a magyar-szlovák alapszerződés és Bokros Lajos pénzügyminiszter 16 milliós végkielégítésének ügye. A miniszterelnököt tájékoztatták az ezzel kapcsolatban kialakult véleményekről. A következő néhány napon megkezdődik az ügyek rendezése. (MTI)”

LESZ-HÍREK

Lesz-hírnek azt nevezzük, amikor nem valamely megtörtént eseményről számolunk be, hanem azt jelezzük előre, hogy mi lesz. Az ilyen híreknek csak indokolt esetben van helyük híradásainkban. Általában az a helyes eljárás, ha az eseményekről megtörténtük után, illetve azzal egy időben számolunk be, mégpedig érdemi részletekkel. Hírszegény időszakokban se töltsük meg a híradásokat jobb híján lesz-hírekkel.

Néhány esetben indokolt lehet előrejelzéseket is adni, ha fontos, nem rutinszerű eseményt jelentenek be, de ebben az esetben sem elsősorban a majd megtörténő esemény, hanem inkább a bejelentés a hír.

Nincs sok értelme a már bejelentett esemény előzetesét a bejelentés és az esemény közötti időszakban különféle alkalmakból többször is újra elővenni. Arra is csak indokolt esetben van szükség, hogy az esemény napján a reggeli hírekben „Ma kezdődik...” típusú híreket mondjunk.

Mindez különösen vonatkozik a külpolitikára. Sokakat érintő, országos jelentőségű hazai eseményeknél a fenti szempontokat szabadabban lehet kezelni. Más eset, ha ünnepnap reggelén vagy előestéjén a közelgő ünnep eseményeire hívjuk fel a figyelmet.

HÁBORÚS HÍREK

1. Az első megfontolás nemcsak a háborúkra vonatkozik, hanem értelemszerűen minden olyan eseményre, amely hosszan elhúzódik, és rutinszerűen ismétlődő, meglehetősen egyforma részletekből tevődik össze. Az ellentmondás nehezen oldható fel: a háborúban egyfelől emberek halnak meg, emellett nem mehetünk el szó nélkül, másfelől ha mindennap szinte ugyanazt mondjuk, akkor a hallgató – de még előbb a hírszerkesztő – belefásul és megunja.

A háborús fejleményeket mégis rendszeresen ismertetnünk kell (már

csak azért is, nehogy a hallgatók azt higgyék, időközben véget ért vagy szünetel a háború), de a rutinszerűen ismétlődő hírekkel bánjunk takarékosan. Ha nincs más, akkor adjuk ezeket rövidebben és ritkábban, ha pedig van más, akkor az újabb, érdekesebb, akár megdöbbentőbb eseményeket emeljük ki inkább. (Az éveken át zajló boszniai háborúban, éppen a hírek rutinszerűvé válása miatt, sok halottról említést sem tettek a hírügynökségek, de heteken át foglalkoztatta a világsajtót, amikor Szarajevóban éppen a központi piactéren egy aknagránát szombat délután elött éppen a hétvégi bevásárlás közben ölt meg sok embert.) Ha csak lehet, idézzünk olyan véleményeket (akár politikusoktól, akár lapokból), amelyek a folyamatokat, a várható fejleményeket, a hátteret sejtetik a hallgatóval. A vélemények persze – hosszú távon – ne legyenek egyoldalúak. (A legtöbb háborúban egyébként sincs egészen igaza senkinek.)

Önmagukban a hadijelentések rádióhírből nem sokat mondanak. (Más a helyzet az újságokban vagy a tévében, ahol térképekkel, képekkel lehet illusztrálni a háború állását.) Előzmények és háttér nélkül például a következő hír aligha követhető: a hallgatók nemigen ismerik ki magukat a tádzsikok, oroszok és afgánok villongásaiban. *„Az afgánok ágyúval és gránátvetővel lőtték az egyik tádzsik katonáját, meghalt, egy másik őrk mellett erősítésként adott tádzsik egység egyik katonája meghalt, egy másik megsebesült. Az oroszok viszonzták a tüzet és továbbra is lövik a tádzsik ellenzéki fegyveresek állásait. Az utóbbi időben szélsőségesek valóságos hajtóvadászatot indítottak a Tádzsikisztánban állomásozó orosz csapatok ellen, és az elmúlt két hétben több orosz katonát és tisztet gyilkoltak meg.”* – A hír egyébként is tükrözi, milyen nehéz háborús hírt fogalmazni, ha maga a szerkesztő sem ismeri ki magát: az első mondatban az afgánok támadnak, de a megtámadottak a harmadik mondatban már a tádzsik ellenzékiekre lőnek vissza. A második mondatban egy tádzsik meghal, egy megsebesül, de magyarul úgy fogalmazunk, hogy a tádzsik megölt egy orosz katonát, hogy az oroszok ellen folyik a hajtóvadászat. (Bár az igaz, hogy a tádzsikok erősítésként kerültek a szóban forgó oroszok mellé.)

2. Ügyeljünk arra, hogy a hadijelentések szakszerűek, tehát katonai szempontból pontosak legyenek. Miközben a szerkesztők közül sokan nem katonai szakértők, hallgatóink közül értelemszerűen sokan katonaviselt emberek, akik a pontatlanságokat hamar észreveszik, és ezekből vonnak le következtetéseket megbízhatóságunkról általában. (A könyvben később ezért szerepelnek a gyakrabban eltevesztett katonai fogalmak is.) Más szempontból azonban túlzott pontosságra sincs szükség: a részletekben csak addig a mélységig érdemes elmenni, ameddig a hallgatót egy rádióhír érdekelheti. A térképes, szakszerű részleteket az érdeklődők megnézik az újságokban vagy a tévében. Mi inkább a folya-

matokat, az események irányzatait, esetleges várható következményeit érzékeltessük.

3. Mindig gondoljunk arra, hogy a szembenálló hadijelentései a dolog természeténél fogva egyoldalúak. Mindig mondjuk meg, melyik fellet, melyik forrást idézzük. Az ellentmondó adatok (például veszteséglisták) között ne saját rokonzenveink szerint válogassunk, hanem a forrás és az ellentmondás megjelölésével közöljük az eltérő adatokat is, vagy pedig az adatok közlése nélkül egyszerűen utaljunk arra, hogy a szembenálló elterő/ellentmondásos jelentéseket tettek közzé. Igyekezünk kiszűrni a tendenciózus jelentéseket (például az ellenség kegyetlenkedéseiről), illetve ha közöljük őket, akkor fogalmazunk óvatosan, ne vegyünk mindent készpénznek.

BÍRÓSÁGI ÉS RENDŐRI HÍREK

Rendőri, különösen baleseti hírekben kellő óvatosságra van szükség. Alapvető szabály, hogy balesetek, szerencsétlenségek áldozatainak nevét a hozzátartozók nem tudhatják meg a rádióból. Meg kell várni, amíg hivatalosan értesítik őket, tehát ha saját tudósítónktól vagy más forrásból kapunk hírt, ellenőriznünk kell, hogy a rendőrség vagy más illetékesek értesítették-e már a hozzátartozókat. Hírügynökségi vagy rendőrségi forrás esetén valószínű, hogy ez már megtörtént, de ilyenkor is legyenünk körültekintőek. Szokványos baleseti híreknél – még ha azok hálós kimenetelűek is – nem kell feltétlenül elmondanunk az áldozatok nevét. Ha viszont neveket közlünk, el kell kerülni a félreértést, ezért szoktuk közölni legalább az áldozatok lakóhelyét (de nem olyan hivatalos formában, hogy milyen „illetőségű” lakos). Ha a fenti okból nem mondunk neveket, akkor az aggódo hozzátartozók telefonjaira vagy adjunk biztosan kizáró választ (például hogy a repülőszerencsétlenségnek nincs magyar áldozata), vagy egyáltalán ne válaszoljunk, hanem kérjük, hogy forduljanak a rendőrséghez, a légitársasághoz, stb.

Ha a hír attól hírt, hogy ismert emberrel történt baleset, akkor természetesen ezt emeljük ki. Ilyenkor inkább abból a szempontból kell ellenőrizni a hírt, hogy nem álhírrel, pánikkeltésről van-e szó.

A rendőri hírek végére ne biggyesszük oda, hogy *„a vizsgálatot megkezdték”, „a vizsgálat folyik”*, mert ez rutinszerű. Csak akkor mondjuk, ha valami különös okból ennek jelentősége van. Általában is ügyeljünk arra, hogy a bűnügyi hírekben ne vegyük át a rendőrségi közlemények rendkívül hivatalos szóhasználatát és körülményes fogalmazását.

Jó példa arra, hogy egy szokványos rendőrségi felhívást hogyan lehet jól, hírszerűen megfogalmazni: *„A rendőrség szerint Los Angeles felirátú dzsekije lebuktathatja a nyíregyházi postarablót. A maszkot viselő férfi, aki teg-*

nap csaknem 4 millió forintot zsákmányolt, mellrészén és két ujján piros, hátul fekete baseballzsekit viselt. A rabló 165-170 centi magas lehetett, fekete haja hátul rövidre volt nyírva. A szabolcsi rendőrfőkapitányság várja a bejelentéseket.” – A jó lead-en kívül igen ügyes az utolsó mondat is, amely példamutatóan kerüli el a „forduljon a legközelebbi rendőri szerűhez” típusú hivatalos és egyben enyhén kétértelmű formulát vagy a hozzá hasonlókat.

Bűnügyek részleteit csak módjával ismertessük. Erőszakos bűncselekményeknél mindenképpen hagyjuk el a borzalmas, megalázó, más szóval gyerekeknek és gyengébb idegzetűeknek nem való részleteket. Különösen ügyeljünk a szóhasználatra: ne legyenek cinikusak, félreérthetők. Vidámra, színesre venni csak akkor szabad a bűnügyi híreket, ha nyilvánvalóan pitiáner ügyről, például nem különösebben veszélyes szélhámoságról van szó, és az ügy jellege egyértelműen megengedi a könnyedebb hangvételt. Ne sugalljunk véleményt sem a rendőrökről, sem a bíróságról, sem a bűnözőkről.

Ügyeljünk a pontosságra, elsősorban arra, hogy amíg valakit el nem ítélnék, addig megilleti az ártatlanság vételeme. Amíg az ügyesség el nem készíti a vádiratot, addig nem vádlottról, hanem gyanúsítottról van szó, amíg valakit el nem ítélnék, addig csak vádlott és nem elítélt, és amíg az ítélet nem jogerős, addig jogilag a bűnösség sem biztos. (Azután se mindig.) Hasonlóképpen a rendőri hírekben is – mindaddig, amíg a nyomozás végeztével az ügyesség vádat nem emel – csak gyanúsítottról és nem vádlottról, illetve gyanúról, esetleg alapos gyanúról, és nem vádról van szó. Indokolt esetben említsük meg a bírósági hírekben, hogy az ítélet jogerős-e vagy sem, mert ha további tárgyalásokra van kilátás, akkor a jogerős ítéletig ugyancsak nem biztos valakinek a bűnössége.

Bűnügyi és bírósági hírekben különösen nagy a veszélye annak, hogy indokolatlanul szóba hozzuk az elkövetők, esetleg az áldozat etnikai hovatartozását. Ezt csak akkor tegyük, ha az eset megértéséhez szükséges, például valakit a borszíne miatt vertek meg, vagy például ha egy külföldi bűnszövetkezet tagjai éppen nálunk számoltak le egymással. Ha a szóban forgó lopás, gyilkosság, garázdaság mással is ugyanúgy megtörténhetett volna, akkor nincs szükség ilyen részletekre. (Lásd még: származás)

Ne adjunk egyoldalú bírósági híreket, vagyis ne feledjük, hogy – egyszerűen szólva – a vádnak a bűnösség, a védelemnek az ártatlanság bizonyítása a célja, tehát ha az ügyész vagy az ügyvéd nem mond többet, mint amennyi e szerepének megfelelően elvárható, akkor ne építsük hírnöket az egyik fél nyilatkozatára. Gondoljunk arra is, hogy a tárgyalás főszereplői – a bíró, az ügyész és az ügyvéd – közül egyedül az ügyvéd az, aki minden kötöttség nélkül nyilatkozhat, és védence érdekében ezzel a lehetőséggel élni is szokott. Hasonlóan előnyben van az ügyvéd a

nyomozás idején a rendőrséggel szemben is, de ez nem vezethet oda, hogy hírünkben a védelem álláspontja túlsúlyba kerül.

Bár a rendőri hírekben – az érintettek személyiségi jogainak védelmében – gyakran csak kezdőbetű szerepel a vezetéknev helyén, rádióban ne mondjuk így, mert mulatságosan hangzik. Vagy ne mondjunk nevet, vagy – ha fontos – szójuk bele a hírbe, hogy nem közzölték a teljes nevet, egyszóval kerüljük el azt, hogy egy egyébként értelmesen beszélő rádióban minden átmenet nélkül K. Veronikákról és F. Jakabokról beszéljünk. Ha más, nyilvános forrásból megtudtuk a teljes nevet, akkor – ha szükséges – mondjuk azt, persze szem előtt tartva, hogy a személyiségi jogokat nekünk is tiszteletben kell tartanunk, főleg kiskorúaknál. Mindezenre furcsa lenne, ha a nevek ismertek lennének, mi pedig továbbra is titkoloznánk.

Előfordulhat, hogy a rendőrség a nyomozás érdekeire hivatkozva hírzárlatot rendel el. Szerkesztőségünk rendőri riportert ez nem menti fel az alól, hogy a lehető legtöbb információt szerezzé meg. Míg a rendőrség a nyomozás érdekeire van tekintettel, nekünk a hallgatóra, tájékoztatási kötelezettségünkre kell tekintettel lennünk. Az eset körülményeit, hátterét, a korábbi hasonló események kimenetelét a rendőrségtől függetlenül is feldolgozhatjuk. Kétségkívül vannak azonban különleges esetek, amelyekben átmenetileg eleget kell tennünk a rendőrség kérésének. Az emberrablások, túszejtések és a hasonló bűnesetek vagy terrorcselekmények az ilyen kivételek közé tartoznak. A BBC és a Reuter is arra inti munkatársait, hogy amíg a túszo élete veszélyben forog, addig tartsák tiszteletben a rendőrség kéréseit. Németországból emlékszem egy túszzdrámára, amikor a sajtó, elsősorban a televízió, folyamatosan közvetítette a több napon át zajló eseményeket, ám a menekülő bankrablók több túszt is kivégeztek, és súlyos etikai kérdésként sokáig rágódott a német sajtó azon, hogy a gátálatlan riporterek (a rendőrség baklövései mellett) mennyiben járultak hozzá a túszo halálához.

Aligha számíthatjuk ki felelősséggel, hogyan reagálnak a mi magyar túszejtőink a sajtó, ezen belül a rádió róluk szóló közléseire. Míg a többi (mondjuk így, befejezett) bűncselekmény esetében a bűnöző tudja, hogy nyomoznak utána, tehát értelmetlen dolog pont előtte titkolni, hogy bűnözött és a rendőrség keresi, az emberrablás kicsit más. Képzeli, hogy el például azt az esetet, amikor az emberrabló azt követeli, hogy ne értesítsék a rendőrséget, mert különben megöli a túszt (ami amúgy is érdekében áll, hiszen a tanú lebuktathatja). Elképzelhetjük azt is, hogy ilyenkor a hírzárlat értelme éppen az, hogy az emberrabló megmaradjon ama hitében, hogy a család nem értesítette a rendőrséget, vagyis a hírzárattal a tús életét védik. Az is igaz, hogy az ellenkezője is elképzelhető, vagyis a tájékoztatás ahhoz járul hozzá, hogy a lakosság nyom-

ra vezesse a rendőrséget. (Bár ez sem változtat azon, hogy a túsز élete az utolsó pillanatban is veszélybe kerülhet.)

EGYHÁZI HÍREK

Az egyházi híreket ugyanúgy kezeljük, mint általában a közéleti híreket: az egyház belügyeit, az egyházi, vallási élettel kapcsolatos szokásos eseményeket rendszerint nem mondjuk el. Foglalkozunk viszont minden olyan egyházi eseménnyel, amely – akár külföldön, akár idehaza – közérdeklődésre tart számot, foglalkoztatja a nem vallásos embereket is. Ami a katolikus egyházat illeti, magától értetődik, hogy a pápaválasztásról, a pápai enciklikákról, a pápa jelentősebb utazásairól, megnyilatkozásairól hírt adunk. A hazai események közül a hírekbe tartozik egyebek között a magasabb egyházi méltóságok (például Magyarország a püspökök) kinevezése, halála, minden közérdeklődésre számot tartó egyházi megnyilvánulás, az állam és az egyház viszonyának fontosabb eseményei és hasonlók. Az egyházzal kapcsolatos vitatott ügyek is beérülnek a hírekbe, ahhoz hasonló megítélés alapján, ahogyan például politikusokról, pártokról, egyéb szervezetekről sem hallgatjuk el az ilyeneket.

Az egyházi ügyek feldolgozásakor könnyű eltéveszteni bizonyos fogalmakat, ezért az alábbiakban részletes útmutató olvasható a gyakrabban előforduló kifejezésekről, összefüggésekről.

Egyház

A kultikus szervezeteket általában ezzel szóval jelöljük, de az izraelita – ma már többnyire zsidónak mondott – *felekezet* a helyes, nem az egyház. Vannak kisegyházak, de a szabadegyházak (a Szabadegyházak Tanácsával együtt) a rendszerváltozással eltűntek.

Szektáról magyar vonatkozásban ne beszéljünk: elítélő mellékízű és az érintettek elutasítják, továbbá jogilag értelmetlen. Az egyházként be nem jegyzett szervezet is törvényesen működhet egyesületként. Külföldi esetekben (Japán, Waco, Texas) előfordulhat a *szekta*.

Keresztény

Ez az általános és a katolikusok által magukra is használt szó. Am a magyar protestánsok önmagukat *kereszténynek* nevezik. Ha tehát protestáns intézmény nevét, kiadvány, rendezvény vagy előadás címét említjük vagy protestáns személyiség szavait szó szerint idézzük, abban e szónak kell szerepelnie, nem a kereszténynek.

Egyházak neve

A katolikusok között vannak *görög katolikusok* (két szóba írva), akik keleti rítust (szertartást) követnek, papjaik nőülhetnek is (felszentelés előtt, és nős papból nem lehet püspök), de elismerik a pápát és a katolikus egyházhoz tartoznak. Főként Ukrajnában, újráleledőben Romániában (Erdélyben) és nálunk élnek. Magyarországon egy egyházmegyéjük van, amelynek hatásköre az egész országra kiterjed (kivéve a miskolci apostoli exarchátust): a hajdúdorogi, amelynek székhelye – nevével ellentétben – Nyíregyháza. Nem tévesztendő össze az ortodoxokkal. Ők is római katolikusok, hiszen a pápa fennhatósága alá tartoznak. Ha valaki azt akarja tehát mondani, hogy „nem keleti szertartású katolikusok”, akkor „latin szertartású” mondjon, ami nálunk a többség.

A *protestáns* gyűjtőnév. A két legnagyobb magyarországi egyház hivatalos neve *református* és *evangélikus*, de nem hiba az előbbit kálvinistának, az utóbbit lutheránusnak nevezni. (Bár jobb a hivatalos szót használni).

A keleti keresztények hivatalos magyar neve (bár ez sem magyar szó) az *ortodox*. A „görögkeleti” pongyola, tehát kerülendő. A „*pravoszláv*” (jelentése szláv nyelveken ugyanaz, mint az ortodoxnak görögül: igazhitű) is kevésbé jó, egyszerűen azért, mert az érintetteknek ez az álláspontja. Ha félreértés adódhatna például amiatt, hogy a zsidóság hagyományokhoz szigorúan ragaszkodó ágát is ortodoxnak nevezik – izraeli hírekben gyakran esik szó ortodox vallási pártokról stb. –, akkor használható az ortodox keresztény szóösszetétel.

Az izraeliták ma már magukat zsidónak nevezik, tehát bár a szó nem csak vallási értelmű, mi is használjuk ezt, hozzátéve szükség esetén, hogy a zsidó felekezetről, vallásról stb. van szó.

Szervezeti ügyek

A *katolikus* egyház főegyházmegyékre (nevezhető szinonimaként érsekiségnek), egyházmegyékre (püspökség), ezeken belül egyházközségekre és egyházközségekre (plébániákra) oszlik. Egy főegyházmegye és néhány egyházmegye esetleg együtt egyháztartományt alkot.

Ezzel szemben a magyar *protestáns* egyházakban kisebb közbúlsó egységek viselik az egyházmegye nevet, a püspök vezette nagyobb egység neve pedig (a hírekben ez fordulhat elő gyakrabban) egyházkerület. Tehát például Szabó Magda a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka. A helyi sejtet a protestánsoknál leginkább gyülekezetnek nevezik.

A *zsidóknál* az alapegység nem egyházközség, hanem hitközség.

Püspöki Kar csak a katolikusoknál létezik. (Négy református püspök ak-

kor sem az, ha közösen nyilatkozik). Elnökét egy idő óta már választják, jelenleg Seregély István egri érsek tölti be ezt a tisztséget. Ettől azonban ő nem válik primássá, mely hagyományos rang az esztergomi érseknek jár.

A *protestáns* egyházakat választott, világi hívőkből és lelkészekből álló testületek irányítják. A világi vezetők nem „függetlenítettek”, hanem polgári foglalkozásuk mellett látják el az egyházi feladatukat. Ilyenek az egyházkerületek főgondnokai (alsóbb szinteken is vannak hasonló), illetve országosan a zsinat világi vezetői. (A reformátusoknál például van a zsinatnak egy világi és egy lelkészi elnöke, az utóbbi az egyik püspök). Sőt – ellentétben a katolikusokkal, ahol papok működnek az egyházi bíróságokban – világi hívek szerepelnek választás alapján az egyházi bíróságok bírájaként is.

Hasonlóképpen választott és nem főállású világi vezetők állnak a zsidó hitközségek élén, továbbá a MAZSIHISZ (Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége) élén. Tehát a MAZSIHISZ elnöke nem „függetlenített funkcionárius” és még kevésbé rabbi. (Az ügyvezető igazgató viszont főállású, bár szintén választott).

Az *ortodox* egyház szervezetéről fontos tudni, hogy nincs világgözpontja. Több mint egy tucat autokefál (önálló) ortodox egyház működik a világban, az önállóságot a már meglévők elismerése teszi legitimmé. (A szerbektől sejthető okokból különvált macedón egyház például nem élvez ilyen elismeréssel). Létezik egy történelmi hagyományon alapuló tiszteleti rangsor, amelynek élén a konstantinápolyi (ezzel a szóval), majd az alexandriai és az antiochiai *pátriárka* áll. Mivel éppen az ő területük tartozik évszázadok óta iszlám többségű államokhoz, közvetlen irányításuk alá tartozó híveik száma kicsi – azért van szó csak tiszteleti rangorról. Jelképes aktusokon legtöbbször a konstantinápolyi pátriárka lép fel (ő valóban Törökországban él, bár többnyire nem török állampolgárt szoktak e tisztségre megválasztani). Így történt 30 évvel ezelőtt is, amikor VI. Pál pápa és Athenagorász akkori pátriárka kölcsönösen visszavonta az egyházszakadást okozó 1054-es átkot. De egyik pátriárka sem főnöke a másiknak. Az orosz ortodox egyház hívei számát tekintve a legnagyobb a világon, de a moszkvai pátriárka a tiszteleti rangsorban csak az említettek után következik.

Mindez azért fontos gyakorlatilag is, mert jövőre (1996) várható egy pannonhalmi találkozó II. János Pál és II. Alekszij között. Ez tehát a már elhangzott téves hírekkel ellentétben nem a katolikus és az ortodox egyház fejének találkozója lesz, az utóbbi ugyanis nem létezik. A római pápa és a moszkvai pátriárka személyében a katolikus egyház feje és a legnagyobb lélekszámú ortodox egyház (vagy egyszerűen az orosz ortodox egyház) feje találkozik, ha ez létrejön.

Egyébként Magyarországon több, nem autokefál ortodox egyház működik: a Magyar Ortodox Egyház a moszkvai patriarchátus fennhatósá-

ga alá tartozik, míg a román (Székelye Gyula) a bukaresti, a szerb (Szentendrén püspöki székhellyel) a belgrádi, a bolgár a szófiai alá.

Hasonló a helyzet az *anglikánok*nál is. A canterbury érsek csak a szűken vett Anglia anglikán egyházának feje. Ezen felül van Wales, Skócia és Észak-Írország egyháza, továbbá Kanadától Ausztrálián és Dél-Afrikán át számos egykori brit gyarmat anglikán egyháza, amelyek időnként közös konferenciát tartanak, de nincsenek egymásnak alárendelve. A Church of Wales például elutasította a nők pappá szentelését, amelyet a Church of England (tehát nem az egész anglikán egyház!) nagy botrányok közepette elfogadott.

Papok

A katolikus többnyire *papnak*, a protestánt inkább *lelkésznek* szokás nevezni, de fordítva sem hibás. (Különböben nem mondhatnánk, hogy „...kinek a papné”).

A *plébános* a katolikusoknál beosztást jelent, egy egyházközség irányítását. A *káplán* a plébános beosztottja. A katolikus papot *tisztelendő* (*főtisztelendő*) úrnak, a protestáns lelkészt *tiszteletes* (*nagytisztelendő*) úrnak lehet szólítani. (Vagy tiszteletes asszonynak – értve ezen a lelkésznőt éppúgy, mint a papnét).

Az egyházi nevet örökre felejtsük el, viselője ugyanis nem pap, hanem templomszolga, még ha nem mind fondor lelkületű is.

A *rabbira* semmilyen más szót ne használjunk.

Címek

A *pápa* a (római) katolikus egyházfő. Mivel a vatikáni állam fejeként elég ritkán lép fel, ezzel a kifejezéssel ne illessük. Nem Szentatya, mert ez a szó nem semleges, csak a katolikusok számára érvényes – a protestánsok, más vallásúak és nem vallásos emberek tisztelhetik őt, de számukra nem „szent”.

A *bíborosokat* a pápa nevezi ki, ma már mindig a papi személyek és túlnyomórészt a főpapok közül. Ez a kinevezés bizonyos tisztségekkel hagyományosan együtt jár (például az esztergomi érsekivel), de formailag attól független. Tehát téves volt az a tudósítói fogalmazás, amely szerint a bécsi érsek mellé „társbíborost” neveztek ki. A bíborosi rangból nyugdíjba sem lehet vonulni, legfeljebb a pápaválasztáson nincs szavazati joguk a 75 évnél idősebb bíborosoknak. Mivel a bíborosság nem helyhez kötődik, helytelen „krakkói bíborosról” beszélni. Ha a krakkói érsek egyúttal bíboros is, akkor krakkói bíboros-érseknek nevezhetjük, de ha a rangjai közül csak a bíborosságot említjük, az nem jár helység-névvel.

A főegyházmegye élén érsek, az egyházmegye élénk *megyéspüspök* áll. (Összefoglaló nevük csak latinul van: *ordinarius*). Munkájukat *segédpüspökök* segítik. Ekörül sok a zúravar. A segédpüspökök, mivel nem viselhetik címükben a székhely nevét, mert azt a megyéspüspök viseli, valamilyen régi, rég megszűnt egyházmegye nevét kapták titulusként. Ezért őök címzetes püspökök, akik segédpüspökként vannak beosztva egy egyházmegyébe. A segédpüspök és a címzetes püspök csak azért nem szónonima, mert címzetes érseki vagy püspöki címet szoktak kapni példáulul a vezető vatikáni diplomáták, a nunciások is. (De azért nem hiba a nunciust simán érseknek nevezni, a „címzetes” szó nélkül). Hiszen nyilvánvaló, hogy aki külföldön dolgozik, az nem lehet egyúttal tényleges vezetője egy hazájabeli egyházmegyének.

Létezik még a *koadjutor*-érsek vagy koadjutor-püspök fogalma – ilyet kapott 1995 tavaszán a bécsi érsek. Ez utódlási jogú helyettest jelent, és beiktatása nem sokkal előzi meg az érintett távozását. (Esetleg súlyos beteg főpap mellé neveznek ki ilyet, ha az illetőt emberiség okokból nem akarják formálisan felmenteni).

Prímás: E cím viselője korábban számos országban a nemzeti egyház vezetője, a püspöki kar elnöke volt. Ma már többnyire csak hagyományos titulus, és nem jelent szervezeti értelemben vett hatalmat. Nálunk e cím az esztergomi (ma már: esztergom-budapesti!) érseki tisztséghez kapcsolódik.

Hercegrímás pedig nem létezik! Nemcsak azért, mert a kiszagda többségű parlament által hozott, ma is hatályos 1946-os törvény szerint Magyarországon nem lehet arisztokrata címetet használni (ezért Bethlen „gróf” vagy Habsburg György „főherceg” sincs!), hanem azért sem, mert XII. Pius pápa az 50-es évek elején megtiltotta a főpapok számára világi arisztokrata címek viselését. Vagyis Mindszenty József kinevezésekor még hercegrímás volt, 1956-ban már tulajdonképpen nem. Lékai Lászlóra vagy Paskai Lászlóra vonatkoztatni e titlust végképp téves. Nem árt azt sem tudni, hogy ez ilyen formában csak Magyarországon létezett a XVIII. század elejé óta: minden esztergomi érsek-prímás automatikusan német birodalmi hercegi címet kapott. Teljesen téves tehát például lengyel főpapot akár a múltban – mondjuk Wyszyńskit – hercegrímásnak titulálni. (Teljesen más kérdés volt egykor az egyházi államoké. A salzburgi hercegérsek Mozart idején még később is attól volt herceg, hogy egy hercegség államfője volt és egyidejűleg az azonos területű főegyházmegye érseke).

Istentisztelet

Ez az általánosabb kifejezés, de a protestánsoknál csak ez használható, mise sincs. A katolikusoknál viszont miséről beszélünk. A szentmise

szót a hírekben ne használjuk – lásd Szentatya. A katolikus pap *szentbeszédet* mond, a protestáns lelkész *igét hirdet*. A katolikusok *áldoznak*, a protestánsoknál *úrvacsora* van.

Misét lehet tartani vagy mondani. Püspökre is használhatók e szavak, de lehet *celebrálni* is. (Ha sok pap, esetleg több főpap közösen miséznek, akkor koncelebrálnak). A pápa esetében azt mondjuk, hogy misét *pontifikál*.

HÍREK SAJÁT RÁDIÓNKRÓL

A rádiót érintő ügyekben – érintettségünk okán – tanúsítsunk nagyfokú mérsékletet, és csak a fontos hírek lényeges elemeit helyezzük el híradásainkban. A hallgatókat rendszerint zavarja, ha visszaélünk helyzetünkkel és magunkról beszélünk, főképp, ha panaszainkat mondjuk el.

Ha valamely rádiós kolléga egy hírben saját személyében érintett, akkor saját kollégánkat sem feldicsérni, sem megszidni nem illik. Ez persze nem tévesztendő össze azzal, ha a rádiósokat nem személyükben, hanem funkciójuknál fogva érinti az ügy.

Ha nem rádiós belügyről, hanem a rádiókkal kapcsolatos, de nem innen származó hírről van szó, és számítani lehet arra, hogy az amúgy is nyilvánosságra kerül, akkor rádiónk nem kerülhet hátrányos helyzetbe más szerkesztőségekkel szemben pusztán azért, mert minket érintő ügyről van szó. Ezért az a helyes, ha az ilyen híreket is közöljük, mert rossz színben tünteti fel tárgyszerű hírszolgáltatásunkat, ha a számunkra esetleg kellemetlen fejleményeket elhallgatjuk. Gondolni kell ugyanakkor arra is, hogy a saját magunkról szóló híreket üzleti partnereink esetleg nem újságírói terméknek, hanem a cég hivatalos közleményének tekintik. Azt minden rádióknak magának kell eldöntenie, hogyan egyeztetni össze ilyen esetekben az újságírói függetlenséget és a tárgyszerű hírszolgáltatást üzleti érdekeinek védelmével.

HELYREIGAZÍTÁS

Ha híreinkben bármit pontatlanul, tévesen, hibásan közöltünk, kötelességünk helyreigazítani. Ha az érintettek kéri, akkor különösen, de ha magunk vesszük észre a hibát, akkor is. Bizonyos, főképp kisebb horde-rejtű esetekben mérlegelni kell azonban, hogy a helyreigazítás alkalmazható-e, illetve eléri-e célját. A rádióhírek sajátosságai (elsősorban rövidségük) miatt, előfordulhat, hogy a cáfolattal, helyreigazítással együtt a téves hír szükségszerű megismétlése (mert a nyomtatott sajtótól eltérően nem elég „az előző lapszám valahányadik oldalára” utalnunk) aránytalanul nagy súlyt ad az ügynek, és a helyreigazítás az ellenkező hatást váltja ki. Ezt szükség esetén az érintettekkel közösen mérlegelni kell.

Törekedni kell arra, hogy hasonló helyen, hasonló időben hangozzék

el a helyreigazítás, de ez sem olyan egyértelmű, mint a nyomtatott sajtóban. Gyakran előfordulhat, hogy a helyreigazítással nem célszerű megvárunk a másnap azonos időben jelentkező műsort, hanem inkább a legközelebbi híradásban vagy hírműsorban közöljük. Ugyancsak a nyomtatott sajtótól eltérően (ahol a téves hír és a helyreigazítás egyaránt egyszer jelenik meg), nem biztos, hogy a helyreigazításnak ugyanannyiszor kell elhangoznia, mint a téves hírnék. A helyreigazítás egy vagy néhány elhangzás után is nagyobb súlyú, mint az eredeti hír volt. Mindezeket a szempontokat esetenként kell mérlegelni, de alapvető, hogy ha akár önhibánkból, akár nem – tévesen közöltünk valamit, akkor előzőkenyen viselkedjünk az érintettekkel. A helyreigazításban nem feltétlenül kell utalnunk arra, hogy kinek a hibája volt a tévedés. Ha mégis megtesszük, a lehető legrövidebb és legsemlegesebb fogalmazásban tegyük ezt (például: „Korábbi híradásainkban a ... jelentése alapján tévesen közöltük, hogy...”).

Hasonlít a helyreigazításhoz, ha új értesülések miatt módosítanunk kell korábbi hírünket. Ez nem szégyen. Ha az előző hírt az akkori helyzetnek megfelelően közöltük, akkor nem követtünk el hibát. Ilyenkor feltétlenül utaljunk arra, hogy korábban mást mondtunk, ne hogy a hallgató eltevedjen a különböző változatok között, és esetleg a korábbi, a téveset jegyezze meg, mert másodsorra már csak fél füllel figyel. Utaljunk arra is, hogy miért mondtunk mást, tehát például közöljük az új értesülés forrását vagy azt, ha valaki megváltoztatta a véleményét.

REKLÁM

„Utoljára mondom, kedves elvtársak: a Magyar Rádió nem engedheti meg magának, hogy műsoridejének háromnegyed részét átadja önöknek hirdetéseik céljaira – akármilyen fontos vállalatokat propagálnak. – Belelapozott az előtte heverő feljegyzéseikbe. – Nem fogadhatjuk el javaslatukat, hogy a déli harangszó helyett az Egresztőóra gyár termékeinek csörgése jelezze, bár ez valóban felélénkítené néhány hivatal munkatempóját. A vízillásjelentést sem közölhetjük olyan formában, hogy: 'a Duna árad, de az nem baj; mert a sportüzletekben már kapható a Tápói mintájú gumicsónak.'”

Moldova György: A „Lakinger Béla” zsebcirkáló (Budapest, 1968.)

Alapelv, amit a Magyar Rádió most érvényes Etikai Kódexe (ez a BBC szerkesztési irányelveinek átvételével készült) is kimond: „Hírműsorokban csak alapos okkal nevezzünk meg valamely céget vagy terméket. (...) A téma szerkesztési követelményein túlmenő mértékben nem hangsúlyozható vala-

mely cég vagy termék.” Lehetnek határesetek (például miután a MÁV a magyar vasúti közlekedésben monopolhelyzetben van, nem mindig kerülhetjük el, hogy a közérdekű vasúti hírekben a cég neve is elhangozzék), de ha csak a legcsekélyebb kétség is felvetődik, máris döntésünk úgy, hogy a hírt nem közöljük, vagy legalábbis a cég nevét, a konkrét áru- vagy szolgáltatásismertetést elhagyjuk. Ne közöljük, még közleményként sem, kereskedelmi és üzleti rendezvények helyét és időpontját, még akkor sem, ha például valamely árengedményes vásárt szociális jellegűnek és ezáltal közérdekűnek igyekeznek feltüntetni. Sokéves tapasztalat, hogy minden nagyobb szerencsétlenség után jelentkezik valamelyik biztosító egy gyorssegély-hírrrel. A reklám és a hírek összekeverésén túlmenően az is féltő, hogy a hallgatók egy részénél visszatetszést válthat ki, ha egy szerencsétlenség után ilyen formában tolakszik a nyilvánosság elé a biztosító. Kivételesen nagy katasztrófa után azonban, amikor az érintettek egyetlen hírforrása a rádió, eleinte közölhetünk ilyen szolgáltató jellegű információkat.

„A szakminisztérium megbízásából a ... Volán vezetői keresik fel még a mai napon az elhunytak hozzátartozóit és átadják nekik a tárca egyenként 100 ezer forintos gyorssegélyét. Ugyanakkora összeget ajánlott fel a ... Biztosító is, mivel a busz utasait ők biztosították.” Ebben bizony érezhető a cég reklámja. Az a véleményem, hogy egy baleset után a biztosítók szolgáltatásai csak indokolt esetben hírtételek, hasonlóan ahhoz, ahogy általában nem említjük a baleseti hírből a helyszínelő rendőrök, a műszaki mentők, a halottszállítók és mások szokásos tevékenységét. Ebben az esetben sem történt semmi rendkívüli: ilyen esetekben a biztosító előlege vagy gyorssegélye megszokottnak mondható. Az adófizetők pénzéből készülő hírekben legfeljebb az adófizetők pénzéből adakozó kormány, minisztérium vagy önkormányzat segélyei lehetnek hírtételek (és ezekről pereghet le a reklám gyanúja). Ami a biztosítókat illeti, belőlük immár olyan sok működik, hogy nem tudunk válogatni köztük, és még az is megeshet, hogy nagyobb baleset vagy katasztrófa kapcsán sok biztosító érdekelte az ügyben: akkor pedig hogyan tennénk mindet a hírbe, avagy milyen alapon kivételeznénk velük? Ugyancsak nem valók a hírekbe az olyan üzleti feltételek, amelyeknek ismeretése rendes esetben vagy a szerződésben és nem a rádióban szerepel vagy pedig a biztosítók PR-költségvetését terheli (például ha egy vasúti szerencsétlenség után azt halljuk, hogy a vonatjeggyel automatikusan jár a biztosítás, a biztosító emberei felkeresik a károsultakat, mekkora a gyorssegély összege). Arra sem árt gondolni, hogy „rendes” interjúban egy magyar biztosítótársasággal aligha arról beszélnék, hogy a károsultaknak azonnal, minden utánjárás nélkül fizetnek, vagy hogy annak is fizetnek kártérítést, aki nem is volt náluk biztosítva. (Mint tudjuk, ez rendszert pont fordítva van.)

Ha fontosnak tartjuk például annak ismertetését, hogy a károsultak nincsenek magukra hagyatva, akkor alkalmazhatjuk az ehhez hasonló, semleges fogalmazást: „... a lakások biztosításában érdekelte társaságok is adtak pénzt a károsultaknak”. Vagy: „Ugyanakkora összeget ajánlott fel az a nagy biztosítótársaság, amelynél az utasok biztosítva voltak.”

Más cégek is becsempészhetik magukat a hírekbe: „Mától átlagosan 8 százalékkal emelték a ... személygépkocsik árát. A ... kereskedelmi igazgatója elmondta, hogy tavaly szeptemberben emeltek utójára árat, ám az azóta bekövetkezett forintleértékelések következményeit már nem tudják átvállalni.” – Ez is azok közé a reklám-, vagy legalábbis üzleti, közönségszolgálati hírek közé tartozik, amelyeknek nincs helyük a közszolgálati rádió híreiben. Az autókereskedők-árjegyzéke nem a mi asztalunk, hanem a kereskedő és a vevő üzleti ügye. Az autó sem kitüntetett iparikk; elmúlt már az az idő, amikor a Merkur Trabant- és Zsiguli-árai országos ügynök számítottak. Hacsak nincs szó rendkívül érdekes fejleményről, az áremelések közül általában az alapvető élelmiszerek és szolgáltatások országos érdekű változásait szoktuk elmondani, rendszerint a gyártó vagy kereskedő cég megnevezése nélkül. (Bár az előfordul, hogy például nagyobb sütőipari, hús- vagy tejforgalmazó vállalatokat megemlítsünk, jelezvén, hogy az ország mely részein érvényes előbb az áremelés.)

Reklám-ügyben határeset, ha például elmondjuk az OTP lakossági betétkamat-emelését. Sok más cégtől eltérően az OTP ebben az üzletágban (a lakossági betétgyűjtésben) az egyik legnagyobb és kétségkívül mértékadó cég, némiképp hasonlóan ahhoz, ahogyan a MAV, a MÁLEV és társaik is olyan nagy és monopolhelyzetben lévő cégek, amelyek nélkül bizonyos híreket természetesen nem tudunk leadni, illetve amelyeknek sorsa önmagában is hírértékű.

Még két megtörtént példa: nem lett volna feltétlenül reklámizú az a tudósítás, amely egy vezető magyarországi cég energiatakarékos fénycsöveiről szólt, de sajnos mégis az lett. Addig a dolog közérdekű, hogy az energiaár-emelés után a takarékos fénycsövek hamarabb kifizetődnek, és az is érdemes a hallgatók figyelmére, hogy az állam vajon miért nem dotálja a takarékos eszközök vásárlását. (Igaz, az már elgondolkodtató, ha ezt pont az egyik olyan cég sürgeti, amely maga is érdekelt az izzók minél nagyobb forgalmában.) Ezek után azonban a tudósításnak idejében véget kellett volna érnie, mellőzve azokat a részleteket, hogy a cég 15 %-os árengedményes akciót hirdet, mert ez egyértelmű cég- és termékreklám.

A fogászati hét alkalmából egy fogászati magán-klinika ingyenes fogfelülvizsgálatot kínált, és ezt megemléfték a velük készült – egyébként egészségügyi felvilágosító témájú – interjúban. Ezek az utalások végül nem hangzottak el, mert reklámizúék voltak, még ha nem termelő vagy

kereskedelmi, hanem orvosi szolgáltatásról volt is szó. Ha fogászati hét helyett a nem kevésbé életbevágó és sokakat érintő közlekedésbiztonsági hétre, ingyenes fogászati vizsgálat helyett a nem kevésbé közérdekű ingyenes fényező-beállításra és fogorvosi magánklinika helyett magán autókerekedésre gondolunk, akkor kiviláglik, miről van szó – mindkét cég a piacról él, ami természetesen nem szűgyen, de rádióknak meg kell fontolnia, hogy ha üzletfeleket (betegeket) toboroz, akkor ezt fizetett reklámidőben vagy a szerkesztőségi részben, a hírekkel, interjúkkal egyenrangú helyen teszi-e.

Más szempontok érvényesek persze a gazdasági műsorokra, ezeken belül a gazdasági hírekre (ha külön adunk ilyeneket). A többi gazdasági, üzleti, pénzügyi hír között egészen másképp hangzik, ha beszámolunk egyes cégekről, termékekről, szolgáltatásokról, mint akkor, ha a fentiek szerint ugyanezek a „rendes” hírek között, mintegy kiemelt helyre kerülnek. Illik abban is különbséget tenni, hogy ha valaminek a gazdasági, vagyis a lakosságot, a költségvetést, az üzleti élet más szereplőit érintő vonatkozásairól számolunk be, annak a gazdasági (vagy fontos esetben a „rendes”) hírek között van a helye, viszont ha termékeket, szolgáltatásokat mutatunk be, akkor ez inkább a szolgáltató műsorokba való, és ha csak nem valami egyedülálló dologról van szó, akkor több terméket vagy szolgáltatást célszerű bemutatni, lehetőleg elfogulatlan szakértők bevonásával.

A reklám különös fajtája a szponzorálás. (Más kérdés, hogy egy rádióban melyik cég milyen más műsort szponzorál. A hírek remélhetőleg sehol sem a szponzorok ízlése szerint alakulnak...) Ha a hírekbe kívánunk egy-egy másik szponzorált esemény, akkor megtehetjük, hogy magára az eseményre összpontosítsunk, és a szponzort nem emlíjük meg:

„Egymillió forinttal lett gazdagabb a Nagycsaládok Országos Egyesülete, amely két hete a kormány megszorító intézkedései ellen tüntetett, és petícióban kérte a parlamenti képviselőket, hogy ne szavazzák meg a családi pótlék korlátozását. A margitszigeti nagyréten Göncz Árpádné fővédnökségével szerveztek családi napot több ezer ember részvételével. Ott 20 forintért árultak egy céget reklámozó kitzőt és az érintett vállalkozás felajánlotta, hogy az így befolyt összeget kiegészíti egymillióra. A Nagycsaládok Országos Egyesülete a pénzt ötgyermekes családok nyári üdültetésére fordítja.” – A közérdekű részeket (nagycsaládosok megsegítése, a NOE állásponja, az elnökné fővédnöksége) közöltük, de a szponzoráló kozmetikai cég reklámjának nem adtunk helyet.

Igaz, erre sincsenek általános szabályok: „A Pannon GSM lett a Magyar Nemzeti Galéria legfőbb mecénása. A cég nagy támogatása lehetővé teszi, hogy a Galéria restaurálja képeit és támogassa azokat a magyar művészeket, akiket erre érdemesnek tart. Magyarországon ez az első szerződés, amelyben egy cég ilyen széleskörű támogatást ad egy művészeti központnak.” – Ha a szponzo-

rálás valóban nem mindennapos, netán első a maga nemében, akkor a hír közérdekű lehet. Mindenesetre a hírekben minden reklámgyanús elem gondos mérlegelést igényel.

SZÍNES HÍREK

Színes hír lehet bármi, ami nem fontos, de érdekes. A színes híreknek megvan a maguk fontos szerepe minden adón, a legtöbb híradásban. Ízléses feldolgozásban, kellő mennyiségben a legtöbb hallgató szívesen hallgatja az érdekeségeket. Ezek a hírek természetesen a híradás végére valók, és semmiképpen sem tűnhetünk fel olyan színben, mintha ilyesmik miatt fontos híreket kihagytunk volna. Ha valami kimarad, az rendszerint a színes hír, és az ismétlési rend sem feltétlenül vonatkozik rájuk: egy színes hírnél nem követelmény, hogy ha egyszer elhangzott, akkor többször is megismételjük.

Egy hír nem kerül ebbe a kategóriába, nem oldja a többi hír komolyságát pusztán azért, mert nem politikai vagy gazdasági jellegű, más szóval nem elég az, hogy nem fontos, hanem arra is szükség van, hogy érdekes legyen.

A szerkesztő mindenképpen álljon ellen annak a kísértésnek, hogy a színes hírek eltérő voltát a szokásostól eltérő fogalmazással igyekezzék kidomborítani: ezzel szinte mindig túllőne a célon. Az ilyen hírek fonák-sága, szokatlansága sokkal jobban érvényesül, ha a tényeket hagyjuk beszélni, és nem fogalmazunk lényegesen másképp, mint rendszeren. Vicces vagy a szokásosnál kevésbé választékos szavak csak nagyon indokolt esetben tesznek jót a színes híreknek. Arra is ügyeljünk, hogy ne magyarázzuk túl ezeket a híreket, ne akarjunk minden érdekességet elmondani, mert könnyen arányt tévesztünk, és indokolatlanul több teret adunk ezeknek a híreknek, mint fontosabb társaiknak.

„Az Egyesült Államokbeli Florida egyik kórházából saját lábán távozott ugyan a beteg, csak nem azon, amelyiken kellett volna. Az orvosok tévedésből az egészséges lábát amputálták. A szerencsétlen férfi persze csak későn, műtét után vette észre a történetet. Arról nem szól a hír, hogy megmaradt, beteg lábát továbbra is a szarvashibát elkövető floridai kórházban gyógyítatja-e a páciens.”

– A lead jó ízléssel egyensúlyoz a korrektség és a morbiditás között, valamint ügyesen alkalmazza azt a hatást, amelyet egy közkeletű fordulat szó szerinti értelmezése kelt.

„Bombákat hoztam, hova tegyem?” – kérdezte a hölgy a győri rendőrkapitányságon, ahova félórás autótút után érkezett. Kis Pólskijában két lövedéknek látszó szerkezetet szállított...” – Ez még könnyedebb lead. Leginkább könnyedebb hangvételű rádióba való, „komolyabb” rádióban talán inkább kerek mondatban és egy csöppet szikárabban kellene ugyanezt előadni.

IDŐJÁRÁS-JELENTÉS

Legtöbb hallgatónknak az időjárás-jelentés – a pontos idővel és a lottószámokkal együtt – a legfontosabb információnak számít. Helye rendszerint a híradás végén van, de rendkívüli időjárási helyzetben előbbre, akár vezető helyre is kerülhet.

A hallgatók nem veszik jó néven, ha a hírek vagy hírműsorok végén, amikor észrevesszük, hogy nincs elég időnk, éppen az időjárásjelentést rövidítjük meg vagy hadarjuk el.

Az országos rádiók a nyári időszakban az országos előrejelzést bala-tonival egészítik ki. Ennél ügyelni kell arra, hogy gyakrabban változik. A viharjelzést akár óránként is módosítani kellhet.

Mivel maga az előrejelzés napjában egyszer-kétszer változik lényegesen, ügyelni kell arra, nehogy elavult időjárás-jelentés hangozzék el (tehát például az alapjában változatlan előrejelzésből estére ki kell húzni a délutáni vagy reggelre az éjszakai adatokat).

KÖZLEKEDÉSI INFORMÁCIÓK

A friss közlekedési helyzetkép fontossága megközelíti a friss időjárásjelentését, különösen azért, mert nagyon sokan hallgatnak rádiót vezeték közben. Nekik sokat segít minden olyan információ, amelyet azonnal felhasználhatnak. Ha rádiónk rendszeresen szolgál ezzel, akkor sok hallgatót nyerhet, éppen az autóban rádiózók közül.

A közlekedési információk szokásos helye a híradások legvégén van, mégpedig célszerűen olyan szignálok között, amelyekre az autórádió hangja fölérősödik, illetve a magnó elnémul (e rendszer magyar rövidítése KIRA, német neve ARI). Ha rádiónk műsorszerkezete megengedi, célszerű ezen kívül műsor közben is bemondani a legfrissebb közlekedési híreket. (Ez persze nem pótolja a hírek végén, a megszokott helyen jelentkező információkat.)

A legjobb, ha helyi rádiók helyi közlekedési híreket sugároznak, hiszen az országos, de akár csak a nagyobb regionális rádiók nem tudják úgy összeállítani ezeket, hogy ne legyenek tele a hallgatók többségének éppen fölösleges, mert távolabbi utakra vonatkozó információkkal. A szignál – illetve még inkább a rádió hangolását befolyásoló állandó pilot-jel – ezért is fontos, hiszen az erre alkalmas autórádiót mindig az éppen érdekes, közeli adóra tereli.

Ha olyan jelentős közlekedési hír van (tömeges baleset, vasúti szerencsétlenség, nagy útlezárás, építkezés kezdete, stb.), akkor a hírszerkesztőknek egyeztetnie kell a közlekedési információk szerkesztőjével vagy készítőjével, hogy ne hangozzék el ugyanaz a hírekben és a közlekedési információk között. Ha ezt elmulasztjuk, azt a benyomást keltjük, mint-

ha nem hallgatnánk saját rádióinkat. Ilyenkor arra is fel kell figyelni, ha más-más forrásokból – például a hírügynökségtől és a közlekedési információk szolgáltatójától – más hírek érkeznek. (Az eljárás az, amiről a forrásoknál szó van.)

Arra is ügyelni kell, nehogy a közlekedési információk között olyasmint hangozzék el, aminek a hírekben nem lenne helye. Például: ha jó okunk van arra, hogy a hírekben nem hívjuk fel a figyelmet politikai rendezvényekre, akkor a közlekedési információkban is csak a forgalomkorlátozás ténye (helyszín, időpont) szerepelhet, de az már nem, hogy milyen szervezet milyen jellegű tüntetése zajlik. (Ha viszont az esemény olyan jellegű, hogy szerepel a hírekben, akkor meg a közlekedési információkból is ki kell derülnie, hogy ugyanarról van szó.) Ez fordítva is igaz: ha a közlekedési információk között szerepel olyan forgalmi változás, amely mögött fontos esemény van, akkor erre fel kell figyelniünk és a hírekben is fel kell dolgoznunk (például fontos politikus látogatása) – hacsak biztonsági okokból nem titkos, hogy kiról és miről van szó.

A közlekedési híreknél is ügyelni kell arra, hogy ne legyenek hivatások, körülményesek, és arra is, hogy ne legyenek terjengősek. Az autósokat az érdekli, hogy hol számítanak torlódásra, terelőútra, de a mindezt okozó baleset részletei nem fontosak. Fölösleges olyan, magától értetődő részleteket elmondani, mint például, hogy az autósok figyeljék a táblákat, tegyenek eleget a rendőrök utasításainak, vagy hogy lassítsanak, ha meglátják a dugót, stb. Azt minden rádiónak magának kell eldöntenie, hogy a közlekedési információkhoz kapcsol-e általános vagy aktuális közlekedésbiztonsági tanácsokat, baleset-megelőzési intelmeket. Valószínű azonban, hogy ezeknek külön helyet kell keresni, és a közlekedési hírekben a lényegre kell szorítkozni.

KÖZLEMÉNYEK

Az országos, közszolgálati rádió csak közérdekű közleményeket mond be. A helyi és/vagy kereskedelmi rádióknál a határt kevésbé szigorúan is meg lehet vonni. Helyi rádiókban közérdekű lehet olyan közlemény is, amely az országos rádióban érdektelen is, meg lavinát indítana el, ha hasonló helyzetbe kerülő emberek vagy intézmények a példa nyomán a maguk ügyével is az országos nyilvánosság elé tolakodnának.

A tapasztalat arra int, hogy a közlemény forrását mindig ellenőrizni kell, oly módon, hogy a forrás nevét és telefon/telefaxszámát pontosan feljegyezzük, és a kollégák kedvéért meg a későbbi reklamációk esetére a papírra (a számítógépbe) is írjuk. Gyakrabban előforduló, ismert források esetén (például színházak) ennyi általában elegendő, egyéb esetekben mindenképpen győződjünk meg a forrás valódiságáról, szükség esetén azzal is, hogy visszahívjuk a megadott számot. A gyakorlatban a

legképtelenebb esetek is előfordulhatnak, akár jó szándékú illetéktelen-től, akár rossz tréfa szerzőjétől fogadunk el közleményt.

Ha a közleményt a hírekhez csatoljuk, a helye a híradások végén, az időjárás-jelentés után van.

A Magyar Rádió sokéves gyakorlata némi iránymutatásul szolgálhat más rádióknak is. Általában közöljük a következő típusú közleményeket:

1. Színházi műsorváltások. Akkor közöljük, ha aznapra szól. Ellenkező esetben az MTI-hez vagy közvetlenül a napilapokhoz fordulhatnak a színházak, illetve módosíthatják a reggeli műsorismertetést (ha van ilyen). Elsősorban olyan műsorváltásokat közlünk, amelyek a reggeli műsorismertetésben is elhangzottak. Általában nem közöljük a műsorismertetésben nem szereplő kisebb színpadok közleményeit. (A helyi rádiók persze nyilván minden ilyen műsorváltozást közölnek a maguk környékéről.) Időpontváltozást inkább csak akkor mondunk be, ha az előadás korábban vagy sokkal későbbben kezdődik. Kiseb késést a nézők a helyszínen el fognak viselni.

Nem feltétlenül szükséges minden apró részletet közölnünk arról, hogy az elmaradt előadás jegyei hogyan használhatók fel vagy válthatók vissza.

Figyeljünk fel arra, ha az előadás ismert színész betegsége, balesete miatt marad el, mert ennek külön hírértéke is lehet, és adott esetben további információkat kell szereznünk. Ez vonatkozik arra is, ha sorozatosan maradnak el előadások, valamint arra is, ha rendkívüli ok, netán botrány van a háttérben.

2. Rendőrségi közlemények. Kizárólag illetékes rendőri szervtől fogadjuk el, tehát az esetleg érintettektől (akit meglóptak, akinek a családtagja eltűnt stb.) semmi esetre sem. Ha bárki ilyen kéressel jelentkezik, kérje a rendőrség közbenjárását. (Indokolt esetben magunk is utánajárhatunk az ügynek, ha rendkívüli eseményt szimatolunk – vagy ha helyi rádióként kisebb ügyekkel is foglalkozhatunk.) Magyarázat: a kétségbeesés rossz tanácsadó, és nem biztos, hogy egy károsult, egy áldozat kérese alapján kell bevonnunk rádiókat a nyomozásba. Azt sem tudhatjuk, hogy ha az ügy tényleg komoly, nem keresszük-e a rendőrség szándékát.

Lehetőleg fogalmazzuk hírszerűen a közleményt, tehát ne úgy kezdjük, hogy „Egy rendőrségi közlemény”, hanem például így: „Eltűnt kislányt keres a rendőrség...”, „Óbudán rálóttek egy autóbuszra. A rendőrség segítséget kér a tettesek felkutatásához...”. Kerüljük a „forduljon bármelyik rendőri szervhez” és hasonló hivatalos fordulatokat, ezek helyett

vagy derüljön ki magából a hírből, hogy tanúkat keresnek, segítséget kérnek, vagy fogalmazzunk egyszerűen: „értésítse a rendőrséget”, „a rendőrség kéri azok jelentkezését, akik bármit tudnak az ügyről”, stb.

Rádióban nem lehet túlzottan a részletekbe bocsátkozni például személyleírások esetében. Hagyjuk ezt a másnapi lapokra, mi csak a lényegét mondjuk el, hacsak nem rendkívül fontos ügyről van szó vagy kifejezetten megkérnek erre. Persze ha nem hírekről van szó, hanem olyan műsorról, ahol van időnk, akkor részletesebben is foglalkozhatunk az ügyvel.

3. Orvosi közlemények. Ugyancsak kizárólag orvostól, KÖJÁL-tól, vagy hasonlóan illetékes forrástól fogadjuk el (kutyaharapás és hasonló ügyek esetén a jelentkezők kérjék orvos közbenjárását). Ennek indoka értelemszerűen hasonló, mint a rendőri ügyeknél.

Közérdekű közlemények esetén (véradás, járványveszély stb.) érdekes lehet nem pusztán a közleményre szorítkozni, hanem híreinkben vagy magazinműsorainkban magunknak is utánajárunk az ügynek.

Kényes szerkesztői döntés az, hogy közöljünk-e olyan felhívásokat, amelyek beteg gyermekek vagy ritkábban felnőttek gyógykezeléséhez kérnek segítséget. Sokkal több ilyen eset van, mint amennyit közzé tudunk tenni, az pedig nagyon felelősségteljes döntés, hogy eldöntsük, kinek segítünk és kinek nem. Valószínűleg nem is vagyunk abban a helyzetben, hogy megnyugtatóan eldönthetnénk: melyik eset mennyire súlyos, pontosabban: nem karolunk-e fel egy kevésbé súlyos esetet a súlyosabb rovására. Azt minden rádiósnak magának kell eldöntenie, hogy vállalja-e pénzügyítő akciók szervezését. A döntést mindig az adott esetben megfelelően kell meghozni. Valószínű, hogy az ilyen akcióknak egy rádióban nem annyira a hírekben van a helyük, mint inkább olyan közérdekű magazinműsorokban, amelyekben a kellő terjedelemben és hangnemből tudjuk feldolgozni az ilyen kényes témákat.

NEM közöljük az alábbi típusú közleményeket:

- pártok vagy más szervezetek felhívásait. Sem tüntetés, sem sztrájk, sem más rendezvények helyét és időpontját nem közöljük, még akkor sem, ha a rendező szerv akár önhibáján kívül nem tudta idejében értesíteni az érintetteket. Ügyeljünk arra, nehogy forgalomkorlátozás ürügyén vagy más hasonló mezben csempészenek a hírekbe ilyesmit. (Ha forgalomkorlátozásról van szó, nem kell elmondani a rendező nevét, hanem általánosságban kell utalni például „egy tüntetés”-re.) Más kérdés természetesen, hogy ilyen politikai rendezvényekről utólag beszámolunk hír vagy tudósítás formájában, az általában érvényes hírszerkesztési szabályainknak megfelelően. Ha arra kérnek, hogy ismertessünk egy

közleményt, ez adott esetben fel is hívhatja figyelmünket arra, hogy valami készül.

- kereskedelmi és üzleti rendezvények helyét és időpontját, még akkor sem, ha például valamely árengedményes vásárt szociális jellegűnek és ezáltal közérdekűnek igyekeznek feltüntetni.
- ismeretlen szervezetek közleményeit, még ha nem politikai jellegűek is. Előfordult már, hogy ártalmatlan vagy félrevezető nevű szervezet mögött gyanús szélsőséges csoport bújhatott meg, ezen kívül akadnak notórius közleménykérők is, amelyek azonban csak saját fontosságukat igyekeznek ily módon hangsúlyozni. Ha a szerkesztő nem tudja, miről van szó, ne nyugtassa meg magát azonnal, hogy az érintettek majd tudni fogják. Ha mi sem értjük a dolgot, akkor nem is lehet annyira közérdekű.
- elvesztett bélyegzők, csekkfüzetek, pénztárcák, háziállatok keresését és más tragikus, de magánjellegű közleményeket. Ezek nem valók sem az országos, sem a helyi hírek közé. Hanem a lapok apróhirdetés-rovataiban van a helyük. A kereskedelmi rádiók ugyan csak indíthatnak apróhirdetés-rovatot.

HÍRMŰSOROK

Tudósítás, interjú

A tudósításra mindazok a szempontok érvényesek, amelyeket a hírek írásakor szem előtt illik tartani. Úgy kell kezdeni, hogy megragadjuk a hallgató figyelmét. Gördülékenyen, lényegre törően kell fogalmazni. Ki kell emelni a lényegét, el kell hagyni a lényegtelent, és természetesen pontosnak kell lennünk.

A tudósítás ugyanakkor többet ad, mint a hír. Rendszerint hosszabb is, de a fő különbség az, hogy a tudósító a szikár hírekhez képest sokkal személyesebb hangon, a szemtanú meggyőző erejével számol be arról, amit ő maga látott és hallott.

A rend kedvéért nyomban meg kell jegyeznünk, hogy műfajilag a tudósítás, az interjú és a riport között nagy különbségek vannak, mégpedig nem utolsósorban abban, hogy a tudósítástól a riport felé haladva ezek a műfajok még színesebbek, még rádiószerűbbek. A hírműsorokban azonban sajnos nem túl gyakoriak a riportok, egyebek között azért nem, mert munkaigényesek, tehát nincs mindig idő a legfrissebb hírműsorba elkészíteni őket, és nem is mindig férnek be a hírműsorok egy-kétperces anyagai közé. Mindenesetre senkit se tévesszen meg a közkeletű „riporter” elnevezés: a hírműsorokban – sajnos – többnyire nem riportok hangzanak el. (Tegyük hozzá azt is, hogy a hírműsorokban nem olyan riportok, interjúk hangzanak el, mint a hosszabb lélegzetű műsorokban, vagyis ezek nem egyszerűen rövidebbek, hanem tárgyszerűek, az információra összpontosítanak, míg az „igazi” riport és interjú inkább az emberek, a helyzetek bemutatására törekszik.)

Kezdjük az elején: nagyon fontos, hogy a tudósító olyan lead-del kezdje a mondókáját, amely felkelti a hallgató figyelmét, ugyanakkor lehetőleg összefoglalja a lényegét, vagy éppen kiemel egy lényeges mozzanatot. Választhatja a tudósító azt a megoldást is – sokkal inkább, mint a hírszerkesztő –, hogy késlelteti a poént, és ezzel tartja ébren a hallgató figyelmét. Igaz, ez utóbbi kezdés többnyire csak kevésbé komoly eseményeknél alkalmazható. Az már a műsorvezető dolga, hogy

ilyenkor ad-e érdemi bevezetést a tudósítás elé, vagy a témához illően ó is talányokkal csigázza föl a hallgató érdeklődését.

Mindenképpen kerülni kell a protokolláris, semmitmondó kezdést. Ha tehát bármilyen tanácskozásról, kongresszusról vagy efféleről tudósítunk, ne kezdjük azzal, hogy hány ország, hány tagszervezet hány küldötte vesz részt. Ha például nemzetközi vásárról jelentkezünk, ne azzal kezdjük, hogy hány pavilonban hány négyzetméteren állítanak ki, sőt az is csak szenzációs politikai kibéküléseknél vagy hasonlóan indokolt esetekben jó kezdés, hogy a korábbi évekhöz képest mely országok mutatkoznak be új kiállítóként. Ha politikai találkozóon vagyunk jelen, ne azzal kezdjük, hogy ki mikor érkezett, ki kit fogadott, kinek ki van a kíséretében, és így tovább, hanem természetesen azzal kezdjük, miről tárgyalnak vagy mi várható. (Ez alól is lehet persze kivétel: mondjuk, ha az államfő fogadására felsorakozott előkelőségek csak a szármáysegéddel találkoznak, mert az államfő részegen pihen a repülőgépen, akkor az is fontos, hogy ki kit fogadott, illetve nem fogadott. Ha a miniszterelnök kíséretében olyasvalaki van, aki nem szokott ott lenni, vagy éppen fordítva: közeli munkatársa otthon maradt – az is említésre méltó lehet. De például, hogy a miniszterelnököt elkíséri külföldre a külügyminiszter, az rendszerint nem olyan érdekes, hogy külön kiemeljük.)

Ha a tudósító ad magára valamit, akkor nemigen mond olyan TASSZ-os közhelyeket, hogy „a kétoldalú gazdasági, politikai, kulturális és általános emberi kapcsolatokat” (ebbe ugyanis annyi minden belefér, hogy nem mondunk vele semmit), meg olyat se, hogy „a gazdasági együttműködés jól alakul, azonban maradtak még kihasználatlan lehetőségek”, mert ez közhely.

Néhány félresikerült kezdés:

„A lengyel kormány sajtóirodája útján röviddel ez előtt nyilatvánosságra hozta azt a közleményét, amely szerint a tegnapi minisztertanács-ülés utolsó napirendi pontjaként állást foglalt Viktor Csernomirgyin orosz kormányfő varsói látogatásának elhalasztásával kapcsolatban. A közlemény szerint a lengyel kormány...”. A tudósítás, mint jól látható, valójában az idézet utolsó szavainál kezdődik, ott, hogy a lengyel kormány mit szőtt annak a szokatlan esetnek a láttán, hogy a szomszéd nagyhatalom miniszterelnöke hirtelen lemondta látogatását. Ami ez előtt van, az fölösleges, és csak arra jó, hogy elaltassa a hallgatót.

„Ma délelőtt szerződés aláírására került sor Londonban a Magyar Rádió elnöke és a BBC Világszolgálatának vezetője között.” – Így több okból sem szabad tudósítást kezdeni (sem folytatni), mert egyrészt szükségtelen azzal kezdeni a tudósítást (akár a hírt), hogy „ma”, mert az alaphelyzet az, hogy ma általában mai híreket mondunk: az időpontot akkor hangsúlyozzuk, ha okunk van rá (például a hír többnapos, de most tudtuk meg, vagy ha valamit máskorra vártunk, de mégis ma történt stb.), másrészt a tudósításnak azzal kellett volna kezdődnie, hogy miről, miért írtak alá

szerződést. Önmagában az, hogy szerződést írtak alá, az akkor kíváncsok a tudósítás elejére, ha maga a szerződés a fontos, mert például az aláírók eddig beszélő viszonyban sem voltak. Az már csak nyelvhelyességi hiba, hogy nem „szerződés aláírására került sor”, hanem szerződést írtak alá. (Ezért persze ki is hagyhattam volna a példából, de nem tettem, mert a protokolláris tartalom gyakran hivataloskodó szóhasználattal jár – a baj nem jár egyedül.)

Lehet, hogy a tudósítónak nincs könnyű dolga, amikor a helyszínen, az idő szorításában kell találni, csattanós kezdést keresnie, de gondoljunk meg: jó újságírónak a jó lead megtalálása sem tarthat sokkal tovább, mint a rosszé. Emellett a kezdésre is vonatkozik az, ami a tudósítás további részeire: illik felkészülni, illik tudni, hogy mi várható, mi a fontos – egyáltalán: miért mentünk a tett színhelyére. Ha magunk sem tudjuk ezt, miért hiszünk, hogy a hallgató érdeklődéssel fog hallgatni minket? Ha a tudósítás egészét – ez magától értetődik – nem tudjuk is előre elkészíteni, előzetes értesüléseink, korábbi tapasztalataink alapján néhány patront azért előkészíthetünk, és ez sokat segíthet a találó kezdés megalkotásában is.

A tudósító jól teszi, ha művének leadása előtt legalább saját tudósítását végigolvassa, és eldönti: saját szövegében nincs-e olyan érdemi, fontos vagy érdekes közlés, amely a tudósítás elejére kíváncsokra a kezdő mondat esetleg gyengébben sikerült változata helyett.

Az is megengedhető – hiszen ezért tudósítást adunk és nem hivatalos közleményt vagy hírügynökségi jelentést ismertetünk komoly hangon –, hogy a tudósító a saját rövid véleményével, helyzetértékelésével, első benyomásával kezdje.

Ami a tudósítás érdemi részét illeti, a követelmények tulajdonképpen egyszerűek: a tudósítónak a terjedelem szabta korlátok között, tehát többnyire egy-két percen össze kell foglalnia a lényegyet, és ezt közérthetően kell megtennie. Igaz, a hírektől eltérően a tudósítások teret engedhetnek a színesebb, érdekesebb, esetleg hangulatfestő elemeknek is (akár néhány komolyabb részlet rovására is), amennyiben ezek közelebb viszik a hallgatót az esemény jobb megértéséhez, a történetek elhelyezéséhez.

A tudósítóra több veszély is leselkedik. Sajtóértekezleteken mindig szem előtt kell tartania, hogy ezeknek az a nyilvánvaló céljuk, hogy a rendező politikus, párt, cég, szervezet álláspontját népszerűsítsék. A sajtóértekezlet talán a legfontosabb, de legalábbis a leggyakoribb forrás a tudósítói munkában, nem téveszthetjük azonban szem elől, hogy a szervezők rendszerint csak azt mondják el, ami nekik fontos, amit ők akarnak eljuttatni a közvéleményhez. A tudósítónak az a dolga, hogy rákérdezzen minden másra is, ami fontos lehet. Sokat segít, mondhatni elen-

gedhetetlen, hogy a tudósító járatos legyen abban, amiről szó van, de ha nem, akkor lehetőségei szerint előre tájékozódjon. Ha mégis abba a helyzetbe kerül, hogy tájékozatlanul csöppen egy sajtótájékoztatóra, akkor igyekezzen a helyszínen segíteni magát. Ha idejében érkezett, beszélhet más kollégákkal, akik esetleg többet tudnak. Figyelhet a körülményekre, és ennek alapján megítheti: mennyire tartják fontosnak maguk a szervezők a tájékoztatót. Szóba-elegethet a rendezők egyik-másik képviselőjével, és választ kereshet néhány egészen egyszerű, ám fontos kérdésre, például arra, hogy miért éppen most, miért éppen erről a témáról tartanak tájékoztatót. Ha szakértője a témának, akkor persze jobban jár, mert a rendezők képviselői között ismerősöket is talál, és tőlük majdnem biztosan kap érdemi információkat. Fontos, hogy ha sajtóanyagot osztogatnak, azt alaposan olvassa el: gyakran található olyasmit, amit nem mondanak el (mert nem titkos ugyan, de nem is akarják nagydobra venni, vagy mert olyan száraz adat, amelyről szóban nem beszélnek, vagy mert maguk sem veszik észre, hogy ami nekik természetes, az a kívülállóknak fontos), de amire érdemes rákérdezni. Politikai tárgyalások után előfordul, hogy a politikusok bevezetőjében pusztán a szokásos általánosságok hangzanak el, és a lényeges vagy érdekes részletekre az újságíróknak kell rákérdezniük – ehhez persze megint csak ismerni kell a háttérrel, az előzményeket. Az is előfordulhat, hogy a politikusok tényleg nem tárgyaltak semmi különösről (ez szokott előfordulni például távoli országok külügyminisztereinek látogatásakor, amikor megállapítják, hogy a két ország egyébként nem túl jelentős kapcsolatai problémamentesek, és legfeljebb aláírnak egy konzuli vagy kettős adózási egyezményt), ilyenkor a tudósító nem tehet egyebet, mint hogy néhány külsődleges körülménybe vagy egyéb színes részletbe kapaszkodva igyekezzik az átlagostól egy kicsit eltérő tudósítást készíteni.

A sajtóértekezleten elhangzottakra is érvényes az, ami minden más forrásra: egészséges kritikával kell kezelni, csak éppen ez azok közé az alkalmak közé tartozik, amikor nyomban fel is tehetjük kérdéseinket. Nemcsak a tudósító, hanem a szerkesztő dolga is, hogy szükség esetén a sajtóértekezletek információit más értesülésekkel kiegészítse, más érintetteket vagy szakértőket is megkérdezzen. Lehet a tudósító feladata is, hogy ugyanarról a témáról másokat is megszólaltasson, és egy tudósításba dolgozza össze az együvé tartozó tudnivalókat, de lehet a szerkesztő dolga is, hogy más tudósítóktól, több tudósítást a megfelelő helyen és sorrendben elhelyezzen a műsorban, és lehetséges olyan megoldás is, hogy a sajtóértekezlet csak az első lépés, és későbbi műsorokban más forrásokból további információk hangzanak el ugyanarról a témáról. Az is elképzelhető, hogy a sajtóértekezlet csak az ötletet adja, ön-magában nem dolgozzuk fel, hanem tovább kutatjuk a téma részleteit. Attól sem szabad visszariadni, hogy ha a sajtóértekezleten nem tudtunk

meg újdonságot, akkor tudomásul vesszük, hogy tartoztunk az ördögnek egy úttal, és nem untatjuk a hallgatót azzal, ami minket sem érdekelt. Többnyire azonban a haszontalan sajtótájékoztatók is adnak valami információt vagy ötletet tovább munkánkhoz – ezért is jó, ha nagyobb szerkesztőségek azt a kollégát küldik a sajtóértekezletre, aki rendszeresen foglalkozik a témával.

Politikai vagy tudományos kongresszusok, értekezletek helyes feloldozásánál az nehezíti a tudósító dolgát, hogy ezeket bizony illenék végigülni. Több napig (de legalább reggeltől estig) is eltarthatnak, és nem éppen elegáns megoldás az előzetes írásos anyagok vagy a megnyitóbeszéd, esetleg az egy-két első felszólalás alapján elintézni a tudósítást. (Valamelyest enyhíti a tudósító helyzetét, hogy nagyobb rendezvényeket rendszerint nem néhány rövid tudósítás miatt ül végig, hanem értesüléseket gyűjt, interjúkat készít későbbi, hosszabb műsorok, netán a heti hírmagazin számára. De ha mégsem, akkor ha kisebb rádióról vagy kevésbé fontos eseményről van szó, kétségkívül adódhatnak nehezen megoldható munkaszervezési feladatok – magyarul szólva a tisztességes, átfogó tudósítás gazdaságtalan, szaporítatlan munkának bizonyulhat.) Mindenképpen törekedni kell arra, hogy az egész tanácskozásról képet adjunk. A legfontosabb dolgok rendszerint nem az elején, sőt gyakran nem is a plénum előtt, hanem a háttérben hangzanak el. Nem sokra megy a tudósító pusztán az összefoglalónak szánt záróüléssel vagy sajtóértekezlettel sem, hiszen ott általában már nincs szó a részletekről, a vitában kisebbségbe szorult álláspontokról, a kulisszák mögött kötött megállapodásokról – általában mindarról, ami segít eligazodni és ami érdekes, jellegzetes. Lehetnek olyan tanácskozások, amelyeken nem is az összegzés, hanem az odáig vezető vita az érdekes. Ha bármilyen okból nem tudjuk végigülni az egészet, akkor legalább alkalmas időben folyosózni illik. (Ezt persze mindenképpen meg tesszük, ha végig ott vagyunk.) A folyosón, a szünetekben, a büfében, a bizottsági ülések környékén és hasonló, jó érzékkel megválasztott helyeken és időkben beszéljünk minél többféle vélemény képviselőivel (itt megint csak nem sokra megy az a tudósító, aki felkészületlenül csöppen ilyen helyre). Természetesen megtehetjük, hogy a nyilatkozók neve nélkül háttérinformációkat gyűjtünk, és saját értesülésünként ezt is beleszűrjük tudósításunkba. (Alapszabály, hogy amit háttérként hallottunk, azt nem adhatjuk tovább névvel.) Erdemes időt szánni minél több írásos dokumentum átböngészésére. Ezeket természetesen felhasználjuk, részben arra, hogy amit már írásban nyilvánosságra hoztak, azt nem kell külön megkérdeznünk, hanem elmondhatjuk, idézhetjük, részben arra, hogy ezekből hámozzuk ki, miről lesz vagy lehet szó és így készülünk föl az interjúkra.

Ügyeljünk arra, hogy bár órákat vagy napokat töltöttünk a helyszí-

nen és beleléltük magunkat az ottani légkörbe, valamint rengeteg olyan értesüléshez jutottunk, amelyet úgysem tudunk mind továbbadni a hallgatónak, mégis mindvégig őrizzük meg kívülálló megfigyelői szerepünket, mégpedig egyszerűen azért, mert a hallgatót nem bennfentes értesülésekkel kell elárasztanunk, hanem úgy kell tájékoztatnunk, hogy kívülállóként is megértse, mi a lényeg. Ne bánjuk, hogy többet tudtunk meg, mint amennyit a hallgatónak továbbadunk: ez természetes velejárója a tudósítói munkának. Értesüléseink egy részét később még fel fogjuk használni.

Ha a riporter dolgvégezetlenül tér vissza valamilyen eseményről, akkor is előfordulhat, hogy valamit mégis kezdhet a hallottakkal. Ilyen eset volt például, hogy egy bank beharangozott megnyitásáról a riporter azért nem hozott semmit, mert a bank már rég meg volt nyílvá, tehát nem volt semmi újság. Ilyenkor elképzelhető, hogy a riporter rövid jegyzetet ír a helyzet fonákságáról: kiderült ugyanis, hogy bár külföldi bankról volt szó, nem bíztak a telefonban, a számítógépben, és szándékosan késleltették az ünnepélyes megnyitót, mert kívárták, hogy a külföldi bank a magyar viszonyok között tényleg működik-e.

Ha pedig „leszakad a csillár”, akkor arról kell beszámolni. A sok változatban keringő anekdota arról a gyakornokról szól, akit fontos eseményre küldött ki a szerkesztő, ám ő tudósítás nélkül tért vissza, mondván, hogy az esemény elmaradt, mert leszakadt a csillár és többen meghaltak. A csillár bármikor leszakadhat, ezért azt sem fordulhat elő, hogy nem megyünk el a helyszínre vagy előzetes ismereteink birtokában korábban távozunk. Távollétünkben bármi megeshet, és lejárhatjuk magunkat, ha olyasmiről tudósítunk, ami elmaradt vagy más történt helyette. Arra is ügyelni illik, hogy ha kezünkbe kerül egy beszéd előzetes változata, akkor ellenőrizzük, hogy tényleg az hangzott-e el.

A fentiek értelemszerűen alkalmazhatók akkor is, ha másfajta eseményekről, rendezvényekről tudósítunk. A teljesség kedvéért hozzáteszem, hogy különleges eset a külföldi (bizonyos mértékig a vidéki) tudósító, mert ő nemcsak „igazi” tudósításokat küld, hanem afféle mindenesként olyanokat is, amelyek az otthoni szerkesztőségben nem tudósításnak, hanem inkább hírnek, lapszemlének minősülnek, de a tudósító saját hangján, akár személyes hangon dolgozza fel őket, és tudósításként kezelik őket, még ha műfajilag nem is egészen azok.

Fontos fajtája a tudósításnak az az eset, amikor a tudósító nem valamilyen rendezvényről, előre tervezett eseményről számol be. Ilyen eset, amikor a tudósító – ez esetben inkább riporter – baleset, bűneset vagy más váratlan eset tanúja (vérbeli riporter persze előre tudja, mikor hová

kell mennie...). A „hivatalos” eseményekhez képest ilyenkor sokkal nagyobb jelentőséget kap a riporter „szemtanú” szerepe, a körülmények képszerű leírása. Ilyenkor minden apró részlet érdekes, fontos lehet. Másfelől ilyenkor sincs fölmentve a riporter az alól, hogy lehetőleg több forrást keressen, hiszen nem minden szemtanú ugyanarra emlékszik, egyes tanúk elfogultak is lehetnek. Másst mondhatnak a szereplők, és megint más a rendőrség – vagy a rendőrség éppen hallgat, és másoktól kell értesülésekhez jutni. Váratlan és főképp tragikus eseteknél a tudósítónak különösképpen törekednie kell arra, hogy tárgyszerű és elfogulatlan tudjon maradni. Nemcsak a hallgató tárgyszerű tájékoztatása követeli ezt meg, hanem a tévedés, elcsúszt állásfoglalás emberi méltóságukban sértheti meg a szereplőket, megsértheti az ártatlanság védelmét, netán kellemetlen helyreigazítási és jogi következményekkel járhat.

Akkor is fontos a „szemtanú” szerep, amikor a tudósítónak az esemény érdemi, lényegi részén túl más fontos dologról is be kell számolnia, olyasmiről, amit esetleg a szervezők nem tartanak fontosnak, netán palástolni igyekeznek. A rádiótudósítót nem segítik az olyan képek, amelyek az újságokban vagy a tévében fontos, érdekes, netán ironikus részletekkel teszik teljessé a beszámolót. A rádiótudósítónak ilyenkor tényszerűen el kell mondania azt, amit máshol a kép érzékeltetne. Azt például, hogy a tüntetésen kevesen – vagy ellenkezőleg: feltűnően sokan – vettek részt. Azt, hogy a pártgyűlésen tiltott jelképek voltak láthatóak. Azt, hogy a rendezvényen egészen más irányzathoz tartozó fontos emberek is felbukkantak, ha nem szólaltak is fel. Azt, hogy a bejáratnál alig felfegyverzett őrök álltak. Azt, hogy régi ellenségek látványosan kezelt fogtak, beszélgettek, és így tovább.

Ha a hírműsor interjúból számol be valamiről, ez rendszerint nem olyan, mint az „igazi” interjú, amelyről az újságíró álmodik. Nincs idő az interjúalany múltjának, nézeteinek, lelkének bemutatására, hanem röviden a legfontosabb értesüléseket „mondjuk el” vele. A hírműsor egy-kétperces interjúja rövid kérdésekből és rövid válaszokból áll – legyen szó akár gyakorlati információkról, mint amikor a határőrség szóvivője a határátkelőknél előforduló várakozási időket ismerteti, vagy politikai interjúról, amelyben a pártvezető az új program lényegét foglalja össze. Az interjú ebben az esetben igazából nem több, mint az információk megszerzésének leggyakoribb, legkézenfekvőbb módszere. Ha az információkat megszerztük, nem is feltétlenül szükséges magát az interjút közléadnunk, különösen teljes terjedelmében nem.

Eppen ezért jól alkalmazható az interjú olyan feldolgozása, hogy nem kérdés-felelet formában helyezzük el a hírműsorban, hanem a riporter beépíti összefoglalójába a legfontosabb, legjellegzetesebb válszokat, ugyanakkor maga foglalja össze azt, ami kevésbé fontos vagy

amit az interjúalany körülményesebben fejtett ki. Ez a hírszerű megoldás jól egyesíti az interjú előnyeit és exkluzivitását a hírműsor által megkövetelt tömörséggel. (Előfordulhat persze, hogy azért választjuk ezt a formát, mert nem volt szerencsénk az interjúalannal vagy saját kérdéseinkkel, ezért így tudjuk megmenteni, adásra alkalmas formába önteni a lényegét.)

Ha ezt választjuk, ne kövessük el azt a hibát, hogy ugyanaz kétszer hangzik el: egyszer mi mondjuk el, egyszer meg az interjúalany. A hangbejátszás elé válasszunk olyan bevezető, átkötő mondatokat, amelyek nem ugyanazt ismétlik el, mint amit az illető elmond saját hangján. Lehet, hogy amit hangban idézünk, az fontos vagy jellegzetes ugyan, csak éppen nehezen érthető, de ilyenkor is igyekezzünk más szavakkal előkészíteni az idézetet.

Hasonló megoldás a *hangképes összefoglaló*, vagyis az a tudósítás, amelybe a riporter rövid, helyszíni hangbejátszásokat illeszt. Ez lehet néhány fontos mondat a szónok beszédéből, lehet egy szemtanú hangja, lehet a tüntetők által kiabált jelszó, lehet egy interjúrészlet vagy lehet egyszerűen a helyszín jellegzetes háttérzaja – feltéve, hogy ez a megoldás nem válik közhelyessé, mesterkéltté. Ennek megítélésében a tudósító és a szerkesztő ízlése dönt.

Előfordul, hogy csak azért választjuk az interjú-formát, hogy a párbeszéd révén a műsor változatosabb legyen. (Olyankor például, amikor az információk nem különösebben exkluzívak.) Ez sem utolsó szempont, de fontosabb az, hogy az interjú hitelesebb, mint ha az újságíró maga foglalja össze, amit hallott. Mindenesetre számítani kell arra, hogy ha ugyanazt az információt interjúként adjuk közre, az rendszerint hosszabb, mint ha az újságíró mondja el.

Úgyes riporter és gyakorlott interjúalany találkozásakor ez alól is elképzeltető kivétel. Ilyenkor rövid kérdésekből és rövid válaszokból bontakozik ki a kép (sőt, az is megeshet, hogy a kérdések többet árulnak el, mint a válaszok). Egy ilyen interjúból való ez a néhány részlet:

„Az Ön szavaiból úgy tűnik, hogy esetleg március 20-ig nem készül el a magyar-szlovák alapszerződés.” Az államtitkár nem kérte ki magának a beleegyezését, hanem tömören ezt válaszolta: „A dolog kétesélyes.” Aztán: „Megkerülte az egyértelmű választ. Tudják-e garantálni – kérdezem még egyszer – a kisebbségek jogait a közigazgatási autonómiára?” Az államtitkár ezt sem kérte ki magának: miközben a riporter azt kérdezett, amit ő akart, az államtitkár azt válaszolt, amit meg ő akart, vagyis megint kiterő választ adott. A figyelmes hallgatónak ennyi nyilván elég volt, de mindenképpen több, mint ami az „Államtitkár úr, kérjük, mondja el, mit vár a külszöbön álló tárgyalásoktól?” típusú kérdésekből kisült volna.

Olyankor is érdemes interjút sugározni, ha a kérdések és a feleletek sora, hangulata olyan feszültséget, olyan, hírben nem összefoglalható

információt hordoz, amelyet másképp csak kevésbé hatásosan tudnánk feldolgozni.

Ami az interjúalanyok kiválasztását illeti, időnként megfontolandó szempont, hogy lehetőleg ne szólaltassunk meg valamely téma független szakértőjeként olyanokat, akik pártpolitikusként ismertek, vagy legalábbis a közvélemény egészen más minőségükben ismeri őket, mint amelyben nyilatkoznának. Ha megszólaltathatunk olyasvalakit is, akiről a hallgatónak nem párt-elkötelezettsége vagy állami tisztsége jut eszébe, akkor inkább válasszuk ez utóbbi megoldást. A hallgató figyelmét eltereli a (szak)témáról, továbbá hallgatóink egy nem elhanyagolható részénél eleve megkérdőjelezi a mi pártatlanságunkat és a nyilatkozó komoly mondanóját, ha történelmi, irodalmi vagy más ügyekben pártpolitikust szólaltatunk meg. (Az érintettek nyilván megértik, ha politikai elkötelezettségük idejére – és egy picit az után is – bizonyos helyeken, bizonyos alkalmakból korlátozzák tevékenységüket eredeti szakmájukban.)

A tudósítás nem olyan személyes hangú műfaj ugyan, mint mondjuk a publicisztika, de a jó tudósító nem is személytelen. Kerülnie illik a hivatalos, közhelyes, semmitmondó fogalmazást. Ez általában is igaz minden újságírói alkotásra, bizonyos fokig még a hírekre is, de a tudósító az átlagosnál jobban ki van téve annak a veszélynek, hogy bikkfanyelven beszéljen. A források, amelyeket a szerkesztőségi környezettől távol, az idő szorításában kell feldolgozni, többnyire nem éppen eredetiek, fordulatosak, köznyelviiek. A helyszínelő rendőr, a pártjának hosszas egyeztetéssel kidolgozott programját ismertető politikus, a közszerepléshez nem szokott, ám felelősségének súlyát érző sztrájkoló munkás, az erőmű üzemzavaráról kellellenül nyilatkozó mérnök és a többiek rendszerint kínosan ügyelnek arra, nehogy valamit rosszul mondjanak. A tudósítónak azonban a lényegyet kell kiemelnie, méghozzá olyan formában, hogy a hallgató első hallásra megértse azt is, amit a nyilatkozók körülmenyesen vagy éppen a lényegyet palástolva mondtak el a tudósítónak. Az is megzavarhatja a tudósítót, hogy többnyire jóval több információt szerez, mint amennyit el tud mondani. Ha mindent megpróbál összefoglalni, unalmas felsorolás lesz a vége: egyik részletet sem tudja élvezhetően kifejtetni, a hallgató meg nem látja (?) a fától az erdőt. A tudósítónak ilyenkor legyen elég bátorsága kiemelni a legfontosabbakat, és azokat jól megfogalmazva továbbadni.

Mindez azonban nem elég: a jó tudósító érdekesen, élvezetesen fogalmaz, sőt, egy-egy jól eltalált szóval segíti is a hallgatót, hogy eligazodjon abban, amit a tudósító már ért, de a hallgatónak még bele kell élnie magát. A tudósító kezére játszik, ha olyasmit hall, ami nem szokványos, ami felkelti a figyelmet. Ilyenkor ne habozzon ezt kiemelni, akár néhány szokványos fordulat rovására. Jó volt például, amikor a tudósító olyan,

nem szokványos, tehát a hallgató figyelmét talán inkább fölkelte részleteket idézett egy választási korteskedésből, hogy az egyik jelöltről azt mondták: „a kertek alatt bujkál, nem vesz részt politikai vitákban vetélytársával, viszont például az állatkertben szívesen fényképezte magát a zsiráfal.” Nyilván jobban megmaradt a hallgató fülében az is, amikor egy szokványos fordulat helyett azt idéztük valakitől, hogy „a kormányzati tényezők hentesbárdal operálnak...”

„A tudósítók egy ideig barkochbáztak a miniszterelnökkel, aki mosolyogva közölte...” – ez is mennyivel jobb, mint ha azt mondanánk: „A tudósítók kérdéseire a miniszterelnök nem közölt részleteket...”

Az mindig kényes mérlegelés tárgya, hogy a személyes hang mennyire csaphat át értékelésbe. Tudni kell például, mikor mondhatja a tudósító, hogy „sajnos”, és mikor teszi jobban, ha ezt inkább valakitől idézi, nem pedig szinte önkéntelenül maga teszi hozzá, mintha ő vagy az általa képviselt szerkesztőség sajnálkozna valamiért.

A tudósító és a szerkesztő mérlegelési lehetősége ebben a műfajban jóval nagyobb, mint például a személytelenebb hírekben. Adott esetben indokolt lehet például az idézésnek a következő, nem bántó, de kissé elhatárolódó módja: „Végre meg kellene határozni, hogy mi az összmagyarság igazi érdeke – tette magasra a mércét ezzel a megállapítással a szövetség stratégiáját tárgyaló szekció...” A kijelentés meglehetősen fellengzős. A tudósítói fordulat felhívja ugyan a hallgató figyelmét arra, hogy legalábbis vitatható megállapítást hall, ugyanakkor elég tényszerű ahhoz, hogy ne sértse meg a szónokot és azokat, akik egyetértenek vele (hiszen a mérce magasra helyezése végső soron tiszteletreméltó törekvés – hogy a lécc átugorható-e, azt ki-ki maga döntse el.).

Egyetlen példa arra, hogy a protokolláris részletek helyett inkább személyes hangon, a tudósító szemével láttatva kell elkészíteni a tudósítást.

„Ha más eredménye nem is lesz, egy zöld fa mindenképpen marad Keszthelyen a közép-európai államfők kétnapos találkozója után. Az ezekben a percekben a Festetich kastély kertjébe szállingózó magas rangú vendégek ugyanis elültetik Közép-Európa fáját, amely éppen azt szimbolizálja, amiért összejöttek: a régió országainak, pontosabban polgárainak, kötetlen baráti eszmecserejét, az európai integráció szellemi előkészítését, mert bölcs határozatokat ezúttal nem hoznak a résztvevők. Nemhogy közös dokumentum, még előre eltervezett napirend sincs. Az elnökök egyszerűen beszélgetnek, együtt vannak, szóval a maguk módján építik annak a bizonyos Európa-háznak a közepét. Ezúttal harmadszor jönnek össze, és most először az olasz elnök is részt vesz a találkozón. Rajta kívül a német és az osztrák államfő képviseli az Európai Uniót. És persze jelen van a bebocsátásért kopogtató öt legesélyesebb állam, tehát Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szlovénia és Szlovákia elnöke. Majdnem két napjuk lesz arra, hogy eszmét cseréljenek, hajókázzanak vagy egyszerűen lazítsanak,

sétálgassanak a Balaton partján. Már persze, ha a jelenlévő több száz újságíró hagyja őket.”

A tudósító is ügyeljen arra, ami a hírekben is fontos: ugyanazt a személyt ne emlegesse hol névvel, hol tisztségével, pontosabban ne úgy váltogassa ezeket, hogy ne legyen egyértelmű, vajon egy személyről van-e szó vagy többről.

Hírműsorok előkészítése

A hírműsoroknak három lábón lábon kell állniuk:

- fel kell készülni az előre tervezhető eseményekre,
- azonnal reagálni kell a váratlan eseményekre, és
- foglalkozni kell olyan ügyekkel, amelyek nem napi aktualitásúak, de fontosak vagy érdekesek.

Az előre tervezhető események nyilvántartása, a riporterek munkájának beosztása részben nem újságírói munka: a Kossuth rádió *Krónikájában* ezzel műsorszervezők foglalkoznak. Kisebbségi szerkesztőségben persze valószínű, hogy a szerkesztő mindent maga tart kézben. Ez a munka akkor zajlik eredményesen, ha a szerkesztőség minden munkatársa a megfelelő helyre juttatja el a meghívókat, előrejelzéseket, személyes értesítéseket. Ide tartozik a napi újságírói munka hozadéka is: minden olyan értesítés, amely a tudósításba nem fér ugyan bele, de később felhasználható. A hírügynökségek, az újságok előrejelzéseit is fel kell használni. Kézenfekvő, hogy az előrejelzéseket, ajánlatokat naponként vagy műsoronként rendszerezve kell dossziékban, falitáblán, számítógépben nyilvántartani.

A műsor előtt kellő időben (néhány nappal korábban) a szerkesztőnek át kell néznie az ily módon összegyűjtött előrejelzéseket, és az már az ő újságírói döntésétől függ, melyik eseményt tartja arra érdemesnek, hogy riportert küldjön a helyszínre.

Fontos, hogy a szerkesztőségben (nagyobb szerkesztőségnél ez nem könnyű feladat) egységesen döntsenek: ne forduljon elő, hogy amit egyik nap az egyik szerkesztő közlésre érdemtelennek tart, azt másnap egy másik kolléga beteszi a műsorba. Egységes szempontok alapján kell kezelni az olyan kéréseket is, amikor politikusok vagy mások felajánlják szereplésüket: ez lehet nyereség is a műsornak, de az is megeshet, hogy a műsor mások szócsovévé válik, vagy olyan precedenst teremt, amely miatt később nem utasíthatunk el másokat.

Nem jár el helyesen a szerkesztő, ha gépiesen minden aznapi ese-

ményt betervez a műsorába, mindenhová riportert küld. Ahogy a könyv elején erről már szó volt, az események (sajtóértekezletek, partigyűlések, konferenciák és hasonlók) egy része ál-esemény, amelyet csak azért szerveznek, hogy a szervezők különösebb indok (tudniillik rajtuk kívül bárki más számára különösebb indok) nélkül bekerüljenek a sajtóba. A szerkesztő dönthet úgy, hogy az esemény fontos, mindenképpen foglalkozni kell vele. Dönthet úgy is, hogy a biztonság kedvéért elküldi egyik munkatársát, hátha az előjelek ellenére mégis történhet valami. Hasonló döntés, ha nem kifejezetten a meghirdetett esemény kedvéért megyünk el valahová, hanem azért, hogy kihasználjuk az alkalmat, és megkérdézzünk olyan embereket, akikhez egyébként nehezebben jutnánk el. Ezenkívül: ha nem jár is azonnali eredménnyel, de fontos lehet a kapcsolattépítés vagy folyamatos kapcsolattartás is – a bírósági riportert például akkor is jó, ha ott van a bíróságon, ha aznap éppen nincs látványos tárgyalás. És végül: az sem baj, ha a szerkesztő nem küld el senkit olyan eseményre, amelyből már a sokadikra érkezik meghívó, és nagyon valószínű, hogy a korábbiakhoz hasonlóan ezúttal sem történik semmi különös. Mindezekben a döntésekben persze döntő szerepe van annak, hogy a szerkesztőség hány emberrel gazdálkodhat... Már csak azért is, mert arra is kell ember, hogy a váratlan eseményekkel foglalkozzék.

A lényeg az, hogy a tudósításra érdemes események kiválasztása felőlősségteljes szerkesztői döntés. Elválaszthatatlan ettől, hogy a szerkesztő igazítsa is el a riportert: mit tart fontosnak, milyen feldolgozást kér. Ha utólag derül ki, hogy nem ugyanarra gondoltak, akkor már nincs mód javítani.

A műsor tervezésekor természetesen arra is kell gondolni, hogy az előre nem jelzett eseményeknek is be kell kerülniük. Célszerű, ha van legalább egy ügyeletes, aki azonnal riasztható, mert a műsor előtti időben maga a szerkesztő már nem tud mással foglalkozni, mint magával a szerkesztéssel. Vannak esetek, amikor mindenképpen meg kell próbálni a helyszínre jutni, máskor elég lehet egy telefoninterjú – ez a körülményektől függ, meg attól, mekkora és mennyire felkészült szerkesztőségről van szó. Nagyobb szerkesztőség nyomban háttérrel, dokumentációt is adhat a mégoly váratlan esemény mellé is. Érdemes mindig szem előtt tartani, hogy egy-egy nagy baleset, bűnügy, híres ember halála (a váratlan események legtöbbször, sajnos, rossz hír...) jobban érdekli a hallgatókat, mint a sokadik sajtóértekeztetés, konferencia. A szerkesztőség rossz bizonyítványt állít ki magáról és hallgatókat veszthet, ha a sokakat érdeklő híreket nem dolgozza fel a lehető leggyorsabban és legjobban – különösen, ha ugyanakkor a műsört kevésbé érdekes anyagokkal rakja tele.

A jó szerkesztő nemcsak a fenti két fajta eseménnyel tölti meg műsorát. Egyrészt azért nem, mert ez túl kézenfekvő: ha minden szerkesztő ezt teszi, akkor minden hírműsor, minden napilap egyforma lesz. Másrészt azért nem, mert a hallgatókat nem csak az érdekli, ami aznap történt, ami aznap eseményhez, évfordulóhoz kapcsolódik. Ahogy a könyv elején láttuk, hírértékük lehet a folyamatoknak, irányzatoknak, jelenségeknek is, bár ezek értelemszerűen nem kapcsolódnak egy bizonyos naphoz. Ilyen jellegű interjúknak, összefoglalóknak is helyük van a hírműsorokban.

A szerkesztőségek hajlamosak egyes ügyeket feldobni, majd leejteni. Ha a szerkesztőségben a műsorszervezés közben ezeket is nyilván tartják, időnként elő lehet venni némelyiket: hol tart a nyomozás egy régebbi, de még le nem zárt bűnügyben? meddig jutottak annak a tervnek a kidolgozásában, amelyet a pénzügyminiszter kilátásba helyezett? érkezik-e még külföldi segítség a menekülttáborok fenntartásához? várható-e újabb bankcsőd? – és így tovább. Könnyen előfordulhat, hogy nem pusztán helyzetfelmérés lesz a dologból, hanem új információkra bukkanunk, olyanokra, amelyek aktuálisak, nem titkosak, csak éppen más nem járt utánuk. Lehet szó külföldi jelentésekről is, olyan helyekről, amelyekkel nem foglalkozunk mindennap, de nem árt emlékeztetni a hallgatót egy elhúzódó, elfeledett háborúra, érlelődő politikai változásokra vagy más, érdekes, de nem napi eseményhez kötődő külföldi folyamatra.

A fentiekből látszik, hogy az effajta „álló” anyagok nem csupán az üres hely kitöltésére szolgálnak, de ebből a szempontból is praktikusak. Ha túl sok a váratlan esemény, ha nagyon érdekes, de hosszú tudósítások érkeztek, akkor ezek az anyagok elállnak másnapig is. Jó ötlet néhány ilyen témát félretenni a hosszú, eseménytelen ünnepekre.

Hírműsorok szerkesztése

A szerkesztő-műsorvezető gyakran egy személy, de a két munka akkor is nehezen választható széjjel, ha ketten végzik. Ez a fejezet tehát a következővel együtt írja le a tényleges munkát.

A szerkesztő többnyire már az összes tudósítás beérkezése előtt nagyjából összeállítja a sorrendet, mintegy vázlatot készít, bár ettől természetesen akár adás közben is eltérhet, ha új tudósítások érkeznek, ha más szerepel a tudósításban, mint amire számított, ha az anyagok fontossága nem úgy alakul, ahogy tervezte. A sorrend megállapítása ugyan olyan szempontok alapján történik, mint az egyszerű híradásoké, vagyis elsősorban a fontosság, a hírérték számít, és kevésbé olyan, némiképp gé-

pies szempontok, mint a kül- és belpolitika (illetve kisebb rádiónál a helyi és az országos hírek) különválasztása, „blokkokba” tömörítése. Indokolatlanul persze nem szabad ugrálni a különféle jellegű hírek között, de a külpolitika, belpolitika, gazdaság, bűnügyek, stb. következetes szétválasztásához képest lényegesebb szempont a fontossági sorrend.

A híradásoktól eltérően a hírműsorban – éppen a műsorvezető szerepe miatt – meg lehet tenni, hogy ha egyik-másik tudósítás több helyre is kívánkozna, több másikhoz is kapcsolódna, akkor az egyik fontossági vagy logikai szempont szerint elhelyezzük, de a műsorvezetőre bízunk, hogy utaljon a hozzá kapcsolódó korábbi vagy későbbi anyagra, és így minden összefüggés kellőképpen érvényesülhet.

Ha ugyanaz a tudósítás több helyre is kívánkozna, akkor azt is megtehetjük, hogy valóban több helyre tesszük. Helyénvaló szerkesztési megoldás például egy több témával foglalkozó sajtótájékoztatóról több darabra szabdalni a tudósítást, és mindegyik darabot a megfelelő témához kapcsolva, a megfelelő átkötéssel lejátsszani. Természetesen adódik, hogy a műsorvezető a fel- vagy lekonferálásokban utal erre („...ismét X. Y-t hallják...”, „A szöveg beszélt a Népstadion privatizációjáról is, erről híreink között hallják a tudósítás második felét”, stb.)

A tudósítások, interjúk vágása is a szerkesztői munka fontos része. A hírműsorok nemcsak terjedelmi okokból követelik meg a vágást, hanem azért is, mert ezek a műsorok lényegre törő, „pattogós” stílusban szólnak jól. (Egy neves Krónika-szerkesztő szerint a Krónika-anyagokat arról lehet megismerni, hogy nem vesznek bennük levegőt...) A vágással természetesen – minden más műsorhoz hasonlóan – még lehet segíteni azon, ha fölösleges, terjengős vagy bármilyen okból sikerületlen részek maradtak az anyagban, sőt, mivel az újságoktól eltérően a magyartalanságokat, a rossz fogalmazásokat, a buta kérdéseket nem lehet javítani, ezekkel sem tehetünk egyebet, mint hogy kivágjuk őket. Ritkán ugyan, de megtehetjük azt is, hogy a kérdéseket (a riporter ügyetlensége miatt) kivágjuk és csak a válaszokból vágunk össze nyilatkozatot.

Ami a rövidítéseket, elhagyásokat illeti, a szerkesztő jól teszi, ha vágás közben nem a tudósító, hanem a hallgató érzékenységét tartja szem előtt.

A hírműsor természetéből adódik, hogy élő adás, és az utolsó percig lehet rajta változtatni. Ezt meg is kell tennünk, ha adás közben érkezik valami fontos, érdekes hír vagy tudósítás. Akkor se riadjunk vissza ettől, ha netán az előbb elkészült anyag homlokegyenest mást tartalmazott, mint az új fejlemény. A műsorvezető dolga, hogy utaljon a korábbi hírre. Az sem baj, ha az új hír nem illik az előre elkészített sorrendbe, netán túl hátulra kerülne: a műsorvezető nyugodtan elmondhatja, hogy ez most érkezett. Ugyanennek a másik oldala viszont, hogy bár a hallgató

aligha veszi észre a csalást, a „most érkezett” felkonferálással nem illik visszaélni.

Az élő adás lehetővé teszi, hogy ne csak felvételről, hanem élőben is szerepeljen a tudósító. A Kossuth rádió *Krónikájában* ez csak akkor szokás, ha az esemény annyira az adással egy időben van, hogy nincs idő előre felvenni a tudósítást. Más műsorok, más rádiók használhatnak több élő kapcsolást is, de a frissesség, a közvetlenség adta előnyök mellett számításba kell venni azt is, hogy az élő bejelentkezés többnyire hosszabb, mint az előre felvett és megvágott tudósítás, emellett a szerkesztőnek nincs módja, hogy szerkessze a tudósítást. A műsor jellegétől, a munkatársak felkészültségétől függ, hogy az előnyök vagy a hátrányok nyomnak-e többet a latban.

Az élő bejelentkezés előnyei közé tartozik természetesen, hogy többet adhatunk a hallgatónak, mint ha korábban felvettünk volna egy semmitmondó előzetest ugyanarról, vagy ha egyáltalán nem foglalkoztunk volna az ügyvel, hanem egy későbbi műsorba tettük volna félre. Arra azonban ügyelni kell, hogy a műsorvezető és a tudósító ne legyen annyira lenyűgözve az élőzéstől, hogy a szokásos érdemi tudósítás helyett a bejelentkezés körülményeivel untatja a hallgatót. Ha pedig egyelőre nincs különösebb érdemi fejlemény, akkor legyen rövid a bejelentkezés.

Műsorvezetés

A „műsorvezető” sokkal jobb szó, mint az idegen nyelvekben használatos „moderátor”. Éppen a legfontosabbat fejezi ki: azt, hogy a műsorvezetőnek végig kell vezetnie a hallgatót a műsoron. Hiába a legkiválóbb tudósítói munka, a leggondosabb szerkesztés – ha a hallgató nem tudja, mit fog hallani, ha nem igazítják el, mi miért fontos, minek mi az előzménye, a háttere, akkor a hírműsor nem lesz teljes értékű. Sőt, ha a műsorvezető nem kelti föl a hallgató érdeklődését, ne adj’ isten unalmas vagy nem elég rokonszenves, akkor a hallgató akár el is zárhatja a rádiót. A műsorvezetői munka nem nélkülözi a publicisztikai elemeket sem, és sokat számít a műsorvezető hangvétele. Akkor tudja jól „eladni” a sok kolléga munkájával készült műsort, ha sikerül közel kerülnie a hallgatóhoz. Ennek több módja is van: lehet tárgyszerűen, lehet szubjektívebben, ezt a műsor jellege, elhangzásának időpontja is meghatározza. A Kossuth rádió például igyekszik a Reggeli Krónikához olyan műsorvezetőket válogatni, akikkel jól kezdődik a hallgató napja, akiknek a hangjára kellemes felébredni és munkába, iskolába indulni, míg a napközben vagy este elhangzó Krónikák műsorvezetőinél inkább találkozni pergő,

tárgyszerű, kevésbé csevegős műsorvezetéssel. Természetesen nagyon fontos a műsorvezető hangja (a szó szoros értelmében). Aki az egész műsört végigbeszéli, annak a hangjánál, beszédtechnikájánál még kevésbé szabad engedményeket tenni, mint annál, aki egy-két percre szólal meg.

A műsoron akkor vezetjük végig jól a hallgatót, ha mindjárt az elején felkeltjük az érdeklődését. Erről a hírszerkesztésnél már volt szó, most részletesebb példatár következik:

HEADLINE

Az egyik, mégpedig a leggyakrabban használatos headline-mondat az, amelyik röviden, címszerűen utal arra, mit fog hallani-a hallgató:

„Járványveszély fenyeget Csecsenföldön.”

„Terrorakció okozta a négy osztrák roma halálát.”

„A stabilizáció nem tart sehol, jelentette ki Pető Iván, a szabaddemokraták elnöke.”

„Medgyessy Péter szerint nincs más lehetőség, minni a Békesi-féle gazdaságpolitikát folytatni.”

Még az ilyen, rövid headline-mondatok is alkalmasak arra, hogy egy picit háttérrel, egy fontosabb részletet, egy csöpp kommentáló elemet beleszőjünk:

„Elesednek a harcok Boszniában, az ENSZ-erők és a muzulmánok egymásra mutogatnak.”

„A főváros 47 beruházás leállítását tervezi. Az ok a pénzhiány.”

„Dombegyházán megkerült a 8 éves Fodor Nikolett, mert valójában el sem tűnt.”

Ezeknél kicsit bővebb, leginkább a hírek lead-jére hasonlít, és természetesen ugyancsak jól használható:

„Medgyessy Péter nem akar pénzügyminiszter lenni, mert nem lát alternatívát a lemondott Békesi László programjával szemben.”

„A lengyel parlament szembefordult az elnökkel: határozatban mondta ki, hogy alkotmányellenes lenne, ha Walesa feloszlattá a szejmet.”

„A parlamentben mindegyik párt támogatja, hogy gyorsan döntsenek a márciusi nyugdíjemelésről, de a kormány kevesebbet, az ellenzék többet szeretne adni a nyugdíjasoknak.”

Ha a műsorvezető mindjárt a műsor elején szeretné eligazítani a hallgatót, esetleg éreztetni a saját véleményét (legalábbis azt, hogy mit tart fontosnak, érdekesnek), ezt is megteheti:

„Elsodorta az idő a társadalmi-gazdasági megállapodást. Így nyilatkozott műsorunknak Kósáné Kovács Magda munkaügyi miniszter, miután a kabinet

mai ülésén a miniszterek úgy döntöttek, ebben a formában nem köthető meg a társadalmi-gazdasági megállapodás.”

„Időt kér a munkaügyi miniszter. Kósáné Kovács Magda azt szeretné elérni, hogy a kormány addig ne terjessze a parlament elé a Munka Törvénykönyv módosításáról szóló tervezetet, amíg a szociális partnerek nem jutnak egyezsége.”

Az aláhúzott részek nem elsősorban a tényeket emelik ki, mint az előző, rövid példamondatok, hanem inkább irányzatot, hangulatot, véleményt sugallnak. Bevezetőnek, figyelemfelkeltőnek ez is jó, sőt adott esetben (persze nem nyakra-főre) jobb is lehet, mert kiugrik a headline-ban szikáran sorjázó tények közül. A tényyszerű részleteket a hallgató kétsősbb úgysis pontosan megismeri. „Tények helyett a lényeg” – mondhatjuk erre a megoldásra.

Jó megoldás az is, ha több, összetartozó témát a headline egyetlen pontjában foglalunk össze. Ez lehet ugyanannak az ügynek több oldala, vagy lehet több eltérő, de valamiért kapcsolódó történet. Példa az elsőre és a másodikra:

„Bokros Lajos lesz a pénzügyminiszter, Surányi György pedig a Nemzeti Bank elnöke, ha valóra válik a miniszterelnök terve. Horn Gyula délután ismertette javaslatait, és az SZDSZ nevében Pető Iván frakcióvezető máris azt mondta, hogy Bokros és Surányi személye az ő pártjának is megfelel. Vita van azonban a két koalíciós párt között arról, hogy kell-e privatizációs miniszter.”

„Harcok és tiltakozások a világhon: Oslóban 73 szélsőjobboldalit vettek őrizetbe, Tahitin a szakszervezeti képviselők és a csendőrök néznek farkasszemet, Mexikóvárosban százezren tüntettek, Teheránban pedig milliók vettek részt azon a nagygyűlésen, amelyen az iszlám forradalom győzelmének 16. évfordulójáról emlékeztek meg.”

És természetesen még sok jó megoldás létezhet, de még többféleképpen lehet elrontani a headline-t. A leggyakoribb hiba a semmitmondó, sőt protokolláris headline-mondat, amely nemcsak a lényegre nem hívja fel a figyelmet, hanem a hallgatót is idejekorán elaltatja:

„Műsorunkban a szocialisták és a kereszténydemokraták véleményét is hallhatják a délután háromkor kezdődő ülészakról és a kialakult helyzetről.” Alapvető, hogy azt kell kiemelni, miről van szó. Ami a lényeget illeti, ez egyáltalán nem mond semmit: naná, hogy a nagy pártok nem a tavalyi helyzetről nyilatkoznak, és nyilván nem is másról beszélnek, mint a politikai helyzetről. Az effajta fogalmazás a hajdanvolt TASZSZ-os idők utánérzése: szándékos elkendőzése annak, amiről beszélni kéne. Ennek méltó társai például „a kétoldalú kapcsolatok állása és a nemzetközi helyzet időszertű kérdései” vagy „a felek által megvitatott kérdésekben teljes volt a nemzetazonosság” stb. Nyilván a helyes megoldás valahol abban az irányban keresendő, mint például: „A pénzügyminiszter lemondása után egy nappal

Békesi sajtó pártja úgy látja, hogy ..., a kereszténydemokraták pedig azt mondják, hogy ...

Kerülni kell a protokolláris headline-mondatokat:

„II. János Pál pápa fogadta a Magyar Köztársaság elnökét, Göncz Árpádot.” Manapság már (szerencsére) nem kell a rádióban olyan hivatalosnak lenni, hogy „a Magyar Köztársaság elnöke, Göncz Árpád”, pont egy rövid headline-mondatban meg pláne nem!

„Ma délben az olasz miniszterelnök fogadja Göncz Árpádot. A magyar államfő délelőtti pártvezetőkkel találkozott.”

„A magyar-belga kétoldalú kapcsolatokról tárgyal brüsszeli látogatása első napján Horn Gyula.” Ez a két példa azt mutatja: legalább kísérletet kellett volna tenni arra, hogy valami érdemít mondjunk ahelyett, amit minden egyes hivatalos látogatáskor automatikusan elmondhatunk (de jobb, ha mégse mondunk el).

Nem célszerű idézettel kezdeni – ez érvényes a headline-ra, a felkonferálásra és a hírek lead-jére is, mert a hallgató rendszerint nem tudhatja, hogy a mi kinyilatkoztatásunkról vagy valakinek a véleményéről van szó. Különösen igaz ez a műsorvezetői szövegekre, hiszen a műsorvezető igenis megteheti, hogy egy-egy mondatban a saját véleményét is közli. Nem szerencsés tehát, ha a műsor egyik-első mondata így szól, késeltetett forrásmegjelöléssel:

„A gyors, a készpénzes és a tőkeemeléssel privatizáció szolgálhatja a gazdaság stabilitását – hangzott el az SZDSZ frakcióhétfőjén ...”

Mivel a headline-nak rövidnek kell lennie, nem célszerű fölösleges részleteket benne hagyni, beletenni. Jól látható, hogy az aláhúzott rész elhagyásával a headline-mondat sokkal jobb lett volna:

„Václav Havel cseh elnök a Spiegelnek azt nyilatkozta, hogy megítélése szerint a kelet-európai országokat most kellene felvenni az északatlanti szövetségbe.”

Vigyáznunk kell azzal is, hogy milyen neveket (vagy általában: kevésbé ismert, első hallásra talán elgondolkodtató elemeket) szabad a headline-ba tenni:

„Mécs Imre szerint a katonák politikai szerepvállalásának megtiltása hibás volt.”

A műsor elhangzásának idejében M. I. sem önmagában, sem szabad-demokrata politikusként, sem az Országgyűlés honvédelmi bizottsága elnökeként nem volt annyira közismert, hogy minden további nélkül hivatkozni lehetett volna rá. Talán jobb a tisztségét is, esetleg a név nélkül csak a tisztségét a headline-ba tenni.

Helyes, ha csinálunk magunkat annyi reklámot, hogy saját exkluzív anyagainkra már a headline-ban felhívjuk a figyelmet. Ez után: „Egy zágrábi lap ismét a fegyverembargó megsértésével vádolja Magyarországot”,

következhetett a szerkesztőség önreklámja: „Az Esti Krónikában a Honvédelmi Minisztérium államtitkára cáfolja, hogy Magyarországnak bármi köze lenne az üggyhöz.”

Köszönés, bemutatkozás, kezdés

Nem tartom helyesnek azt a megoldást, amikor egy hírt a headline-ban kiugratunk, és ez utánra hagyjuk a beköszönést, pontosabban a műsor szokásos kezdését. Például így:

„Jó estét kívánok! Egy budapesti hotelban a rendőrség holtan találta annak az asszonynak a két gyereket, aki ma hajnalban lett öngyilkos a Deák téri metró-megállónál. A szerkesztő és a bementő nevében is köszönti Önöket az Esti Krónika műsorvezetője. További híreink egy-egy mondatban. (Headline-zene indul) A koalíciós kormányzáshoz be kellene tartani a koalíciós megállapodást is – hangzott el a szabaddemokraták frakcióhétfőjén ...” stb.

A bemutatkozás és a „rendes” headline előtt egy eseményt külön kiemelni legfeljebb egészen rendkívüli eseményeknél lehet indokolt. Olyankor viszont az lehet a baj, hogy nem szerencsés a hallgatót egyből sokkolni. Ez persze nem abszolút szabály, hanem ízlés, mondhatnám jó-ízlés dolga.

Helytelennek tartom azt, amikor a műsor vezető témája nem szerepel a headline-ban, abból a megfontolásból, hogy a hallgató úgymint mindjárt hallani fogja. A headline-nak tartalmaznia kell a legfontosabb, legérdekesebb témákat – természetesen olyan megfogalmazásban, hogy a hallgató se az első tudósításnál, se a továbbiaknál ne érezzen bántó ismétlést. Vannak hallgatók, akik a headline után döntenek el, meghallgatják-e a műsört, sőt, vannak olyanok is, akik a headline összefoglalójával beérik, és nem is kíváncsiak többre.

A bemutatkozás legyen lehetőleg egyszerű – ahogyan rendszerint is köszönnénk és bemutatkoznánk. A szerkesztőség maga döntheti el, hány nevet mondjon el a műsorvezető a műsor elején és végén. A hallgató rendszerint nem kíváncsi az összes, általa nem is hallott és ismert közreműködő nevére, a műsorvezető viszont úgy érezheti, hogy a háttérben maradó technikusokat, gépirókat, műsorszervezőket becsüli meg azzal, hogy őket is bemutatja. A névsorolvasásnak nyilván van ésszerű határa. Az viszont fontos, hogy akinek a hangját hallja a hallgató, annak a nevére is mondjuk el – legjobb olyankor, amikor először szólal meg.

Szólnak érvek amellett és az ellen is, hogy az időjárási helyzetkép a headline legelejeére kerüljön. Mellette az szól, hogy az időjárás-jelentés (például a lottószámokkal, totóeredményekkel, sőt a pontos idővel együtt) olyan fontos alapszolgáltatás, amely sok hallgató (talán a többség) számára fontosabb még a híreknél is. Reggel vagy nyáridőben, hétvégén, az ilyen szolgáltatások még fontosabbak. Máskor a szokásos sor-

rend érvényesül, és az időjárás a headline végére kerül. A headline-ba ilyenkor is inkább csak rövid előrejelzés, helyzetkép illik.

Egészen más ügy persze, ha az időjárás a rendkívüli helyzet miatt kerül előre, de akkor hírértéke miatt, mondhatni „saját jogán” kerül vezető helyre.

FELKONFERÁLÁSOK

A felkonferálásnak, illetve általában a műsorvezetői szövegnek sokfajta szerepe van, még ha nem érvényesül is mindegyik minden egyes felkonferálásban. Ezekről van szó:

- Bármily kézenfekvő is: elválasztja az egyes beszámolókat és egyéb olyan, alapjában technikai feladatokat lát el, mint a megszólalók bemutatása, a külföldi és a hazai rész elválasztása, hosszabb műsorban a pontos idő bemondása, stb.
- Összekapcsolja az összetartozó tudósításokat, hiszen nem elég, hogy a szerkesztő tudta, mi a helyes sorrend – a hallgatót is el kell igazítani, mi közik van egymáshoz a beszámolóknak.
- Vissza- vagy lekönferálás is van: ha valamiért (akár tudatos szerkesztési szempontból, akár véletlenül) nem mondtuk el, ki szólal meg, akkor ezt a végén pótoljuk. Akkor is meg tesszük ezt, ha olyan fontos, olyan meghökkentő dolgot hallott a hallgató vagy olyan ismeretlen hang beszélt, hogy utólag még egyszer indokolt bemutatnunk, aki nyilatkozott.
- A tudósítás előtt vagy után el kell mondanunk, ha tudósítónk jelentkezése óta újabb részleteket tudtunk meg (akár megerősíti ez tudósítónk jelentését, akár nem).
- Ha a hallgató ismeretlen nevekkkel, érthetetlen rövidítésekkel találkozik, akkor a műsorvezető feladata előre felkészíteni erre a hallgatót vagy utólag elmagyarázni a dolgot, hiszen a tudósító felületességből vagy éppen az anyag túl jó ismeretéből benne hagyhat ilyen rejtvényeket a mondandójában. Hasonló teendő adódik akkor, ha tudósítónk tévesen mond valamit, és nincs módunk kivágnia, netán csak adás közben vesszük észre. Ilyenkor a tudósítás után van még idő helyesbíteni.
- Technikai hiba esetén (ez persze nem feltétlenül a technikusok hibája, csak így szokták mondani) a műsorvezető dolga, hogy természetes hangon, egyszerűen elnézést kérjen, magyarázatot adjon. Legjobb, ha senkit sem hibáztat, legfeljebb saját magát... Ha ő maga mondott rosszul valamit, később sem szégyen helyesbíteni.
- Ha élő kapcsolás van a műsorban, akkor a műsorvezető szólítja meg a helyszínen várakozó kollégát, aki magától természetesen nem tudná, mikor vágjon bele, és a műsorvezető a kapcsolás vé-

gén meg is köszönheti a jelentkezést. (Ezt nem kell túlzásba vinni: a műsor, illetve az adó jellegétől függ, hogy szerencsés-e, ha műsor közben mindenki köszön, elköszön, megköszön.)

Mindezek elsősorban technikai szempontok. Ami a műsorvezetői munka tartalmi részét illeti, erről szólnak a további példák.

Előbb egy általános megjegyzés: rossz megoldás a hír vagy a tudósítás első mondatát megtenni felkonferálásnak, mert ez a bizonyos első mondat nem mindig választható külön a másodiktól. (Illik a híreket is olyan tisztességesen felkonferálni, mint ahogyan a tudósításokat szokás.) Nagyon sután hat, ha a hírolvasó bemondó vagy a tudósító úgy vág bele a mondókájába, ahogy józan ésszel biztosan nem tenné, és nem is volt szándékában: egyből a második mondattal.

Néhány példa arra, hogy az eredeti bevezető mondatot megtartva is marad tér a műsorvezetőnek:

„A bosnyák-horvát együttműködés csak eloben működik igazán. – Középboszniában a bosnyák hatóságok letartóztattak 142 horvátot, mert azzal vádolják őket, hogy muzulmánokat gyilkoltak meg és üztek el otthonukból.”

„A véres merényletek után ismét normalizálódik az izraeli-palesztin viszony. – Izrael kedden megkezdi a zárlat fokozatos feloldását Gáza körül.”

„Más volt kommunista országokhoz hasonlóan Romániában is keresik a történelmi gyökereket, például azokat a személyiségeket, akikre az utókor felnézhet. A baj az, hogy egy-egy név olykor nem az egységet, hanem a széthúzást erősíti. – Újabb szobra van Antonescu marsallnak Romániában. A két világháború közötti fasiszta vezér emlékére...”

„Az angol királyi család problémái ellenére Fülöp herceg teljesíti diplomáciai kötelezettségeit. – Izraelbe érkezett Fülöp herceg, II. Erzsébet angol királynő férje.”

„Alapjaiban mozdult meg a brit demokrácia egyik jelképe. – Metrovonal építése miatt megdőlt a Big Ben, a londoni parlament nevezetes óratornya.”

Nem mondom, hogy ez minden egyes alkalommal sikerül. Egyszer-egyszer becsúszhatnak a „Még két közel-keleti hír” típusú pótmegoldások, de azért illik igyekezni.

Háttérrel

A műsorvezető egyik fontos dolga, hogy megmagyarázza (bár nem feltétlenül a szájába rágja) a hallgatónak, hogy amit hallani fog, az miért fontos, annak mi az előzménye, a háttere. Ha nem pusztán híreket mondunk egymás után, akkor a műsorvezető dolga, hogy valóban vezesse – nemcsak a műsort, hanem a hallgatót is. Ezt meg lehet tenni akár egyetlen rövid magyarázó mondattal:

„Ismét összetűzések voltak Bihacnál. Úgy tűnik tehát, hogy a karácsonykor kötött tűzszünet csupán írott malaszt. Madarász Árpádot hallják.”

Szabad egy kicsit hosszabban is, hiszen a hallgató nem emlékszik mindenre fejből, tehát lehet, hogy egy-egy ritkábban előforduló dolgot fel kell idéznünk. Ha első hallásra kell mindent megértenie, akkor ne kelljen közben olyasmin gondolkoznia, amire homályosan vagy egyáltalán nem emlékszik:

„Sem a szerbeknek, sem a horvátoknak nem tetszik a nemzetközi béketerv, amely ezúttal nem a boszniai rendezésről, hanem a krajínairól szól. Tehát Horvátországnak arról a vidékéről, amelyen az ott élő szerbek katonai erővel jórészt elüldözték a más nemzetiségűeket, majd önálló államot alapítottak. Ezt azonban senki sem ismeri el. Madarász Arpád jelentése.”

Ha a műsorvezető maga is sejtí, hogy valami (példánkban a „zág-rábi négyes”) nem éppen közkeletű fogalom, akkor nem elég ezt pusztán érzékeltetnie, hanem jobb, ha el is magyarázza, vagyis nem elég ennyi:

„Az úgynevezett zág-rábi négyes ma terjeszti elő a béketervet Horvátországnak és a szerb krajínáknak. Madarász Arpádot hallják.”

Ha nem tud is érdemi részleteket, a jól értesült műsorvezető érzékeltetheti a hallgatóval, mi számít figyelemreméltónak:

„Látványos eredmények nélkül ért véget a kazah fővárosban a Független Államok Közösségének csúcstalálkozója. Vida László jelenti Moszkvából.”

„A vártnál nyugodtabb légkörben folytatja frakciótanácskozását Visegrádon a Szabad Demokraták Szövetsége. A részletekről László Judit tudósít.” Ezek nem sokat mondanak, de mégis adnak valami többletet a soványka tényeken túl.

Hasonlóak ezek is:

„Csoda ma sem történt: a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége, illetve a Vajdasági Magyar Szövetség vezetői konzultáltak a határon túli kisebbségekkel foglalkozó konzultatív bizottsággal, de a két szervezet továbbra is meg lehetőszen fagyos viszonyban áll egymással. A részletekről Sükösd Levente számol be.”

„Folytatódik a huzavona a Munka Törvénykönyv módosításáról. Úgy tűnik: ez az utolsó alkalom, amikor a felek még megegyezhetnek. A reggel óta tartó tárgyalásokról jelenti Soós Éva.”

Jól eligazítja a hallgatót ez a magyarázat:

„Lakásépítés amerikai hitelből. 60 millió dollár értékű hitelről írt alá szerződést a magyar kormány és az Egyesült Államok egyik kormányhivatala. Ez azt jelenti, hogy a mostaninál alacsonyabb kamattal, a jelenleginél több pénzt vehetnek majd fel a lakást építők. A részletek Nagy Attila Péterétől.”

További sikeres háttérmagyarázatok:

„Mexikó újabb kétmilliárd dolláros hitelígéretet kapott. Ezúttal a Világbank adja az újabb milliárdokat. Valóban döbbenetes az a gyorsaság, ahogy a nemzetközi pénzügyi szervezetek egymás után ígérnek a milliárdokat a közép-amerikai országoknak azután, hogy az Egyesült Államok elszánta magát a segítségre.”

„Négy évig ismét a hírvösön gondolkodhat a hírhető vált kábítóser-csempésző, Novák Éva Bernadett. Bizonyára emlékeznek rá, hogy neve akkor vált ismertté, amikor Pakisztánban majdnem másfél kiló heroin csempészéséért került börtönbe. Hazatérése után alig fél évvel a hegyeshalmi határon fogták el, amint kokaint akart átsempészni Ausztriába. Ügyében ma hirdettek ítéletet. A tudósító Forgács Sándor.”

Az előzményeket villantja fel a következő felkonferálás, mégpedig apró fogalmazási fogással (a régi történet helyett annak mostani „évfordulójára” helyezve a hangsúlyt) nem úgy, mintha régi eseménnyel folytatnánk a mai műsort:

„Majdnem két évvel azután, hogy a magyar-szlovák határon, Pácinban és Nagykövesden éhségstrájkjal tiltakoztak az ellen, hogy a határ elvadásztja a két falut, most elérhető közelségbe került az átkelőhely. Juhász Péter mondja el, mi-
ben állapodott meg a magyar és a szlovák vámigazgató, Arnold Mihály és Jaromir Kaliciak.” (Igaz, a mondat kissé bonyolult szerkezetű, de jó esetben a műsorvezető maga tudja, mit tud kimondani.)

Jó, ha a műsorvezető már előre érzékelteti, mire kell odafigyelni, mi a változás a korábbiakhoz képest:

„Elképzeltető, hogy a szabaddemokraták módosítanak a privatizációs miniszterrel kapcsolatos véleményükön. A közelmúltban tartott hatpárti tárgyaláson az SZDSZ még azt az álláspontot képviselte, hogy semmiképpen sem fogadják el a privatizációs tárca létrehozását, legfeljebb a magánosításért felelős miniszteri posztot hajlandók tudomásul venni. László Judit jelenti.”

Indokolt lehet az a megoldás is, amikor azzal igazítjuk el a hallgatót, hogy nem hozzátesszünk valamit a tudósításhoz, hanem a jobb megértés kedvéért összefoglaljuk, előre még egyszer elmondjuk a hallgatónak, mit fog hallani:

„Az MSZOSZ elnöke, a szocialista párti Nagy Sándor cáfolja, hogy köze lenne a pénzügyminiszter lemondásához, ugyanakkor Nagy Sándor nemet mondana a pénzügyminiszteri megkeresésre. Kert Attila jelenti.”

„A kormány elszámította magát akkor, amikor azt remélte, hogy a kulcskérdésekben viszonylag rövid idő alatt megállapodik az érdeklépponiseletekkel. Az is igaz, hogy a Pénzügyminisztérium nem készült el teljes egészében a hároméves gazdaságpolitikai programmal. Így a kormány a társadalmi-gazdasági megállapodás helyett jelenleg háromoldalú nyilatkozat aláírását tartja megoldásnak”

„Mint ahogy az várható volt, a parlamenti pártok megkezdték a tegnapi vitanap értékelését a kormány gazdaságsszigorító intézkedéseiről. Az Országgyűlésben a más-más táborhoz tartozó képviselők majdhogynem minden vitastílust felvonultattak. Gyakran idézték egymás korábbi nyilatkozatait, éreket felhasználva az annak idején elhangzottakat a mostani kormány intézkedései mellett vagy ellen. A vitáról maga a kormányfő is – aki egyébként elismerte, hogy személy szerint őt sem kímélték a képviselők a parlamenti ülésváltásban – szóval Horn Gyula is azt mondta, hogy többórás show zajlott a plenáris ülésen. A vitanap utórez-

gési nyilván még sokáig érzékelhetőek lesznek, a ma délelőtt az üzenetekes jegyében telt. Először a szabad demokráciák sajtótájékoztatójáról hallják..."

A műsorvezető megteheti azt is, hogy enyhén publicisztikai beütésű egy-két mondattal vezesse be azt, amiről a tudósító a tényeket, eseményeket ismerteti:

„A betegeknek is van, ha nem is ünnepe, de világnapja. A magyarúrat egyszerűen: ily módon lehet felhívni a figyelmet a társadalom fokozott felelősségére a betegek iránt. A nap főrendezvényét Győrben tartják, onnan küldte a most következő beszélgetést Forgács Sándor.”

„Bolti eladónak lenni sem veszélytelen foglalkozás. A rablótámadások sokszor durva verésekkel végződnek, és a kereskedők húzzák a rövidebbet. Ezért hoztak létre alapítványt a kereskedelmi dolgozókért. Az első közgyűlésről Adorján Dóra küldött tudósítást.”

A headline-nál már említettem, hogy nem célszerű idézettel kezdeni. A hallgató pár másodpercig nem tudhatja, hogy a műsorvezető vagy valaki más véleményét hallja-e:

„Csak az iskolarendszer gyökeres megváltoztatásával lehet sikereket elérni. Erő Fodor Gábor, a kulturális tárca vezetője beszélt azon a konferencián, ahol ...”

Jobb így:

„Egy amerikai vélemény szerint a magyar privatizáció zökkenői miatt a gazdaság fél éven belül fizetési válságba juthat. A washingtoni PlanEcon gazdaságkutató intézet igazgatójának véleményét reggel a Világgazdaság ismertette. A Magyar Nemzeti Bank alelnöke azonban nem osztja az amerikai aggodalmakat. Hárshegyi Frigyes hallják.”

Kérdés, hogy a műsorvezető lelőheti-e a tudósító poénját. Ezúttal ez történt:

„Sértetlenül előkerült a dombegyházi Fodor Nikolett, aki után két napig megfeszített erővel nyomozott a Békés megyei rendőrség. Cseh Éva beszámoló-jából megtudhatják, hogy saját édesanyja rejtette el a gyermeket.”

Lehet persze az is, hogy a felkonferálás teret enged a tudósítónak, és hagyja őt úgy csoportosítani a váratlan fordulatokat, ahogy neki tetszik:

„Egy cseh politikusszokatlan javaslatáról és annak fogadtatásáról számol be prágai tudósítónk, Nyárádi Péter.”

Itt viszont nem magyaráz a műsorvezető, hanem rejtélyekkel szembesíti a hallgatót:

„Az IPOSZ tiltakozik a társadalombiztosítási járulék tervezett megemelésé miatt, ami szerinte fekete munkára ösztönzi majd az egyéni vállalkozókat – ez hangzott el az IPOSZ ügyvezetők országos konferenciáján.” Kevesen tudják, mi az az IPOSZ. Mindenképpen el kellett volna mondani a teljes nevet, nem pedig kétszer is rébuszokban beszélni.

Jobb, ha nem elégszünk meg azzal, hogy mi értjük az idegen és szakzavakat, hanem megmagyarázzuk a hallgatónak, miről van szó: „A bruttó hazai termék, a bővös GDP...”

Egyszerűen

Nem kell mindig kaviár: étvágyat csinálhatnak a hallgatóknak a tudósítókhoz az egyszerűbben elkészített felkonferálások is, ha lényegre törőek, netán szellemesek:

„Megszakadtak a szakértői tárgyalások a kisebbségi szervezetek képviselői és a kormány illetékes vezetői között, mert nem tudtak megegyezni a kisebbségi törvény végrehajtásáról. További részletek Sükösd Lepentétől.” Ebben benne van a lényeg.

„Kiraboltak egy postát Debrecenben. Bálint István jelenti.”

„Halálos áldozatot is követelt az a délelőtti budapesti karamból, amikor egy rendőrségi autó villamossal ütközött a Kálvin téren. Török Zsuzsa jelenti.” Ezekhez nem is kell több.

Ha nem lehet vagy nem érdemes sokat beszélni, akkor jó szolgálatot tesz egy-egy találó cím:

„A kevesebb többet ér, legalábbis ami a gazdasági bűncselekményeket illeti. A szokásos kormányrendezevényről, a Nyitott tárcákról Soós Éva jelenti.”

„Lehet baleset, lehet terrorakció. Bécs – Zentai Péter.”

„Sokba került, de megérte. Marcaliban átadták az ország legmodernebb szemléterakóját. Faragó László jelenti.”

„Sok a kárpótolt, kevés a föld Alsónémediben. A helybeliek ma demonstrációval fejezték ki elszántságukat, hogy ha kell, földet foglalnak.”

„Adósságért kombájn. Lakos László földművelésügyi miniszter abban egyezett meg az orosz partnerrel, hogy adósságának egy részét Oroszországtól esetleg kombájn-szállítással törleszteni Magyarországnak.”

Egyéni hangon

Sikeres megoldás, ha a műsorvezető a szokványostól eltérő, sőt szellemes címetek, felkonferálásokat gyárt (ám a műsorvezetőnek azt a csapdát is el kell kerülnie, hogy kellő ízlés nélkül pusztán jópofáskodjék):

„Romlanak a hamis kártyások esélyei. Ezt üzeni az ingyen-telefonálóknak a MATÁV. A cég azt is kilátásba helyezte, hogy júliustól ismét drágábban telefonálunk. További részletek Pap Agnestról.”

„Kiskörén kivágták a rezet – ezúttal a daru vezetékekétől”

„Hűtés helyett fűtöttek a hűtőházban”, majd: „Tudósítónk a helyszínen próbálta kiszagolni, mitől romlott meg a hús”.

„A bankkártyákat a jövőben már majdnem arra lehet használni, amire hívottak. Nagy Edit jelenti.”

„Zúgnak a gépek a Földhivatalban. Az ország 426 településének ingatlan-nyilvántartása számítógépes módszerekkel történik mátol. Bánkúti Gábor optimista tudósítását halljuk.”

„95 másodperc a befejezhetetlen filmről: pénz híján történelmi dokumentum-

filmek sem készülhetnek. Soós Éva jelenti." Még az sem zavar igazán, hogy a hallgatók egy részének talán nem jut eszébe a hajdan sikeres film, a „141 perc a befejezetlen mondatból”. Úgy kell nekik. Aki érti, az hálásan fogadja, csakúgy, mint a literátus műsorvezető célzását az ismert (?) Mikszáth-novellára:

„Nemcsak a pénzügyminiszterek szoktak reggelizni, ma az igazságügy-miniszter is sajtóreggelire hívta az újságírókat. Tasi Katalin két fogás között a többi között az ügynöktörvény és a médiatörvény előkészületeiről kapott néhány információt.”

„Mától a metróban – nem fogják elhinni – biztonsági okok miatt tilos az A₁ vagyis az árusítás. A pattogatott kukoricás és a könyves standokon a BKV már kikapcsolta az áramot ...” Micimackó is csókolgatja a hallgatót.

Ha nem is feltűnően szellemes, de egyéni hangú, az átlagostól eltérő felkonferálások például:

„Úgy tűnik, hiába a számtalan megdöbbentő példa, hiszékeny emberek mindig lesznek. Kollégáink, Horváth Gyula két ilyen ügyről is beszámol.”

„Abrendőrök szökéteit olajat loptak a fináncoktól.”

„Az elmúlt két nap alatt 36 külföldi határsértőt fogtak el a balassagyarmati határszakaszon. Pedig az illegális utazók nem a véletlenre, hanem embercsempészekre bízták magukat.”

„Az orosz miniszterelnök-helyettes cáfolja, hogy 20 ezer ember veszítette életét a csecsenföldi harcokban. Igaz, a civilek és a csecsen erők veszteségeiről nem szólt.” Igaz, ezzel tanácsos óvatosan bánni. Altalában nem hat jól (egyebek között azért nem, mert ugyancsak a TASSZS-stílusú propagandát idézi), ha arról beszélünk, miről nem beszélt valaki.

„A román kormány nem képviseltette magát Orbán Balázs székelyudvarhelyi szobrának leleplezésén, de azért – mint Baracs Dénes most következő bukaresti jelentéséből is kitűnik – nagyon odafigyelt.”

Összekapcsolva

Jól teszi – ha csak teheti – a műsorvezető, ha az összetartozó anyagokat össze is kapcsolja (ebből akár új minőség is válhat), sőt, ha a kifejezetten össze nem tartozó anyagokat is megpróbálja egy szála felfűzni, mindaddig, amíg ez nem válik erőltetetté. (Mindez persze a sorrend révén nemcsak műsorvezetői, hanem szerkesztői ügy is.) Például:

„Az amerikai elnök és a belga kormányfő egyaránt úgy véli, hogy egyelőre nem célszerű időpontot kijelölni a NATO kibővítésére”

(ezután hallható a hír, majd):

„A NATO-hoz való csatlakozás lehetséges időpontjáról ettől eltérően nyilatkozott a cseh elnök ...”

Vagy:

„Élesednek a harcok Boszniában, de az ENSZ-erők szóvivője szerint ezúttal a muzulmánok sértik meg minduntalan a tűzszünetet.”

(majd a tudósítás után):

„Az iménti hírben elmondottakat támasztja alá Dani Zoltán újvidéki jelentése.”

Másképp is fel lehetett volna konferálni az újságírói pálya veszélyességéről szóló hírt, de célszerű volt egy boszniai tudósítás után ezt mondani: „Nem a boszniai harctér a legveszélyesebb terep az újságírók számára”. Magában a hírben igazából szó sem volt Boszniáról, de ez a hír ilyen felkonferálással mégis jól kapcsolódott a boszniai tudósításhoz: „Tavaly minden eddiginél több újságíró halt meg hivatása teljesítése közben. A Bizottság az Újságírók Védelmére nevű szervezet közölte, hogy az elmúlt évben 72 riportert, szerkesztőt és fotóst öltek meg világszerte. Többségük nem hadszíntereken vesztette életét, hanem politikai gyilkosság áldozata lett ...”

Miután elhangzott egy tudósítás a müncheni biztonságpolitikai konferenciáról, annak a témái közül nyúl vissza egyhez a műsorvezető:

„Mint hallhatták, Oroszországot változatlanul élesen bírálják a csecsenföldi háború miatt. Ez a háború pedig változatlanul tart. Még Grozniit sem sikerült teljesen elfoglalniuk az orosz erőknek. Vida László tudósít Moszkvából.”

Ide kívánczik az is, amikor egy tudósítást nem a többi tudósítással, hanem a saját maga által elmondott (persze a száguldó riporterek által megszerzett) információkkal köt össze a műsorvezető:

„Tovább folynak a tárgyalások arról, hogy ki lesz a pénzügyminiszter, a jegybank elnöke és a privatizáció legfőbb irányítója. A Bankszövetség főtitkára azonban ugyanúgy tud titkot tartani, mint mások. Számadó Júlia a banktechnikai kiállításon kérdezte Pulai Miklós véleményét a személyekről és a követendő gazdaságpolitikáról. (Ezután következett a tudósítás, amelyben, ahogy ez várható is volt, a válaszokból nem sok derült ki, inkább a kérdések sejtették, miről lehet szó.) Ami az üres gazdasági vezetői posztok betöltését illeti, lehet, hogy délutánra többet tudunk. A miniszterelnök délután tart sajtótájékoztatót, és olyan hírek szivárogtak ki, hogy a pénzügyminiszter és a bankelnök közül legalább az egyiknek a személyére megteszi a maga javaslatát.” A körítés és az interjú együtt kelti a kellő hatást: önmagában egyik sem lakatolna volna jól úgy a hallgatót, mint a komplett fogás.

Ugyancsak a műsorvezető információi egészítik ki a tudósítást a következő, nyilván nem világpolitikai jelentőségű esetben:

„Egész Svédországot, egész Európát olykor izgalomban tartotta bizonyos titokzatos tengereláttjárók feltűnése a fjordokban. Most végre kiderült, kik voltak a tettesek, pontosabban, hogy mik voltak. Garam Katalin jelenti Stockholmból.” (Majd a tudósítás után:) „Legújabb értesüléseink szerint nem nercsek, hanem vidrák voltak az elkövetők.”

Az történt, hogy a tudósító jelentkezése óta új információ érkezett. Ilyenkor (persze, fontos ügyekben különösen) nem szabad visszariadni

attól, hogy a műsorvezető rugalmasan eltérjen a forgatókönyvtől, és a tudósítás után, vagy legkésőbb az utóheadline-ban javítson, kiegészítsen. Ugyanez érvényes akkor is, ha az utolsó előtti pillanatban, vagyis a tudósítás közben derül ki valami hiba vagy tévedés, hiszen ekkor az utolsó pillanatban, vagyis a tudósítás után sem késő javítani.

Kínos hiba viszont az, ha egy halálos áldozatokat követelő vasúti balesetről szóló tudósítás után minden további nélkül következik az a hír, hogy „*A vasutasok képviselői és a MÁV vezetői nem tudtak megállapodni abban, hogy a jövő hétre meghirdetett sztrájk idején milyen szolgáltatást kell nyújtani*”. Az egyik – formai – baj az, hogy a vasúti „szolgáltatások” említése közvetlenül a tragédia után furcsán hat, a másik – tartalmi – mulasztás pedig az, hogy a szerencsétlenség és a sztrájk kommentár nélküli összekapcsolása nem szerencsés. Ilyen esetben a műsorvezető utalhat például arra, hogy a szakszervezetek is együttérzést nyilváníttak, de más a baleset és más a sztrájk, netán (persze, ha tényleg így van) arra, hogy a baleset olyan munkakörülményekre vezethető vissza, amelyek ellen sztrájkra készülnek, vagy más módon – megint a műsorvezető publicisztikai tehetségére és jó ízlésére támaszkodva – lehet összekötni vagy elválasztani a témájában rokon, de mégsem összetartozó fejleményeket.

Semmitmondás

A műsorvezető (és a hallgató) legnagyobb ellensége a semmitmondás.

„*Szlovákiában továbbra is a parlament múlt heti eseményei állnak a figyelem középpontjában. Ezekkel kapcsolatos reagálásokat ismertető pozsonyi tudósítónk...*” – Szerencsésebb, ha nevén nevezzük a „múltheti fejleményeket”, és talán az „ezzel kapcsolatos reagálások ismertetése” helyett is lehetett volna olyan formulát találni, amely jobban lázba hozza a hallgatót.

Ez is a semmitmondás és jellegtelenység egy kis példája:

„*Michal Kovac szlovák államfő válaszolt az őt ért bírálatokra. Nagy Ildikó tudósít Pozsonyból.*”

„*Négy fejlett iparral rendelkező ország szakemberei vizsgálták tavaly a magyar gépgyártók teljesítményét. Az elemzés talán segítheti a magyar termékek nyugat-európai piacra jutását. Pál László ipari miniszter sajtótájékoztatójáról jelenti Péli Nagy Kata.*”

A „*fejlett iparral rendelkező*” magyartalan. A felkonferálás fő hibája az, hogy nem azzal kell kezdenünk, mi történt tavaly, hanem azzal, hogy ma mi a fontos, mi az érdekes. A műsorvezetőn a továbbiakban is érezhető, hogy ő sincs meggyőződve az ügy fontosságáról: „*talán segítheti...*” Könnyen lehet persze, hogy a tudósítás is ilyen érdektelen volt – akkor meg miért kellett leadni? Ha meg érdekes, akkor miért nem csinál kedvet hozzá a műsorvezető?

„*A februári francia filmhétről tájékoztatták ma Budapesten az újságírókat, köztiük Lengyel Annát.*”

Az nem felkonferálás, hogy bármiről is sajtótájékoztatót tartottak és munkatársunk ott volt.

Bár a felkonferálásban a műsorvezetőnek több tere van, mint a headline-ban, a fölösleges töltelékeket itt is célszerű kihagyni:

„*Mint arról már reggel a Krónikában beszámoltunk, Budapesten a Deák téri metró-megállónál öngyilkosságot követett el egy 33 éves asszony. A rendőrség az ügyben nyomozást kezdett, ennek megdöbbentő fejleményeit hallják most. Sváby András a Budapesti Rendőrfőkapitányság ügyeletesét, Kormos Endrét hívta fel telefonon.*”

Az, hogy a rendőrség nyomozást kezdett, az említésre sem érdemes, mert természetes. A helyes szöveg például: „*a nyomozás/az ügy/az eset megdöbbentő fejleményeit...*”

A semmitmondás különösen veszélyes alfaja a protokoll, amelyről a híreknél már részletesebben szó volt. A felkonferálásokba is beférkőzhet a semmitmondó, elkendőző, közhelyeket még csak nem is pufogtató, hanem szégyenkezve potyogtató protokoll:

„*Ma befejezi belgiumi és luxemburgi látogatását a magyar miniszterelnök. A jelek szerint a tárgyalások ez alkalommal egyformán fontosak kül- és belpolitikai szempontból.*” Nyilván, mert megvitatták a nemzetközi helyzet időszerű kérdéseit és a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésének lehetőségeit egyaránt ...

„*Belgiumi látogatásának második napján az Európai Unió katonai szervezétének főtákarával tárgyalt a magyar miniszterelnök.*” A hallgató érdeklődését talán – bár reményeink ne legyenek vérmesek – inkább fölkeltené, ha elhíntenénk valami kis csemegét, ugyan milyen katonai ügyeink lehetnek?

„*Sajtóértekezleten összegezte eddigi itáliai megbeszéléseit Göncz Árpád. Kiküldött munkatársunk, Narancsik Ágota Milánóból jelentkezett.*” Soha nem hallott újdonságok sora kergeti egymást, csupa meglepetés, váratlan fordulat az államfő itáliai útja: sajtóértekezlet, összegzés, megbeszélések ... Nem véletlen, hogy a mondat nyelvtanilag is suta: a szórend azt emeli ki, ami a legkevésbé lényeges: a sajtóértekezletet, vagyis minden, a nyilvánosságnak szánt politikusi megnyilatkozás természetes színhelyét.

„*Fél 12-kor szállt le Rómában az olaszországi hivatalos látogatásra érkező Göncz Árpád különgépe. Tudósítónk, Narancsik Ágota jelenti.*” Az időpont az izgatott külpolitikai szerkesztőnek tényleg fontos: kis híja ugyanis, hogy száguldó riporternőnk elérte a Déli Krónikát. A hallgatónak azonban nem mondtunk semmit. Mellesleg: a diplomata tulajdoníthatnak jelentőséget annak, hogy egy államfői látogatás „hivatalos” vagy „nemhivatalos” – nekünk és a hallgatónak a különbség ezúttal nem sokat számít.

„*Olaszországi látogatásának második napján a magyar államfő Lamberto*

Dini miniszterelnökkel találkozott. Erről számol be külön tudósítónk, Narancsik Ágota.

„Nagy jelentőséget tulajdonított az olasz sajtó Göncz Árpád olaszországi utazásának. A magyar államfő egyébként ma az olasz baloldali pártja, majd a kereszténydemokrata mozgalom vezetőivel találkozott, és fogadja őt az olasz miniszterelnök is. Különtudósítónk, Narancsik Ágota jelenti Rómából: „A tárgyalópartnerek névsorolvasása ugyancsak nem helyettesíti a rendes felkonferálást – hacsak valami váratlan társaságba nem keveredik az elnök úr. A „nagy jelentőséget tulajdonított az olasz sajtó Göncz Árpád olaszországi utazásának” pedig megint meglehetősen TASZSZ-os díszpéldány.

Pedig lehetne érdemi részleteket is kiemelni a tudósítás elé: „A magyar miniszterelnöknek Luxemburgban újabb európai hiteleteket ígértek. Horn Gyula az Európai Beruházási Bank elnökétől azt is hallhatta, hogy elégedettek a Magyarországnak nyújtott hitelek eddigi felhasználásával. A kormányfő a nagy részében a magyar-luxemburgi kapcsolatokról tárgyalt. Tudósítónk, Nemes Gábor jelenti.”

A protokoll a hazai események elé is beküldi magát:

„A jövő héten várhatóan találkozik a Magyar Demokrata Fórum és a Kereszténydemokrata Néppárt elnöke. A meghívót az MDF ma küldi el a KNDP-nek, erről is szó volt az MDF országos elnökségi ülését követő sajtótájékoztatón.”

Ha már pártpolitika, akkor legalább derüljön ki, miről van vagy lehet szó. Ha nem tudunk és még csak nem is sejtünk semmit, önmagában egy találkozó ténye (két, egymáshoz meglehetősen közel álló volt koalíciós partner között) éppenséggel nem igazán izgalmas. Az meg pláne nem, hogy a találkozó csak lesz (ráadásul „várhatóan”). A meghívó részletkérdés, az meg végképp nem hír, hogy a meghívót mikor fogják elküldeni. Ha a tudósításban a hazai politikai élet sorskérdéseiről volt is szó, a felkonferálásból ez sajnos nem derül ki.

„A szerda az országgyűlési bizottsági ülések napja. Soós Éva összefoglalója” Ez legalább nem is tesz úgy, mintha mondana valamit, és elég rövid is. Ha azonban van idő meghallgatni a tudósítást (elég nagy ha), akkor legálább egy-két címszót kiemelhetnénk, például így:

„Fellendülés, privatizáció, adósságtörlesztés: kulcsszavak egy közgazdász tanácskozásról. Salgótarjában a fiatal közgazdászok tartják hagyományos konferenciájukat.”

„Vastagh Pál Kecskeméten megnyitotta a jogásznapok idei rendezvény sorozatát. Az igazságügy-miniszter az alkotmányozás és az igazságszolgáltatás időszaki témáiról tartott előadásában a többi között elmondta: az új alkotmány kidolgozására azért is szükség van, mert összhangba kell hozni a magyar alkotmányt az európai államok joggyakorlatával. Ladányi Zsuzsa tudósítása.” Megint az „időszerű témák”, mégpedig – minő meglepetés – ama terület időszerű témái, amely terület az illető miniszter illetékességébe tartozik. Olvasva talán még inkább látszik, hogy ami a felkonferálás első fél-

idejében történik, az részben fölösleges, részben hátrébb, hangsúlytalannabb helyre tehető.

FORGATÓKÖNYV

Technikai jellegű, de fontos dolog, hogy az élő hírműsorok lehetőleg pontos forgatókönyv alapján készüljenek. Kínos, ha a bejátszások összekeverednek: más kezdődik el, mint amit a műsorvezető felkonferált. Ha számítógépen rögzítjük és így is indítjuk a bejátszásokat, akkor a program nyilván automatikusan indítja azt, ami következik, de ennek is az a feltétele, hogy pontosan tápláljuk be az adatokat. Ahhoz, hogy minden

- tüntessük fel a bejátszás kezdőszavát, mert így lehet ellenőrizni, hogy valóban az indul-e, aminek következnie kell,
- írjuk oda a végzőt, hogy a műsorvezető tudja, mikor szólaljon meg (ha a végző a tudósításban többször is előfordul, akkor több szót is írjunk fel),
- tartsuk nyilván a beszámoló idejét, mert különben nehezen tudjuk időben befejezni a műsort.

STÍLUS

„A szöveg – a hírszerkesztés alapanyagául szolgáló szöveg – fárasztásos módszerrel hat: dolgozni kell belőle, óránon át, s a legélesebb nyelvtérzék is eltompul rajta egy idő múlva.

Hogyan lehet e csapdából kigázolni? Ne vegyétek se sértésnek, se jámbor óhajtozásnak, drága, alig ismert Kollégák: ellenszerűl jó szöveget kell olvasni. Meghózzá magyarul, s a legkiválóbbak által írott szöveget. Vörösmartyt, Aranyt, Kosztolányit. Mondjam, hogy nemcsak ellenszer, fölüüülés is? Mondom.

Mesterházi Márton tanácsa a hírszerkesztőknek

Lehet, hogy a következő tanácsok szórászhasonlatosnak, a túlzott buzgalom jelének látszanak. Én mégis fontosnak tartom, hogy a hírek, hírműsorok szerkesztői elkerüljék azokat a nyelvi csapdákat, amelyekbe belelépve megnehezítik a maguk és a hallgatók dolgát. Hiába volt a legodaadóbb kutatómunka, a leggondosabb szerkesztés, a leghatásosabb feldolgozás, ha végül félreérthető vagy rosszul érthető az, ami elhangzik.

Messzire vezetne annak vizsgálata, hogy a közélet, a politika nyelve mennyire tesz rosszat a sajtó nyelvénél (hiszen a hírekben a politikusok igen gyakori szereplők). Legyen elég most annyi, hogy sem a hírek hivataloskodó, ködösítő vagy egyszerűen rosszul beszélt szereplőitől, sem a pongyolán vagy körülményesen összetákolt közleményektől nem szabad rossz irányba sodortatnunk magunkat. Az ebben a fejezetben szereplő példák is szinte kivétel nélkül a Magyar Rádióban elhangzott hírekből és hírműsorokból valók, vagyis látható és hallható, hogy mondanivalónk megbicsaklása tényleges veszély.

FOGALMAZÁS

A pontos, félreérthetetlen, jól követhető fogalmazás különösen fontos a rádióhírekben, hiszen a hallgatónak első hallásra pontosan meg kell értenie, mit mondtunk. Általános recept nincs, de az alábbiakban néhány

gyakrabban előforduló hibáról, illetve hasznos fogásról lesz szó. Több más címszó alatt is szerepelnek olyan tanácsok, amelyek a jobb, érthetőbb fogalmazásra vonatkoznak.

„A pénzügyminiszter azt mondta, hogy a kormány nem támogatja a szövetségi törvény módosítását a termelés stabilizálása érdekében.” – A rossz fogalmazás kétértelművé, vagyis értelmetlenné teszi a mondatot. Ez úgy is érthető, hogy a kormány nem támogatja a törvényt módosítást, és ezzel az elutasító állásponttal szolgálja a termelés stabilizálását, de úgy is érthető, hogy a törvényt módosítás stabilizálná a termelést, ám a kormány mégsem támogatja a módosítást. A megoldás az, ha az efféle mondatokat alapjában másképp fogalmazzuk, például úgy, hogy mellékmondatokra bontjuk a nem hosszú, de mégis zsúfolt mondatot. Az „érdekében” egyébként is kerülendő – lám, csak baj van belőle.

„Az orosz államfő az anarchia elkerülésével indokolta döntését.” – A névszói szerkezet elkeni, hogy milyen határozóról van szó. A mondat úgy is feloldható (Jelcin így értette), hogy „Az orosz államfő azért döntött így, hogy elkerülje az anarchiát”, de a többi között például még úgy is, hogy „Az orosz államfő azután döntött így, hogy elkerülték az anarchiát.”

Ezzel szemben egyszerű, célratoró és magyar fogalmazás a következő: „.....A cég reklamációs irodája nem működik, magyar alkalmazottja nincsen, s a tavalyi bevétel valószínűleg már elhagyta az országot.”

Úde változatosságot visz híreinkbe az ilyen fogalmazás: „A brit védelmi miniszter szerint legfeljebb kávéházi stratégiák hihetők azt, hogy sűrűbb NATO-bombázásokkal véget lehetne vetni a boszniai harcoknak.”

A tömör fogalmazás példája a következő (Ez a szép a hírszerkesztésben: dráma harminc másodpercben): „Az őrizetbevétel mentette meg a lincseléstől azt a budapesti fiatalembert, aki tegnap délután Zuglóban halálra gázolt egy 24 éves férfit. A gyorsrajtós életét a rendőröknek azért kellett megmenteniük, mert a sérült rokonai és ismerősei – mintegy hatvanan – a közeli kocsiból kitódulva rátámadtak és agyon akarták verni.”

A vonzatok okoznak zavart a következő mondatban. Olyan apró finomságokról van itt is szó, amelyekhez nincs mindenkinek füle, de a hírszerkesztőnek illik éreznie a különbségeket. „Szlovákia nem támogatja a kollektív jogok megadását a kisebbségeknek.” – Tételezzük föl az alapállást: „Szlovákia nem adja meg a kollektív jogokat a kisebbségeknek”: ad valamit valakinek, vonzatok rendben, a mondat hibátlan. Bonyolítsuk: „nem kívánja megadni a jogokat a kisebbségeknek” – a tárgyi mellékmondatot főnévi igenév tömöriti, vonzatok rendben, a mondat hibátlan. Am ha főnévvé alakítjuk az igét, akkor annak igei viselkedése megszűnik: „jogok(nak a) megadását a kisebbségeknek”. „..... a kisebbségeknek támogatja” kapcsolódás a magyar nyelv természete miatt elkerülhetetlen, ezért a mondat szerkezet nem szép. Elvileg elfogadható volna az áthidaló jelenidejű melléknévi igenév beiktatása (a jogoknak a kisebbségek részére történő megadását),

gyakorlatilag ronda. Több normális megoldás is kínálkozik, például „nem kívánja megadni ...”, vagy: „.... nem támogatja, hogy a kisebbségek kollektív jogokat kapjanak”.

Ugyancsak a különböző vonzatok keveredése zavarja meg ezt:

„Újabb vád a fegyverembargó megsértéséről Magyarországgal szemben egy zágrábi lapban.” Van ugyanis a vád az embargóértésről és a vád Magyarországgal szemben. Ez eddig rendben is van. De ha a kettőt összevonjuk, akkor megjelenik az embargó Magyarországgal szemben – és a két szemben, hogy úgy mondjam, szemben áll egymással, méghozzá kibékihethetetlenül. Az igazi megoldás nem az, hogy „Újabb vád Magyarországgal szemben a fegyverembargó megsértéséről ...”, hanem inkább ez: „Újabb a fegyverembargó megsértésével vádolja Magyarországot egy zágrábi lap.” Vagyis: megint az igei állítmány segít a névszói szerkezet helyett.

„A Katonák Erdékvédelmi Szövetsége azt fontolgatja, hogy csendes, egyenruhás tüntetést tervez, hogy így sürgesse a honvédelmi és a tisztviselői törvény mielőbbi elfogadását.” – A túlzott „hogyozás”, e kötőszó ismétlése időnként nehezen kerülhető el, de nem ebben az esetben. Megoldás lett volna például: „....tervez, és így sürgeti...”.

További megoldás túlzott „hogyozás” ellen: „A román és a magyar külügyminiszter megállapodott abban, hogy novemberben szakértői találkozó lesz, és pedig azért, hogy a magyar–román kapcsolatok minden területén folygyorsuljon a párbeszéd.” – Az aláhúzott rész ügyes apró trükk ahhoz, hogy az egyébként nehézkes és hosszú lead egyből gördülékennyé váljék.

„Az újabb négy és félmilliárd forintos hitel felvétel ellenére 47 beruházás azonnali leállítását tervezi a főváros. A költségvetési hiány így is 20 milliárd forint lesz ...” Határozott névelővel akkor utalhatunk valamire, ha már volt róla szó. Ezt a felkonferálás letelejéről idézem, tehát jobb lett volna például így: „A főváros 47 beruházás azonnali leállítását tervezi, pedig újabb négy és félmilliárd forint hitelt vett (vesz) föl” vagy: „Négy és félmilliárd forint hitelt vett (vesz) fel a főváros, mégis azonnal leállítanak 47 beruházást”. Az is látszik, hogy a hosszú névszói szerkezet helyett az igei állítmány és a mondat szétszabdálása semmivel sem hosszabb, viszont gördülékényebb, jobban mondható szöveget eredményez.

Itt is a névszói szerkezet idézi a bürokratikus nyelvezetet, és kendőzi el, mit akarunk mondani:

„A csecsenföldi rendteremtés katonai szakaszának lezárulásáról szóló hivatalos nyilatkozatok nem felelnek meg a valóságnak.” Helyesebb így: „Nem felelnek meg a valóságnak azok a hivatalos nyilatkozatok, amelyek a csecsenföldi rendteremtés katonai szakaszának lezárulásáról szólnak.” Sőt, lehet még inkább magyarán kimondani, amire gondolunk, például így: „Moszkva azt mondja, hogy Csecsenföldön a katonák befejezték a rendteremtést, de ez nem igaz.”

Még csúnyább ez a névszói szerkezet:

„A miniszterelnök és koalíciós társa a közeljövőben tárgyalásokat folytat a privatizációs miniszteri poszt esetleges létrehozásáról.” Ez az esetleges szintén a bürokratikus, általánosító, elkendőző fogalmazás fontos eleme: kérdést, valószínűsítést alakít át – félrevezetően – állítással. Függetlenül attól, hogy azóta ismerjük a végeredményt, a történet idejében nem a „létezésről” tárgyalnak, hanem éppen arról, hogy nem döntöttek el a „létezésről” (ezt hivatott a fű alatt kúszva érzékeltetni az esetleges). Igazából erről van szó: „... tárgyal (nem pedig tárgyalásokat folytat) arról, hogy létező-e a privatizációs miniszteri posztot”.

Az esetleges méltó párja a szükségesség:

„Az új alkotmány megfogalmazásának szükségességét hangsúlyozta Kilényi Géza alkotmányjogász a „Folyamatosság és váltás” című országos szemináriumon, amelyen részt vett a belügyminiszter is.”

Az esetlegeshez hasonlóan ezt is magyarra kell fordítani: sürgette, szorgalmazta, azt mondta, hogy szükség van rá, fontosnak tartja, azt mondta, hogy kell, stb.

További hasonló mondatok feloldandó névszói szerkezetekkel:

„Az MSZP elnöksége délelőtti ülésén támogatásáról biztosította a kormány tegnapi döntését, amely szerint nincs esély a társadalmi-gazdasági megállapodás eredeti formában történő megkötésére.”

„A lengyel államfő hétfőre halasztotta a döntést a lengyel parlament esetleges feloszlásáról.” (Itt ráadásul a két „lengyel” közül a második fölösleges.)

„A kormány változatlanul elkötelezett a háromoldalu érdekegyeztetés fenntartása mellett.” Ráadásul: nem találok szépnek az elkötelezettséget. Az külön történet, hogy az elkötelezett és az el van kötelezve alakok közül melyik a helyes (ezzel az igével egyik sem, máskor más is lehet a helyzet), de ha nem hangzik jól, miért ne keressünk más szót: feltétlen híve, ragaszkodik ahhoz, mindenképpen fontosnak tartja, kitart amellett stb.

„A közélet tisztaságát biztosító törvény kellene, amelyet az új alkotmánnyal együtt lehetne megalkotni.” Mennyivel jobb így: „Törvény kellene a közélet tisztaságához is. Ezt az új alkotmánnyal együtt lehetne megalkotni.”

„Az amerikai külügyminiszter továbbra sem vállalta, hogy közbenjárjon az izraeli kormánynál a csapatkivonások határidejének betartása miatt. Christopher Ammanban találkozott és tárgyalt Jasszer Arafattal, aki erre kérte az amerikai diplomácia vezetőjét.” – A második mondatban nem egyértelmű, mire vonatkozik az „erre”: arra-e, hogy közbenjárjon, arra-e, hogy ne vállalja vagy arra, hogy „találkozzon és tárgyaljon” vele, Arafattal. Jobb, ha a mondandónk fogalmazásában is helyes, mert ha nem, akkor tartalmilag is nehezen követhető. Ami így, utólag olvasva értelemszerű, az első hallásra nem biztos, hogy az. Mellesleg: tárgyalható-e volna Christopher Arafattal anélkül, hogy találkozik vele?

„Andrej Kozirjev azután nyilatkozott, hogy négynapos látogatást tett Üzbe-

gisztában, Kazahsztánban és Tadzsikisztánban, tehát három olyan köztársaságban, amelyben jelentős számú orosz kisebbség él.” – A kis kiegészítés jól eligazítja a hallgatót arról, hogy Kozirjev úja miről szólhatott.

„Az Egyesült Államok elutasította Kuba legújabb javaslatát, hogy évente legalább százezer kubai vándorolhasson be Amerikába. Az amerikaiak közölték, hogy a havannai kérés teljesíthetetlen, annál is inkább, mert a kubaiak egyúttal alá akariák íratni Washingtonnal, hogy a problémát a szigetország elleni amerikai blokád okozza. Az Egyesült Államok, amely korábban tárgyalni sem volt hajlandó Castróékkal, legutóbb azt ajánlotta fel, hogy évente húszezer kubait fogad be. Havanna ezután állt elő a százezeres számmal, amire a amerikaiak azt mondták, hogy aki sokat markol, az keveset fog.” – Lényegre törő lead, amelyet egyesek összefoglalt háttér követ. A fogalmazás gördülékeny, és különösen jó az utolsó két mondat.

Hasonlóképpen szemléletes a következő mondat egy hír végén: „...Gracsov kijelentésének élét azzal vette el a dán védelmi miniszter, hogy közölte: Oroszországnak nem volt és nem is lesz vétőjoga, amikor a NATO kibővítéséről döntenek.”

„Éles szóváltás után kétszer is leköpte egyik képviselőtársát a Szerb Radikális Párt vezetője, Vojislav Seselj. Az eset a jugoszláv szövetségi parlament egyik házának, a polgárok tanácsának az ülésén történt. A leköpött képviselő nem akárci, ő a házelnök és éppen arról akart dűlőre jutni a frakcióvezetővel, hogy a napirenden kívüli felszólalásokat miként lehetne rövidebbre fogni. Ekkor görömbült be Seselj, a radikálisok vezetője, akit a napokban ítélték felfüggesztett börtönbüntetésre, amiért hónapokkal korábban verekedést provokált a belgrádi parlamentben.” – A hír jellegének megfelelő, könnyedebb, ám mindvégig korrekt és nem jópofáskodó fogalmazás. Különösen gördülékeny és a hallgató figyelmét jól irányítja az aláhúzott mondat. (Ugyancsak tanulságos, ahogyan a szerkesztő a második mondatba csoportosította át azokat a terheket, amelyek alaposan leültették volna a lead-et.)

További jó példák arra, hogy jól hat, ha a szokványos hírügynökségi stílustól eltérően fogalmazunk:

„Szentanúik szerint már csak napjai vannak a kelet-boszniai városnak, mert a szerbek puskaövérsnyire vannak a település határától.”

„A délszláv-konferencia brit társelnöke Belgrádban tervezte ellentétben mégis találkozott a boszniai szerbek vezetőjével, de a megbeszéléseken azt kapta, amitől tartott. Karadzics közölte Owennek: hiába próbálja...”

„... Izraeli kormánytagok szerint a rádió hírei túloznak, ilyen gyorsan nem mennek a dolgok, arról pedig nem lehet szó, hogy a gázai és jerikói körzetben az autonómiánál többet kapjanak az arabok, akikre még legalább öt évig vigyáz majd az izraeli hadsereg. Mindennek ellenére az izraeli sajtó arról cikkezik, hogy a PFSZ vezetője, Jasszer Arafat már lakást keres a megszállt területeken és néhány hét múlva már a jeruzsálemi Al-Aksza mecsetben, a harmadik legszentebb iszlám szentélyben akar imádkozni.”

„A szemmel láthatóan meghatott résztvevők kezét fogtak egymással, ami az elmúlt évtizedekben izraeli és palesztin politikuskok között elképzelhetetlen lett volna.”

„Újabb vadkenderültetőnyt találtak, ezúttal Balatonhenyén. A gondosan megművelt területen a szüretelést már a nyomozók végezték el...”

Ude színfolt még a külpolitikában is az olyan, a szokványostól eltérő fogalmazás, mint: „... a követség-foglalások megelőzésére Havanna szerint gyógyír lenne, ha...”

Szerencsés megoldás az is, amikor egy hír végén az alábbi módon utal vissza a szerkesztő arra, hogy miről is szól a szövevényes történet: „A NATO-akcióhoz elengedhetetlen, hogy a katonai fellépés után garانتáltan működőképes polgári berendezkedés alakuljon ki az érintett térségekben – tette hozzá Vincent tábornok, azt magyarázva, miért nincs napirenden a NATO beavatkozása a délszláv háborúban.”

„... A belügyminiszter szigorú vizsgálatot rendelt a tegnapi labdarúgó kupadöntő utáni durva rendőri fellépés ügyében, mert neki is úgy tűnik, hogy a rendőrök ezúttal túllépték törvényes hatáskörüket.” A szerkesztő – helyesen – csak annyira érzékeltette a véleményét, amennyire ez esetben megengedhető volt.

Hasonló ez is: „A szlovák kormányfő egyik helyettese azt állítja, hogy a nyelvtörvény, vagy ahogy ő nevezi, a szlovák nyelvtudományi törvény nem csorbítja az országban élő kisebbségek jogait.”

SZÓHASZNÁLAT

Használjunk inkább egyszerű szavakat a bonyolultabbak vagy a ritkábban használatosak helyett. Kerüljük a nehezen kimondható szavakat: visszafordíthatatlan helyett mondjuk inkább, hogy végleges, elfogadhatatlan helyett, hogy nem fogadható el vagy valaki nem fogadja el stb.

Idegen szavak helyett, ha csak lehet, használjunk magyar szavakat. Fogalmazzunk egyszerűen és természetesen. Klasszikus példa, hogy ehelyett: „személyi sérülés nem történt” – csak ezt mondhatjuk: „senki sem sérült meg”. Hasonlóképpen ahelyett, hogy: „sajnálkozását jejezte ki amiatt, hogy ...” mondjuk egyszerűen: „sajnálja, hogy ...”

Kerülendő a többszörös fokozás: mint például „teljesen tökéletes”, „legoptimálisabb”.

Fölösleges a fokozás az ilyen esetekben: „Meghalt R. P., a magyar újságírás egyik legkiemelkedőbb alakja.” Az „egyik kiemelkedő” semmivel sem jelent kevesebbet.

Kerüljük az olyan szavakat, amelyek értékítéletet sugallnak. Ez nem csak arra vonatkozik, hogy kit hogyan idézünk (lásd: **mond**), hanem sok más esetre is.

Előfordul, hogy hasonló szavak összekeverednek: elhangzott például

„a sajtóértésülések valósága”, pedig a „valódisága” szót kellett volna használni, amikor arról volt szó, hogy az értesülések igazak-e vagy sem.

„A Národna Obroda című lap úgy véli, hogy a szlovákok és a magyarok között óhatatlanul meg kell történnie a német-francia vagy az osztrák-olasz megbékéléshez hasonló kiegyezésnek.” – Az „óhatatlanul” nem azt jelenti, mint amire a két államfő és nyilván a szerkesztő is gondolt, vagyis azt, hogy „mindenképpen”, „feltétlenül”. Az „óhatatlan” olyasmi, ami szükségképpen, könyörtelenül bekövetkezik; elháríthatatlan, elkerülhetetlen – tehát éppen hogy nem az érintettek szándéka szerint, hanem akaratauk ellenére következik be.

„Oroszországgal szemben az Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia és Németország csak akkor szüntethetné meg a több mint két és fél éve bevezetett tilalmakat, ha Belgrád elismerné Horvátország és Bosznia-Hercegovina szuverenitását, erre azonban Milosevicsek változatlanul nem hajlandók.” – A „szemben” két jelentése egybemosódik és más értelmet ad a mondatnak. Úgy hangzik, mintha Oroszországgal szemben bevezetett tilalmakról lenne szó, jöllehet nem Moszkvával, hanem Belgráddal szemben vezetettek be tilalmakat, csak éppen az embargó feloldására Oroszországgal együttben a nyugatiak nem hajlanak.

„A francia kormányfő ezzel szemben elhatárolódott a francia katonai beavatkozástól. Mint mondta, a boszniai válságot úgy lehetne megoldani, ha a világ nemzetei közösen kényszerítenék rá a szemb állókat a békére.” – Ez téves fogalmazás: azt sugallja, mintha a franciák beavatkoztak volna, aztán utóbb a kormányfő megbánta volna. Valójában arról volt szó, hogy ellemezte a beavatkozás tervét.

„Izrael nyolc év alatt három lépésben akar kivonulni a megszállt területekről...” – Hosszúlépés? Nem, hanem képzavar.

A fölösleges szavakat kíméletlenül húzzuk ki. Tapasztalni fogjuk, hogy nem is hiányoznak. Például: „A Budapesti Ügyészség nem folytat nyomonozást annak érdekében, hogy kiderítse: szállított-e fegyvert Mariborba a Heavy Lift nevű magyar-ukrán vegyesvállalat.” – Mennyivel egyszerűbb: „A Budapesti Ügyészség nem vizsgálja, hogy szállított-e fegyvert...”

Ugyancsak fölösleges szószaporítás: „a Horvátország elleni büntetőintézkedések ügye egyelőre még nem szerepel az Európai Unió jövő hétfőn kezdődő külügyminiszteri ülésének napirendjén.” Fölösleges az „ügye” és az „előre még” közül az egyik.

„A két politikai egyetemes mellett megállapodott a környezetvédelem, az úrkutató és az energiagazdálkodás területén folytatandó együttműködésről is.” – Helyesen: „környezetvédelmi, úrkutató és energiagazdálkodási együttműködésről”

Kerüljük a „kempingtábor” típusú szóhalmazásokat, amelyek többnyire ugyancsak az idegen szavak meggondolatlan alkalmazásából adódnak (például „korrupciós kenőpénz”, „CD-lemez”, „élő egyenes adás”).

„... a válsághelyzetet nem akarják tovább élezni” – a válság és a helyzet közül az egyik teljesen fölösleges.

„... kilátásba helyezte a jövőbeli csatlakozást” – a „jövőbeli” szó fölösleges (kilátásba helyezni múltbéli dolgot nem szokás).

A ritkábban használatos kifejezéseket feltűnés nélkül értelmezzük a hallgató számára: „A délszláv háború kirobbanása óta most először abban is egyezségre jutottak, hogy forró drótot, vagyis közvetlen telefonkapcsolatot építenek ki főparancsnokságaik között.”

Néhány további példa arra, hogy egy-egy szó mennyit számít:

„Ehmedéltig életbelépett Boszniában az a tűzszünet, amelyet ENSZ közvetítéssel kötöttek a muzulmán és a szerb haderő vezetői. Egyelőre nem érkezett hír arról, hogy be is tartják a fegyvernynyugvást.” Főben az egy szóban minden benne van a szóban forgó tűzszünet komolyságáról. A második mondat aztán korrekten visszaadja a helyzetet.

Egyetlen szó elhelyezésével felhívhatjuk a hallgató figyelmét, miért tartjuk fontosnak a hírt: „Szokatlan látogatók, német újnácik keresték fel a jezsuita Holocauszt Emlékműzeumot.”

„Párttá alakult a Csurka István nevével fémjelzett Magyar Igazság Frakció” – hangzott el egy olyan időben, amikor Cs. I. még nem volt vezetője a pártnak, de nyilvánvalóan vezéralakjának számított. Ilyen, vagy ehhez hasonló megoldásokra van szükség, ha valamit csak körülírni tudunk, de a hír megértéséhez szükség van rá. Vigyázni csak arra kell, hogy – ha csak lehet – ne mindig ugyanazt mondjuk, hanem találjunk más, hasonlóan korrekten eligazító fordulatokat.

AKI, AMELY, AMI

A vonatkozó névmások közül az „aki” személyekre, az „amely” és az „ami” dologra, az „amelyik” pedig több személy vagy dolog közül egyre vonatkozik.

Ügyeljünk arra, hogy az *aki* valóban csak személyekre használható, nem pedig olyan szavakkal kapcsolatban, mint például a *család*, *házaspár*, *rendőrség*, *hatóságok*, *kormány* stb.

Mivel számnevek után a magyarban egyes szám szerepel, ilyen esetben a vonatkozó névmás is egyes számban marad, még ha több emberről van is szó. Az értelem szerinti, többes számú használat mindazonáltal ma már nem számít feltűnő hibának: „Grúziában fagyhalál fenyeget húszezer embert, aki(k) a Kaukázuson keresztül próbál(nak) az ország belsejébe menekülni az elszakadásért küzdő abház fegyveresek elől.”

Minden másban az *aki* használata az *amelyé*hez hasonlóan alakul.

Az *amely* és az *ami* között az a különbség, hogy az *amely* főnévvel pontosan megnevezett; az *ami* pedig meg nem nevezett dologra vonatkozik. Az *amit* használjuk tehát akkor, ha a mellékmondat, amelyet be-

vezet, nem a főmondatban szereplő egy bizonyos dologra vonatkozik, és akkor is, ha egy szóra utal ugyan, de az a szó nem főnév. (Egy nyelvvtan-könyv példái: *Ne fuss olyan székér után, amely nem vesz fel! Nem mind arany, ami fénylik.*)

Ezeket a szabályokat a beszélt nyelvben ma már elhanyagoljuk, és az *amely* helyett az *ami* használata elég általános. A hírekben azonban ügyeljünk a helyes használatra. Kétség esetén mindenképpen a kisebbik hiba, ha az *amely* helyett *amit* használunk, viszont nagyon csúnya, ha az *ami* helyére kerül egy *amely*.

Az *amely* használatáról:

Leggyakrabban az okoz zavart, hogy nem egyértelmű, melyik szóra vonatkozik: „Ausztria újabb tervezetet nyújtott be a Biztonsági Tanácsnak, amelyben a korábbiál mértéktartóbban ítéli el a szerbek boszniai akcióját.” Ausztria nem a Biztonsági Tanácsban ítéli el a szerbeket, hanem a tervezetben, de a mondat az ellenkezőjét jelenti, mert az *amely* mindig a hozzá legközelebb álló főnévre vonatkozik. Ilyenkor vagy a szórendet kell megváltoztatni, vagy olyan utalósztót kell elhelyezni a főmondatban, amely egyértelművé teszi a helyzetet. (Mint például az előző mondatban, amelyben a mellékmondat nem a főmondatra, hanem az *olyan* szóval kiemelt utalószóra vonatkozik.)

„A szocialisták és a szabaddemokraták nem egyeznek bele, hogy módosítsák az alkotmányt, amelyre azért lenne szükség, hogy a határőrség békeidőben ne a fegyveres erők körébe tartozzék.” – Ehelyett: „... nem egyeznek bele az alkotmánymódosításba, amelyre ...”

Gyakori hiba, hogy vonatkozó szerkezettel helyettesítünk más, alkalmasabb és egyértelműbb szerkezeteket. Egy nyelv művelő könyv példái:

„Megersette a leányt, akit feleségül vett” – Ez azt jelenti, hogy csak az esküvő után szerette meg. Összeszoktak. Ez sem rossz, mégis inkább azt ajánlom, hogy máskor azt a lányt vegye feleségül, akit megszerelt, s ne azt szeresse meg, akit elvesz. Biztos, ami biztos. (...)

„Epileptikus rohamot kapott egy fiatalember, aki elesett és magával rántott több személyt is, akik a kerítés mellé zuhantak.”

Oldjuk fel ezt az orvosi esetet. Ki kapta a rohamot? Az, aki elesett. A mondatból kitűnik, hogy előbb esett el, aztán kapta a rohamot. És közben magával rántott másokat is. Kiket? Akik a kerítés mellé zuhantak. Vagyis: a kerítés mellé zuhant emberek. Ezek az emberek már ott voltak a kerítés mellett, amikor a fiatalember odaért és közben. Utjában voltak, azért rántotta magával őket.

Hát nem így történt. Pontosán fordítva. Először kapta a rohamot, ennek következtében esett el, és közben magával rántott másokat, s ezek a kerítés mellé zuhantak. Logikus rendben ezt kellett volna írni:

„Egy fiatal ember ... rohamot kapott, elesett, és magával rántott másokat is. A kerítés mellé zuhantak.”

Ez a szöveg egy nyolcadrésszel tömörebb a másiknál. S ami a főigaz. (...)

A bécsi hajóval vártak egy lányt. Megérkezett, de csak másnap bukkantak rá – a hajófülke ágya alatt! Faggatták, hogy került oda. Vallo-másról ezt írja az újság: „Annyira elálmosodott, hogy valahová bement, ahol lefeküdt és elaludt.”

Nem így történt. Nem oda ment be a lány, ahol lefeküdt, hanem ott feküdt le és aludt el, ahová bement. Nem volt álmokóros, hogy előbb aludjék el, s aztán induljon fekvőhelyet keresni. (...) Ha magyar, még álmából felriasztva is így mondta volna: „... elálmosodtam, bementem valahová, lefeküdtem és elaludtam”?

Kosztolányi Dezső sokkal komolyabban magyarázza el ugyanezt:

...nyelvünkben a jelzői mellékmondatok csak akkor helyesek, ha valamit kirekesztenek, s nem kapcsolhatnak egy gondolatot a másikhoz, mint az indogermán nyelvekben. Amikor azt akarom mondani, hogy: „Elhoztam kérvényemet, figyelmedbe ajánlom”, nem írhatom azt, hogy „Elhoztam kérvényemet, melyet figyelmedbe ajánlok”, mert ez csakis azt jelenti, hogy azt a kérvényemet hoztam el (és nem másikat), melyet ezennel figyelmedbe ajánlok.⁸

A vonatkozó névmás rossz használata a mai hírekbe is gyakran beszivárog. A mondat általában nem lesz tőle értelmetlen; a hallgató ritkán érti félre, már csak azért is, mert sokak nyelvérzéke eltompult az ilyesmivel szemben, a sutaság megszokottá vált. Mondhatnók – akarom mondani: mondhatnánk persze, hogy a 30-as évek intelmei mára elavultak, hiszen a nyelv változik, de inkább ne mondjuk, mert ebben az esetben ez nem így van. Az *amely* helytelen használata ma is rossz tesz szövegünknek. Küzdjünk ellene! Nemcsak azért, mert a hírekben általában is alapvető a helyes magyarság, hanem azért is, mert a javított mondatok mindig gördülékenyebbek, jobban olvashatóak és értelmezhetőek.

Az egyik fajta hiba az, ha a vonatkozó névmás rossz használata felcseréli az elő- és utóidejűséget, az okot és az okozatot, mint az utóbb megszeretett leány esetében. Ilyenkor elég lehet, ha megfordítjuk a mondatot. A másik hiba az, amikor fölöslegesen vonatkozó szerkezetűt bővíttük az egyszerű mellérendelő szerkezeteket. Ilyenkor a legegyszerűbbet.

⁸Halász Gyula: Tudd, hogy mit beszélsz. Budapest, 1991. 17–23. oldal. – A könyv a 30-as évek végén íródott, de példái ma nemcsak idő-, hanem többnyire rádiószerűek is.

⁹Kosztolányi Dezső: Nyelv és lélek. Budapest, 1971. 298. oldal

rúbb és legáltalánosabban használható módszer az, hogy a főmondat után inkább pontot teszünk, és új mondatot kezdünk, mégpedig vagy minden további nélkül, vagy pedig a hamvába holt vonatkozó névmás helyett az „ez” megfelelő alakjával kezdve. A nyelvtani elemzésnél többet mondanak a példák, amelyeknek mindegyike az utóbbi évek rádióhíreiből való:

„A kaució összege az áru értékének 30 százaléka, amelyet belépéskor kell valutában kifizetni a bolgár határon.” – Ehelyett: „Ezt belépéskor kell...”

„Szentpétervárott fejezte be négynapos oroszországi látogatását II. Erzsébet, aki a Britannia nevű királyi jachton Finnországba indult.” – Szebb lett volna így: „Szentpétervárott fejezte be négynapos oroszországi látogatását II. Erzsébet, majd a Britannia nevű királyi jachton Finnországba indult.”

„A nyomozók huzamosabb ideje kísérték figyelemmel a csoport működését, amely okirat- és pénzhamisítással is foglalkozott.” – Ez a mondat azt jelenti, hogy nem a csoport, hanem a működés szavak törlése: „... figyelték a csoportot, amely jobb megoldás a fölösleges szavak törlése: „... figyelték a csoportot, amely okirat- és pénzhamisítással is foglalkozott.”

„A török kormány elismerte, hogy a hatóságok egy hete tévesen szedik be a díjat, amelyet az adómentes magyar fuvarozóknak visszafizetnek.” – Itt a rossz mondatfűzés összekeveri, hogy mi történt előbb és később. A mondat azt a képtelenséget állítja, hogy a díjat előbb visszafizetik, majd a visszafizetett díjat tévesen beszedik. Egy lehetséges megoldás: „A török kormány elismerte, hogy a hatóságok egy hete tévesen szedik be a díjat, és/de még mány elismerte, hogy a fuvarozóknak visszafizetik a pénzt.”

„Vád alá helyezték azt a négy újfasisztát, akik májusban felgyújtottak egy törökök lakta házat és a tűzben öten meghaltak.” Posztumusz vád alá? És ki volt az ötödik? Még jó, hogy nem az ártatlan törökök haltak meg. (Itt nemcsak a vonatkozó névmás okoz bajt, hanem az is, hogy összekeveredik a négy újfasiszta többes száma az általános alany többes szám harmadik személyével.)

„A gyerekek a szerkezet kábeleit a sínre fektette, amelyeket az arra menő vonat elvágott, így a fényorompó működésképtelenné vált.” A sutaság csak volsebb részben adódik abból, hogy a szórend nem a legjobb (jobb lett volna: „...a sínre fektette a szerkezet kábeleit, amelyeket...”), hanem az bántja az ember fülét, hogy a főmondatban tárgyas, a mellékmondatban – éppen a névmás miatt – tárgyatlan ragozás szerepel, jóllehet ugyanazokról a kábelekről van szó. A vonatkozó szerkezet helyett ezért új mondatot kellett volna kezdeni: „... Ezeket a vonat elvágta”, „... A vonat elvágta ezeket/őket”.

A következő mondat is azt niutítja, hogy a vonatkozó szerkezetnél az alanyi és a tárgyas ragozásra is figyelni kell: „... éleser bírálta a keresztény társadalmakat, amelyeket szerinte a mélységes korrupció hatja át”. Ilyenkor csakis az alanyi ragozás („... amelyeket mélységes korrupció hat át”) helyes.

Ettől függetlenül még a határozott névelőt is el kell hagyni, mert ez ebben a mondatban a tárgyas ragozáshoz sem illik („E társadalmakat mélységes korrupció hatja át”).

Onmagáért beszél ez a nyelvbicsaklás: „... történt egy baleset, melynek eltakarítását most végzik...”

„A szakértő úgy véli, hogy a legsúlyosabb gondot a lakosság egyharmadát kiadó orosz nemzetiségűek helyzete jelenti, akiket a nemrégiben elfogadott törvények hátrányos helyzetbe hoztak az észt lakosokkal szemben.” Ehelyett jobb: „... orosz nemzetiségűek helyzete jelenti, mert őket a nemrégiben elfogadott törvények hátrányos helyzetbe hozták...”

„Továbbra is börtönben van Haszbulatov, az orosz parlament volt elnöke és Ruckoj leváltott alelnök, mert őket teszik felelőssé a hétrégi véres eseményekért.” – Mennyivel szebb ez így, mint ha rossz szokás szerint ezt írjuk volna: „... akiket felelőssé tesznek a hétrégi véres eseményekért.”

„A vádirát szerint az osztrák állampolgárságú Hofmann egy külföldi cégnek kiadta a rendőrség által használt rádiófrekvenciák adatait, amelyek államtitkot képeznek.” – „Főző László és vezetőtársai 1990-ben 215 millió forint hitelt nyújtottak egy szombathelyi kft.-nek, amit azok soha nem fizettek vissza.” – A második mondat már nyelvtanilag sem egészen stimmel (ide nem az amit, hanem az amelyet való). Az elsőben a „képeznek” túl bürokratikus. Mindkét esetben szebb lett volna a vonatkozó mellékmondat helyett valami más, például: „... pedig ezek államtitoknak számítanak” vagy „... de a pénzt sohasem kapták vissza”.

Az „amely szerint” helyett ne használjuk a hivatalos és régies „miszerrint” szót. Sőt, ha csak lehet, az „amely szerint” helyett is használjuk egyszerűen a „hogy” kötőszót.

ALANY ÉS ÁLLÍTMÁNY

Rosszul hangzik, ha az alanyt és az állítmányt nem egyeztetjük. Ilyenkor vagy a szórend megváltoztatása a megoldás, vagy pedig valahol az egyes számból többes számot kell csinálni (vagy fordítva). Ez utóbbihoz például segítség, hogy a számnevek és hasonlók után a főnév nem többes-, hanem egyes számban áll. Megoldás az is, ha valamelyik szót mássikkal írjuk körül.

„Momir Bulatovic és az albán államfő, Sali Berisha tárgyalásainak fő témaja a két ország közötti határincidensek lesznek.” – Helyesen: „fő témája ... lesz”. Kétségkívül megzavarja az egyes számú alany és állítmány idilljét a többes számú „határincidensek”, de erre is illik megoldást találni (például „a határ biztonsága...”).

„Szabó Iván szerint abban a jelenlegi kormánypártok, így az MDF is újból helyet kap.” – Az alany és az állítmány egyeztetése helyesebb: „a kormánypártok ... helyet kapnak”. Az egyes szám és többes szám konfliktusát fel le-

het oldani például a szórend megváltoztatásával is: „... helyet kapnak a jelenlegi kormánypártok, így az MDF is”.

„Mindez azonban belpolitikai vihart fog kiváltani Japánban, ahol a jelenlegi koalíciós kormány, ezen belül is a szocialisták, keményen ellenzik a japán katonai gépezet bármiféle bővítését.” – Megoldások például: „... a jelenlegi koalíciós kormány tagjai, ezen belül is a szocialisták, keményen ellenzik ...”, vagy: „... a jelenlegi koalíciós kormány, ezen belül is a szocialista párt, keményen ellenzi ...”.

A nyelvtani és az értelem szerint alany nem mindig esik egybe. Ügyeljünk arra, hogy a mondat nyelvtanilag is rendben legyen. Az ellenkezőjére példa: „A Szabad Európa Rádió volt főszerkesztője szerint nem fogadható el, hogy a magyar kormány sajtó hatáskörébe vonta a közszolgálati To és Rádió költségvetését, és bírálta azt, hogy elmozdította a két intézmény vezetőit.” Figyelmes szemlélő észreveheti, hogy az utolsó előtti tagmondat állítmányának („bírálta”) nincs alanya. A mondat első felében ugyanis a látszat ellenére nem a főszerkesztő az alany.

IGERAGOZÁS

Gyakori buktató, ha ugyanahhoz az állítmányhoz határozott és határozatlan tárgy is tartozik. Ilyenkor akár tárgyasan, akár tárgyatlanul ragozzuk az igét, mindenképpen sután hangzik, bár ilyenkor az a szokás, hogy az igét a hozzá közelebb álló tárgyhöz igazítjuk: „A szervezet új elnöke, Szilárd István ugyanakkor a jótékonyági egyesületek összefogását és nagyobb állami szerepvállalást tart szükségesnek a problémák megoldásához.” Az igazi megoldás vagy az, hogy a két tárgy közül az egyiket átalakítjuk (például a fenti mondatban: „és az állam nagyobb szerepvállalását”), vagy az, hogy másképp fogalmazunk: „szükségesnek tartja, hogy a jótékonyági egyesületek fogjanak össze és az állam vállalon nagyobb szerepet”.

„Az orosz atomenergia-ügyi miniszter írta alá Washingtonban az erről szóló megállapodást, melynek értelmében orosz szakértők egy texasi fegyverraktárat, az amerikaiak pedig a szibériai Tomszk melletti tárolót látogathatják meg.” – A tárgyas és a tárgyatlan ragozás ellentétét itt is úgy lehet feloldani, ha átfogalmazzuk a hírt, például így: „... orosz szakértők Texasban, az amerikaiak pedig a szibériai Tomszk melletti látogathatnak meg egy fegyverraktárat”.

„A rendőrség őrizetbe vette és eljárást indított a Hungarista Mozgalom két vezetője, Sz. A. és Gy. I. ellen.” – Helyesen: „A rendőrség őrizetbe vette a Hungarista Mozgalom két vezetőjét, Sz. A.-t és Gy. I.-t, és eljárást indított ellenük”.

„Az emelés a banknál elhelyezett lakossági betétek 90 százalékát, több mint 300 milliárd forintot érint – közölte a pénzügyminisztérium illetékesé”. A „90 százalékát” után tárgyas ragozás illenék, a „több mint 300 milliárd forintot” viszont alanyi ragozást kíván. A kettő együtt nem megy, a mondat suta, tehát egészen másképp kell fogalmazni. Egy lehetséges megoldás: „Az emelés

a banknál elhelyezett lakossági betétek 90 százalékát érinti, ez 300 milliárd forintot jelent”.

Ritkán ugyan, de zavart okozhat az is, hogy nyelvünkben nincs meg a „consecutio temporum”, az igeidők egyeztetése a mondat egyes részei között. „Oroszországban hivatalosan is életbe lépett az új alkotmány, amely növelte Jelcin hatáskörét.” Mivel ma is érvényben van, „növeli” a helyes.

Néha az fog ki a szerkesztőn, hogy az általános alanyt kifejező többes szám harmadik személy összecseng egy valóságos, történetesen ugyan-csak többes szám harmadik személyben lévő alannyal: „A terroristákkal tárgyaló hatóságok szerepének elérni, hogy még Minyeralnijë Vodiban engedjék el a túszoikat...” Kik? A hatóságok? Mert ők az alany nyelvtanilag, ha logikailag nem is. Állítsuk helyre az összhangot: „A hatóságok tárgyalásokkal szeretnék elérni, hogy a terroristák ...”

Hasonlóképpen: „...a szociális partnerek folytassák a tárgyalásokat a minibárból, és a legkisebb béreket emeljék fel.” A béreket a szociális partnerek nem emelhetik!

Ez is ilyen: „...cáfolták, hogy titoksértést követtek el és nem mondanak le.” – azt ugyanis nem cáfolták, hanem ellenkezőleg: kijelentették, hogy nem mondanak le.

„Még mindig nem tudják, hogy hova akarnak menni és mi a céljuk azoknak a terroristáknak...” Mire kiderül, hogy a „hová akarnak menni” nem a mondat addigi részéhez, hanem a végén szereplő terroristákhoz tartozik, adigra sajnos már késő! Jobb így: „Nem tudni, hová készülnek és mit akarnak azok a terroristák ...” – vagy ékebben: „hová és mire készülnek.”

Ne használjunk ugyanahhoz az állítmányhoz ugyanolyan ragot viselő, de a mondatban más-más szerepet betöltő határozókat, mert ez mulatságos hatást kelt: „Letartóztatása után kiderült róla, hogy ukrán fiatalember, aki nagy valószínűséggel hamis vízzummal akart svéd földre lépni”. (További példa: „A teherautó az árokba és iángba borult.”)

„... keresztények ezreinek jelenlétében, a remény és a bizakodás jegyében ünnepezték meg karácsony estéjét Betlehemben...” Nem felsorolásról van szó; mindegyik „-ben” más vonzat, más funkció. Mennyivel egyszerűbb: „... keresztények ezrei a remény és a bizakodás jegyében ünnepezték ...”

Másfajta vonzat-zavar: „Honduras a Biztonsági Tanács összehívását kérte, hogy nyilvántartsák védett övezetté ...”. Egybeolvadt az „összehívását kérte” és a „kérte, hogy”. Vagy be kell toldani valamit (például: „azt sürgetve, hogy nyilvántartsák”) vagy az egyik „kérte” helyett más kell (mondjuk: „összehívását javasolta, és kérte, hogy ...”).

HATÁROZÓI IGENEVEK

Használatukra nincs egyszerű szabály. Ki-ki támaszkodjék a nyelvérzékére, és kerülje a furcsán vagy helytelenül hangzó szerkezeteket.

Nem helytelen például ez: „A több mint 1300 emberből már csak 200-an vannak letartóztatva”, de biztosabb és alkalmasint választékosabb, ha azt mondjuk: „letartóztatásban”.

Az az egyszerű példa eligazíthat ilyen esetekben, hogy ha az ablakot kinyitották, akkor az ki van nyitva, de ha valaki elutazott, akkor nem mondhatjuk, hogy „el van utazva”. A különbség abban van, hogy tartós állapotról vagy egyszeri cselekvésről, történésről van-e szó.

BIRTOKVISZONYOK

Rendelkezik valamivel,

Na mivel rendelkezik?

Szösz hajjal rendelkezik a fején.

Nem rendelkezik,

Na mivel nem rendelkezik?

Senkivel sem rendelkezik, csak velem.

(Régi kuplé mai sajtónyelven)

1. Mivel nagyon elharapózott, a következő fejezetben külön is kiemelem, de ide is tartozik, hogy a rendes magyar birtokos szerkezet helyett ne használjuk a „rendelkezik valamivel” szerkezetet.

2. „A diplomaták feleségeikkel megjelentek a fogadáson.” – Hogy a diplomatáknak egy vagy – muzulmánok lévén – több feleségük van, ezt a birtokos személyrag fejezi ki. Illetve fejezné ki, de ebben a sokszor emlegetett példában nincs egyértelmű megoldás: a „feleségeikkel” azt sugallná, hogy többnejűek, a „feleségükkel” pedig azt, hogy egy közös feleségük van. A Nyelvművelő kézikönyv azt tanácsolja, hogy fogalmazzunk más képp (például: „mindegyik diplomata a feleségével vagy feleségestül jelent meg”).

Más birtokos személyrag jelöli azt, ha több birtokosnak egy-egy birtoka van és más azt, ha több. Előfordulhat azonban az is, hogy ettől elterhetünk, például: „A tanácskozás mindegyik résztvevője szót kapott, felszólalásaikban (de jó a szabályos felszólalásukban is) sürgették a békeszerződés megkötését.” Nem zavaró a keveredés ebben a mondatban sem: „Eközben a Szomáliában állomásozó norvég békefenntartók alacsony béreik (de lehetne bérük is) miatt azzal fenyegetőznek, hogy felmondják szerződésüket.”

Nem szabad elhagyni a birtokos személyragot, mert után hangzik a mondat. Például ehelyett: „Ami a távozó minisztereket illeti, lecserélésüket egyrészt elfáradás, másrészt a teljesítmény, illetve a közvélemény hangulata indokolta” helyesebb ezt írni: „elfáradásuk, másrészt teljesítményük, illetve a közvélemény hangulata”. A következő esetben pedig csak az hangzik szépen, ha szabályosan egyeztetünk: „...az őrhajóknak nincs fegyverzete...” helyett ez a helyes: „fegyverzetük”.

A birtokos szerkezetbe általában csak akkor kell mutatni névmás, ha hangsúlyos. Egyébként a helyesen használt birtokos személyrag kifejezi, miről van szó. „Titokban Prágában járt a szlovák miniszterelnök, és a cseh kormányfővel, valamint annak pénzügyminiszterével a csehszlovák korona szétválasztásáról tárgyalt.” Az „annak” fölösleges, elég ennyi; „a cseh kormányfővel és pénzügyminiszterével”. Ebben az esetben további hiba, hogy a pénzügyminiszter nem annyira a miniszterelnöké, mint inkább a kormányé, illetve Csehországé. Jobb tehát, ha azt mondjuk: „a cseh kormányfővel és a pénzügyminiszterrel”.

3. Olyan szórendet kell használnunk, amely a bemondót és a hallgatót egyértelműen eligazítja, hogy adott esetben alannal vagy birtokossal áll-e szemben. Például:

„Magyarország és Horvátország jogalkotó tevékenységével is fel akar készülni arra, hogy hatékonyan együtt tudjon működni a délszláv háború utáni újjáépítésben.” Helyesen: „Jogalkotó tevékenységével Magyarország és Horvátország is fel akar készülni ...”

„A magyar kormány korábbi nyilatkozataival szemben mégis elfogadja az Európai Közösségnek azt a hűségváltási feltételét is, hogy...” Helyesen: „Korábbi nyilatkozataival szemben a magyar kormány mégis...”

„Szarajevóba érkezett a brit kormányfő. John Major hivatalos látogatásán találkozott a háborúban érintett népcsoportok vezetőivel és...” – Helyesebb így: „Hivatalos látogatásán John Major találkozott...”, de például éppen ebben az esetben még jobb: „John Major találkozott...”, mert igazából nem túl fontos, hogy a látogatás hivatalos vagy nemhivatalos-e.

Kapitális példány: „A katasztrófa után az oktatópilóta sértetlenül földet ért, míg a tanulópilóta ejtőernyője nem nyílt ki, és így életét vesztette.” – Ez azt jelenti, hogy az ejtőernyő meghalt szegény, ám a szerkesztő kifejejtette a hírből, hogy mi történt a tanulópilótával. Az előbbieknél rafináltabb formában ugyan, de itt is az okozza a bajt, hogy az alany és a birtokos össze van keverve (a tanulópilóta a mondatban nem alany, hanem birtokos).

SZÓREND

Kosztolányi korában a megbicsakló szórendű rádióhírek aligha okozhattak sok zavart, ám az írói intelmek még inkább érvényesek, ha nem az olvasónak, hanem a hallgatónak szánjuk művünket:

Úgy kell írni, hogy azonnal megértsék, mit akartunk mondani. Ma valahol ezt olvastam: „Az emberek levertek és félénkek lettek.” A mondat közepén egyszerre megtorpantam. Itt valami zökkenő van. Eleinte azt hittem, hogy az emberek levertek valamit, szóval, hogy a levertek állítmány és nem állítmányi kiegészítő. Helyesebb ez: „Az emberek levertek lettek és félénkek.” Minap magamat is hasonló botláson kaptam

rajta. Valami színpadi utasításba ezt írtam: „A levelet fogja, betűzi kabátujja hajtókájába.” Később a betűzi szót ezzel helyettesítettem: *beszúrja*. A színész esetleg – egy pillanatra – azt vélhette volna, hogy a levelet fogja és betűzi, vagyis silabizálja. Az olvasót egy másodperc ezredrészig sem szabad bizonytalanságban tartanunk.⁹

Ez a szabály nem kevésbé érvényes a hírolvasóra és mindenekelőtt a hallgatóra. A hibát azonban túl gyakran követik el a szerkesztők, a hangzó és az írott sajtóban egyaránt. Az egyik leggyakoribb hibáról, amely az alany és a birtokos összekeveredésével jár, a birtokos szerkezeteknél volt szó. A példatár azonban bőségesebb:

„Az izraeli katonai vezetés elégedett a palesztinokkal...” – Ez ugye furcsán hangzik? A bemondónak és a hallgatónak kicsit várnia kell, amíg megtudja, hogy a mondat így folytatódik: „...Kairóban aláírt megállapodással, bár korábban éppen a katonák elleneztek bármiféle egyezményt a PFSZ-szel. Jeruzsálemben úgy vélik, hogy...” – Használjunk olyan szórendet, amelyben egyetlen pillanatra sem kétséges, hogy mi hová tartozik, esetleg fogalmazzuk át más módon az ilyen mondatokat. A pillanatnyi zavart ugyan bár az okozza, hogy ha elégedettek vagyunk valakivel és ha megállapodást kötünk valakivel, akkor a vonzat ugyanaz, de nem jó, ha összekeverhető.

Hasonló melléfogások:

„Németországban szívesen fogadják a csecsenföldi beavatkozást | elítélő orosz emberjogi biztost, Szergej Kovaljovot.”

„Az orosz fővárosból küldött összefoglalót Molnár János | készítette”.

„Mától ünnepélyesen is NATO-terület lett a volt NDK-ból | létrejött öt keletnémet tartomány.”

A fenti három mondatban ott helyeztem el az elválasztó vonalakat, ahol a mondat – a vészterhes szórend miatt – rossz irányba fordul. Jó hangsúlyozással meg lehet ugyan menteni, de jobb lett volna másképp fogalmazni. Az első láthatólag könnyen értelemzavaróvá válhat. A második és a harmadik persze nem érthető félre, egyszerűen csak suta. Jelentő, hogy a vonalnál végük is lehetne, és akkor is ugyanazt jelentenék. Különösen, mert a volt NDK és az öt keletnémet tartomány gyakorlatilag ugyanaz. A zavart a „lett” két lehetséges és lényegében egyenértékű vonzata okozza („lett az NDK-ból” és „lett a tartomány”), még pontosabban az, hogy az „NDK-ból” kettős szerepet játszik. Párja a „lett”-nek („lett az NDK-ból”) és a tartományoknak („az NDK-ból létrejött öt tartomány”). Ez a kettős szerep pedig tönkreteszi az előadást. A második példában pedig az állítmányként debütáló „küldött” kissé megkésve jel-

⁹Kosztolányi: Nyelv és lélek. 69. oldal

zové alakult át. A műsorvezető saját magának és a hallgatónak is szíveséget tesz, ha nem fogalmaz ilyen duplafenekű szerkezeteket.

Néhány további példa arra, hogy mire kell vigyázni: „Az Észak-Atlanti Szövetség főtájkára bírálta a német kormányt, amiért elzárkózik attól, hogy német katonák is részt vegyenek egy esetleges Bosznia elleni katonai akcióban.” Helyesen: „egy Bosznia elleni esetleges katonai akcióban”. Az „esetleges” és néhány hasonló szó szerfölött hajlamos erre a rossz helyre befurakodni.

„Az orosz parlament elnöke szerint a Nyugat – Bosznia után a szovjet utódállamokban alkalmazza majd országfeldaraboló forgatókönyvét.” A gondolatjel nem segít a rossz szórenden, ellenkezőleg: kötőjelnek látszik, és az alanyt a Bosznia szó jelzőjévé fokozza le. Bemondó legyen a talpán, aki ebben egyből eligazodik. Helyesebben: „... Bosznia után a Nyugat a szovjet utódállamokban alkalmazza...”

„... személyes tapasztalatai alapján most már sokkal jobban megérti a lakosság szenvedéseit az ostromlott városban.” Magyarul azonban az állítmány kapcsolódik a határozóhoz, méghozzá igen erősen. Ráadásul itt a meghatározó értelmileg is köthető az ígéhez: az ostromlott városban érte meg a lakosság szenvedéseit. Jobb lett volna így: „... megérti, mennyit szenved a lakosság az ostromlott városban”.

„Mennyire lehet felbecsülni a pontos áldozatok számát Hirosimában és Nagaszakiban?” – Ez azért mulatságos, mert azt rejti magában, mintha lettek volna nem pontos áldozatok is. De hát ha ezek lekésték az atomtámadást, akkor nem is lettek áldozatok...

Nem kevésbé neveltséges ez a mondat egy vidéki napilapból: „A halálosztó rendőrségen tett vallomását már csak azért is meg kívánja változtatni, mert elmondása szerint azt fizikai kényszer hatására tette.” Pedig milyen egyszerűen el lehetett volna kerülni, hogy az olvasó szemében a gyilkos helyett a rendőrség kerüljön a halálosztás gyanújába, például így: „A rendőrségen tett vallomását a halálosztó már csak azért is ...”

„A korábbi 1996 végéig szóló engedély” nem ennyire értelmetlen, ha írva is, olvasva is kitesszük a vesszőt, de természetesen így az igazi: „az 1996 végéig szóló korábbi engedély”.

„Az óránként 80-90 km-es sebességgel fújó szélben és havazásban ...” – mindjárt kevésbé kacagtatna meg, ha a havazás az óránként elé kerülne.

Kerüljük az olyan szórendet, amely felolvasva nemkívánatos összecsengéseket okoz. Például: „...az a Mercedes, amely Boross Pétert és feleségét vitte Esztergomba szombatán”. Ebbe a kategóriába tartoznak még a „kórházba szállították”, a „tegnapi nap” és társaik.

JELZŐK ÉS MINŐSÍTŐ KIFEJEZÉSEK

Lehetőleg kevés jelzót és sok ténnyt tegyünk a hírekbe. Hagyjuk ki azokat a jelzőket, amelyek nem tartalmaznak külön információt (például a

rendőrökről ne mondjuk külön, hogy „kivezényelt”, vagy ha a tűzoltók a hírből oltanak, akkor ne mondjuk külön, hogy a „riasztott” tűzoltók). Hagyjuk el az olyan főisleges, elcsépett jelzőket, mint például az egyszerű volt május elsejék egyszervolt „szimpompás” jelzője. Ugyancsak főislegeselek például (legalábbis a legtöbb esetben): *tragikus szerencsétlenség* (van-e szerencsés szerencsétlenség?), *kormányellenes lázadók* (hacsak nem más ellen lázadnak, de vajon akkor ki ellen?) *új világcsúcsot állított fel* (naná, a régít).

Kerüljük az olyan szavak, különösen jelzők használatát, amelyek értékítéletet hordoznak. Klasszikus példa az, hogy ugyanazt a személyt/csoportot ki-ki politikai rokonszenve szerint minősítheti *terroristának*, *gerillának*, *szabadságharcosnak*, *forradalmárnak* stb. Az is megítélés kérdése, hogy ki számít szélsőségesnek, radikálisnak.

Tilalmas szavak nemigen vannak, mert például senki sem vádolhat minket elfogultsággal, ha egy ártatlan élethez követelő, nyilvánvaló terrorcselekmény elkövetőit – politikai színezetre való tekintet nélkül – terroristáknak nevezzük, míg más esetben politikai értékítéletet hordoz, ha valamely csoportot vitatható módon terroristának minősítünk. Gondoljunk arra is, hogy e megítélés napjainkban változhat is, nekünk pedig távol kell tartanunk magunkat a bármilyen irányú elkötelezettségtől. Akkor járunk el helyesen, ha alapjában kerüljük a minősítő szavak használatát és csak nagyon indokolt, egyértelmű esetben használjuk őket. Ellenkező esetben – a példánál maradva – terroristák helyett beszélhetünk fegyveresekről, merénylőkről, illetve meghatározhatjuk őket azzal, hogy mely szervezethez tartoznak.

Valamely párt vagy csoport megjelölésére csak olyan jelzót használjunk, amelyet az illetők saját maguk elfogadnak. Ha ilyen nincs, akkor a hallgató eligazítására válasszunk olyan, tárgyyszerű jelzőket, mint például: „kormánypárti”, „ellenzéki”, „legnagyobb”, „a legutóbbi választásokon győztes”, „az ellenzék vezető erejének számító” stb. Általában is, körültekintően kell megválogatnunk a szavakat, hogy egyszerre tegyünk eleget két követelménynek: annak, hogy a hallgatót eligazítsuk és annak, hogy kerüljük a vitatható minősítést.

Néhány, gyakrabban előforduló példa:

- *diktátor* helyett használjuk az illető tényleges rangját (például államfő);
- ne használjuk a „*rezsim*” szót, sőt lehetőleg a *rendszer* sem, hanem beszéljünk egyszerűen az illető kormányról, országról;
- „*vezér*” helyett mondjuk, hogy „*vezető*” (bár Angliában például elfogadott dolog pártvezérről beszélni, de nekünk ebben az esetben sem kell feltétlenül ezt tennünk);
- a „*kommunista*” szót olyan pártok esetében használjuk, amelyeknek nevében ez szerepel;

- a „fasiszta”, „náci” megjelölést általában tartjuk fenn a 30-as, 40-es évek ilyen rendszereinek, napjainkban általában helyesebb „szélső-jobboldali”, „szélsőséges”, „újfasiszta”, „újnáci” csoportokról beszélni;
- míg a külpolitikában (és az ideológiában, történelemben) időnként szokás egyik-másik párt vagy politikus híveit gaulle-istáknak, maóistáknak, horthystáknak nevezni, a most működő hazai politikusok nevéből ne képezzünk ilyen szavakat.

Szokatlan jelzők használatakor helyénvaló, ha ezt a forrástól idézzük, tehát például: „A Fővárosi Közgűlés hosszas és az MTI munkatársa/tudósítása/beszámolója szerint személyeskedő vita után döntött Szinetár Miklós kinevezéséről az Operettszínház élére.”

MELLÉKNÉVI IGENEVÉK

Egyes esetekben az ilyen fordulatok kifejezetten fölöslegesek és törlendők: „A kivezényelt rendőröket kővel dobálták meg, és betörték a kivezényelt rendőrségi autók ablakait.” Ha már a rendőrök (és a rendőrautók) a helyszínen vannak, akkor nem kell külön hozzátennünk, hogy kivezényelték őket. Akkor kéne külön szólnunk, ha a véletlenül arra sétáló vagy a lakótanyát takarító rendőröket dobálták volna meg. Ugyanílyen a „riasztott tűzoltók”. Nem riasztott tűzoltó csak akkor olt tüzet, ha előbb eleve a várható tűz helyszínén ügyelt, hogy a tűz kitérésekor riasztás nélkül is azonnal olthasson.

Hasonlóképpen fölösleges például a „felmerült problémák”, a „megvitattott kérdések”. (Ez utóbbit a protokollra adók fontosnak tarthatják, mintegy jelezni akarván közleményükben, hogy a tárgyalók közötti egyetértés csak a megvitattott kérdésekre terjedt ki, de mi hallgatólagosan feltételezhetjük, hogy amiről nem volt szó, azzal kapcsolatban nem vetődött fel, hogy egyetértenek-e vagy sem... Ellenkező esetben, ha okunk lenne rá, kitérnénk a meg nem vitatott kérdésekre is.)

„Az MSZP elnöke a felmerült aggodalmakra válaszolva hozzátette, hogy ez-zel még nem jönnek létre az üzemekben pártszervezetek.” – Ez is fölösleges. Ha már aggodalmak vannak, amelyekre válaszolnak, akkor az aggodalmak naná, hogy felmerültek. Az aggodalmak elé akkor kíváncskozna jelző, ha lenne értelme, például „alaptalan aggodalmak”.

Jellegzetes példa a „kialakult helyzet”. Persze nem az a fő baj, hogy egy szóval többet mondunk (bár sok töltelékszó előbb-utóbb megfekszi a hallgató gyomrát), hanem az, hogy ezúttal is igaz: a rossz stílus szellemi restséget takar. Ha a szöveg fogalmazója ilyen esetekben egy pillanatra elgondolkodna, mit ért a „kialakult” helyzeten, mi alakult ki és hogyan, akkor rájönne, hogy mit kellene mondania. Hacsak nem szándékosan

ködösít. Ilyen szómágiára ugyanis a Központi Bizottság közleményeiben volt szükség: mindenki tudta, mi a helyzet, csak nem volt szabad ki-mondani.

„A megváltott jegyek érvényesek” – A mondat helyesen így hangzik: „A jegyek érvényesek”.

Ne használjunk befejezett melléknévi igenevet állítmányként: „Kelet-Németországban az egyesülés előtt az abortusz engedélyezett volt ...” – Ez nem teljesen szabálytalan, de sokkal szebben hangzik, ha azt írjuk: „engedélyezték”, „nem volt tilos”, „nem tiltotta a törvény” stb. Ilyen szerkezetben inkább csak olyan igenevek használhatók, amelyek már igazi melléknévnévének érzünk.

A melléknévi igénév bizonyos esetekben igen csúnyán hangzik: „Az önmagát függetlennek kikiáltott két szerb köztársaság kormánya együttes ülést tartott ...”, „a választásokon győzött párt vezetője”, „... több bolti pénztáros és magánszemély vitt be a rendőrségre hamis ezerforintos bankjegyet, és adott jó leírást az ilyen pénzzel fizetett személyről.” Az első példában melléknévdattá kell alakítani a szerkezetet, a másodikban ez a helyes: „a választásokon győztes”, a harmadikba ez való: „fizető”. A hiba abban van, hogy az ige eredetileg a tárgyhoz, illetve a határozóhoz tartozott volna, de bizonyult átalakítással az alanyhoz csúszott át. (Nem a köztársaságot kiáltották ki, hanem a köztársaság kiáltotta ki önmaga függetlenségét, nem a pártot nyerték meg, hanem a párt a választásokat, nem az illető személyt fizették, hanem ő fizetett hamis pénzzel. Ha például kitérték a zászlót, akkor beszélhetünk a kitézített zászlóról, de ha lobogott a zászló, akkor nem beszélhetünk „a lobogott zászlóról”).

Más esetekben nem helytelen, csak fölösleges a befejezett melléknévi igénév, mégpedig olyan esetekben, amikor a mondatból kiderül, hogy mi mikor történt. „A tárgyalásokon részt vett küldöttség” helyett legtöbbször pont jó ez is: „a tárgyalásokon részt vevő küldöttség” – még akkor is, ha a szóban forgó tárgyalások után vagyunk. Nem szép ez sem: „... a Polgári Jövő Pártja néven választási szövetséget kötött MDF, KNDP és FIDESZ...”

„Az SZDSZ elnöke szerint a frekvenciaelosztási rendszer bürokratikus és politikailag befolyásolt.” – „A Budai Önkéntes Ezredre, vagyis a Budapesti ostroma idején a németek ellen fordult magyar katonákra emlékeztek a Vérmezőn. R. Gy. hadtörténész a szövöttekhez átváltt körülbelül két és félezer katona bátorságát méltatva emlékeztetett arra, hogy...” – Szebben hangzik, ha nem használunk ilyen, befejezett melléknévi igeneveket, különösen a rádióban, ahol hallás után összekeverhető egy múlt idejű igealakkal. Az első esetben egészen más fogalmazást kellett volna találni (például: „politikai befolyás alatt áll és bürokratikus”), a másodikban pedig, tekintve, hogy a történés ideje egyértelmű, szebben hangzik (és a nyelvészet mai állása szerint teljesen korrekt) a „forduló”, „átálló”. Ahogy helyes volt ez: „A szlo-

vák miniszterelnök népszavazást akar kiírni arról, hogy érvényes-e az ellenzékhez csatlakozó (nem pedig: 'csatlakozott') honatyák mandátuma."

"Iliescu a belügyekbe avatkozás egy formájának nevezte, hogy..." – A megszokott „belügyekbe való beavatkozás” helyett, ha a mondat szerkezet megengedi, lehet tehát egyszerűbb és jobban hangzó fogalmazást is találni.

HELYESÍRÁS

Bár a hírek helyesírása a rádióon át nem hallatszik, a bemondók (vagy saját magunk) kedvéért ügyeljünk erre is, mert a helyesírási és a gépelési hibák egyaránt megzavarják a hírolvasót a felolvasásban. A gépelési hibákat a legjobb azonnal kijavítani, mert minden későbbi ellenőrzésnél könnyebben átfut rajta a szem (a miénk is és a kollégáké is). Ha mi magunk olvassuk a saját szövegünket, akkor van még egy esély. A felolvasás pillanatában gyakran bekövetkezik a megvilágosodás: az addig észrevétlen hiba a szemünkbe ötlök, de ekkor már lelejkijelenlétre és szerencsére van szükség.

Különösen fontos a központozás. Ha a vessző a mondatban rossz helyre kerül, elmarad vagy fölöslegesen szerepel, az olyan hibákba sorolható a bemozdót, amelyeket utóbb nehezen tud helyrehozni.

Nem szégyen aláhúzni vagy más módon megjelölni a kényesebb vagy többféleképpen értelmezhető részeket. Ha nem mi olvassuk a híreket, segíthetünk a bemozdónak, műsorvezetőnek azzal is, hogy az idegen nevek kiejtését szükség esetén odaírjuk.

A hírek szövegében bizonyos írásjeleket nem használunk – azon egyszerű oknál fogva, hogy hírt olvasva nem lehet kimondani, illetve hangsúlyozni őket. Felkiáltójelnek csak az esetleges lejártszási vagy kiejtési utasításokban van helye. A zárójel helyett minden esetben gondolatjelet használunk, mégpedig lehetőleg két kötőjelből és kellő szökőzettel, nehogy a számítógépes szövegfeldolgozásban kötőjellel változzon. A számnevek utáni pontot – az érvényes helyesírással ellentétben – lehetőleg az „-ik” toldalékkal helyettesítsük. A hosszabb számoknál – ha nem betűvel írjuk őket – ne szökőzőket, hanem pontot írjunk, amikor hármas csoportokra osztjuk a számot, mert a számítógépes szövegfeldolgozásban a gép a szökőzőknél elválaszthatja és külön sorba írhatja a szám végét. A százalékok és esetleges más jeleket betűvel írjuk ki. A forintot sem rövidítjük, és rövidítéseket – a közismert betűszókat, mint például ENSZ, leszámítva – általában sem használunk. Római számok helyett mindig arab számokat használunk. A rövidebb számneveket inkább betűvel, mint számmal írjuk.

SZAVAK, SZAVAK

ADMINISZTRÁCIÓ

Ha a kormányra, esetleg kormányzatra gondolunk (bár nem nagy a különbség a kettő között), akkor mondjuk is azt. Az *adminisztráció* az amerikai politikából szivárgott be hozzánk, de fölöslegesen.

ADMIRÁLIS = TENGERNAGY

AGRÉMENT = A FOGADÓ ÁLLAM BELEEGYEZÉSE

ALTERNATÍVA

Olyan helyzet, amikor két lehetőség közül kell választani. A szó eredetileg ezt jelenti, nem pedig a választható két lehetőség valamelyikét. Manapság már ebben az értelemben is használatos („a leszerelésnek nincs alternatívája”), de azért ne feledjük a szó eredeti jelentését, és azt sem, hogy az *alter* jelentése e szóban: *másik*. Ne beszéljünk tehát „két alternatíváról” (mert az *alter* eleve utal a kettőre), ne mondjuk, hogy „nincs más alternatíva” (mert ez nem azt jelenti, hogy nincs más választás), és semmi esetre se használjuk a szót olyan esetben, amikor nem két, hanem több lehetőség közül lehet választani vagy amikor egyetlen kiút van. Mint mindig, ez esetben is a legjobb, ha magyar szót használunk helyette.

AMENNYIBEN

Küzdjünk az ellen, hogy a hivatalos, jogi nyelvből való *amennyiben* kiszorítsa az egyszerű, magyaros és a célnak kiválóan megfelelő *ha* kötőszót!

Többnyire csak akkor helyes a használata, ha az *amennyiben* az *annyiban* párja.

Még egy példa arra, hogy (viszonylag ritkán) mikor helyes e szó használata: „*Békesi László lemondásának hírére szinte azonnal reagált a budapesti értéktőzsde, amennyiben zuhanni kezdtek az árfolyamok.*”

AMERIKAI

Ne használjuk akkor, ha félreérthető. „*Amerikai*” nemcsak azt jelentheti, hogy az Egyesült Államokkal kapcsolatos, hanem vonatkozhat Kanadától Chiléig másokra is. Furcsa, ha – mondjuk – az Egyesült Államok és Mexikó kapcsolatairól szólva az egyik felet nevezzük amerikaiaknak.

ANGOL

A királynő angol és nem brit. Nagy-Britanniához Anglia, Skócia és Wales tartozik, az Egyesült Királysághoz ezeken kívül Észak-Írország is.

ANYAHAJÓ

A régi név a repülőgép-anyahajó, de azóta fejlődött a haditechnika, és ezzel megváltozott a név is: ma repülőgéphordozók (esetleg helikopter-hordozók) vannak. De „repülőhordozó anyahajó” semmiképp sincs. Az „anyahajó” persze nem érthető félre, csak nem pontos.

ATOM

Kevésbé hangzik idegen szónak, mint a *nukleáris*. Ügyeljünk arra, hogy pontosan megmondjuk, miről van szó: például az atommentes övezet (amelyben mondjuk atomerőmű sincs) nem ugyanaz, mint az atomfegyvermentes övezet. Ha atomrakétáról beszélünk, rendszerint atomtöltetű (atomrobbanófejes) rakétára gondolunk, míg atomtengeralfeltáráson többnyire az atommeghajtású tengeralfeltárást értjük (amelyen ettől függetlenül lehet vagy nem lehet atomfegyver).

AWACS

Mint a többi idegen nyelvű betűszó, ez sem igazán való a rádióhírekbe, mert nekünk nehéz kiejtenünk, a hallgatónak pedig megértenie. A rövidítés repülőfedélzeti riasztó és légtérellenőrző rendszert jelent. Nem járunk távol a valóságtól, ha felderítő repülőgépeket emlegetünk.

AUTOMATA FEGYVER

Rendszerint angol nyelvű hírügynökségi jelentésekből kerül a hírekbe. Ez azonban gyűjtőnév: az önműködő, öntöltő fegyverek neve, és jó lenne, ha tudnánk, pontosan melyikről is van szó. A leggyakoribb ilyen fegyver valószínűleg a géppisztoly. A *gépfegyver* viszont magyarul ugyanaz, mint a géppuska.

ÁLLAMPOLGÁR

Az „állampolgár” használatával legyünk körültekintőek. Egy repülészerezétsélethez szülő hírből semmi értelme nincs például ennek: „Az *utasok között tizenhét külföldi állampolgár is volt.*” Szerencsétleneknek (és a hallgatónak is) oly mindegy, milyen állampolgárok voltak, milyen útlevelek voltak. Pont ennyi is elég: „Az *utasok között tizenhét külföldi is volt.*” A pontosabb megjelölésnek az olyan esetekben van jelentősége, mint például: „Az *Állami Vagyoniügynökség tavasszal indítja a Kisbefejtetői Részvétel Programot, amellyel lehetővé kívánja tenni, hogy a magyar állampolgárok résztulajdonot szerezzenek az állami társaságok privatizálásakor*” vagy „A *rendelet értelmében ugyanis minden, az országból kilépő jugoszláv állampolgárnak 10 márkát, autója után pedig további 30 márkát kell fizetnie.*” Ezekben az esetekben ugyanis nem egyszerűen a nemzetiség, a hovatartozás, hanem kifejezetten és hivatalosan az állampolgárság számít.

ÁLLAMTITKÁR

A mostani magyar állapot szerint a **politikai államtitkár** politikus. Pártjelöli a tisztségére, és többnyire (bár nem kötelezően) országgyűlési képviselő. Csak ő helyettesítheti a minisztert a kormányülésen és az országgyűlésben, például előterjesztőként vagy interpellációra válaszolva. Fő feladata is ez: a minisztérium és a törvényhozás közötti kapcsolattartás. Elvben nem felügyel minisztériumi részterületeket, tehát a tisztviselőnek nem hivatali felettese, bár ettől előfordul eltérés.

A **közigazgatási államtitkár** nem politikus, nem is lehet képviselő, és (legalábbis elvben) ő az a politikamentes főhivatalnok, aki a minisztériumi apparátus munkáját folyamatosan, kormányváltásoktól függetlenül irányítja. A közigazgatási államtitkár a kormányban és az országgyűlésben nem helyettesítheti a minisztert, viszont ő a felelős az adott tárca előterjesztéséért. A Miniszterelnöki Hivatal közigazgatási államtitkára által vezetett közigazgatási államtitkári értekezlet készíti elő minden kormányülést, csak rajtuk keresztül kerülhet minden a testület elé, és ők vesznek részt a törvényjavaslat úgynevezett tárcaegyeztetésében.

A **helyettes államtitkárok** szintén politikától független köztisztvisel-

lők, elvben az ő állásukra sem hat egy kormányváltás. A közigazgatási államtitkár beosztottai, és tőle eltérően nem az egész minisztérium, hanem egy-egy részterület hivatali irányítása, összefogása, jogszabály előkészítése stb. a feladatuk. Hivatalos megnevezésükben nem szerepel a reszortjuk, de a köznyelvben elterjedt és nem hibás például a Művelődésiügyi és Közoktatási Minisztérium közoktatási, felsőoktatási vagy kulturális helyettes államtitkáráról beszélni.

Jó, ha tudjuk, hogy az Egyesült Államokban a külügyminiszteri poszt hivatalos neve *Secretary of State*, vagyis Államtitkár. Ugyeljünk, hogy ez ne okozzon zavart, például a külügyminiszterhelyettest ne tituláljuk fordítási hiba miatt helyettes államtitkárnak. (Más kérdés, hogy a washingtoni külügyben is van az államtitkárnak megfelelő poszt...)

BIZTOSÍT

Fékezzük meg elharapózását. Használata három esetben indokolt:

- ha üzletről: élet-, vagyon és más biztosításról van szó,
- ha fegyveres akcióban fedeznek, biztosítanak valakit/valamit,
- ha valaki valakit támogatásáról, jóindulatáról stb. biztosít.

Minden más esetben keressünk más kifejezést. Néhány példa: *(meg)ad, nyújt, (meg/elő)teremt, (meg)szerez, folyósít* (ha pénzről van szó), *felruház, szavatol* (főleg, ha jogokról van szó), *lehetővé tesz, elősegít, előír* (ha törvényről van szó).

„Washington a közvetkező évre is biztosítja Kínának a legnagyobb kereskedelmi kedvezményt.” – Helyesen például: *„megadja”*

„Moszkva akkor írja alá a NATO békepartnerség keretegyezményét, ha az Atlanti Tömb hajlandó létrehozni egy olyan mechanizmust, amely rendszeres és kölcsönös konzultációt biztosít Oroszországnak.” – Helyesen például: *„hajlandó olyan mechanizmust létrehozni, amely rendszeres és kölcsönös konzultációs lehetőséget teremt/ad ...”*

BLOKÁD

Használhatjuk helyette: „zárlat, „elszigetelés”.

BOMBA

Olyan robbanószerkezet, amelyet repülőgépről dobnak le (juttatnak célba). A többi robbanószerkezet (például akna, tüzérségi lövedék) nem bomba, tehát a *bombázás* kifejezést tartsuk fenn a légítámadásoknak, és ne használjuk, ha például tüzérségi támadásról (másképp tüzérségi tűzről, tűzcsapásról) van szó.

BONYOLÍT

A *bonyolít* is a hivatalos nyelvből indult hódító útjára, és nem szép, ha túl sokszor használjuk, különösen olyan mondatokban, amelyekben semmi keresnivalója, például: *„Szigorúan zárt ajtók mögött bonyolított találkozó”*. Még ebben a mondatban is mondhattuk volna másképp: *„A politikus korábban azt a Progres nevű vállalatot irányította, amely sokak állítása szerint a titkosrendőrség felügyelete alá tartozott és a fegyvervásárlásokat bonyolította a Szovjetunióval”*. Mondhatjuk például, hogy intézte, szervezte, irányította.

CÉLKITŰZÉS = CÉL

DEMOKRATA PÁRTI

Van, amikor nem mindegy, hogy valaki demokrata vagy a sok demokrata közül azok közé tartozik, akik a Demokrata Párt tagjai (mondjuk, a washingtoni szenátusban). Ugyanez vonatkozik értelemszerűen a szocialistákra, liberálisokra, és hasonló jelzőkre, amelyek jelölhetnek pártot vagy annál általánosabb politikai irányzatot is.

DÉLSZLÁV

Nem teljesen pontos ugyan, de jól használható, ha a volt (nagy) Jugoszlávia területére vonatkozó hírekben nem találunk jobb szót a térség, a válság körülírására. (Még akkor is, ha például a bosnyákok etnikailag nem szlávok.)

A DIPLOMÁCIA IRÁNYÍTÓJA

A külügyminiszter szinonimjaként használható a *„diplomácia irányítója”*, de mivel kissé erőltetettnek hat, lehetőleg ne használjuk túl gyakran. Nem is igazán pontos, mert a külpolitika, a külügyek irányítása több, mint pusztán a diplomáciáé.

A külügyminisztert (és helyettesét, államtitkárát) nem minősíthetjük diplomatának vagy magasrangú diplomatának, még akkor sem, ha korábban tényleg diplomata volt. A külügyminiszter ugyanis politikus, a kormány tagja, és ez más, mint a diplomata. (Ahogy például a közlekedési minisztert sem nevezzük vasutasnak vagy az egészségügyi minisztert orvosnak.)

EBESZ

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet rövidítése magyarul nem hangzik túl jól. Jól használható helyette például az *Európa-szervezet*. (Ahogy például a Nemzetközi Újjáépítési és Beruházási Bank helyett is Világbankot mondunk.)

EGYHANGÚAN = ESEMÉNYTELENÜL; EGYHANGÚLAG = ELLENSZAVAZAT NÉLKÜL

EGÉSZSÉGÜGYI

„A polgármesterjelölt egészségügyi okokra hivatkozva lemondta a jelölést” – Legkésőbb a lányok középiskolai tornaóra-felmentései óta tudjuk, mi a különbség az egészségügyi és az egészségi okok között. Ezúttal minden jel arra utal, hogy az utóbbiról volt szó.

EGYÉBKÉNT

Ez a szó túl gyakran szerepel fölösleges, elhagyható átkötésként vagy töltelékszóként. Ha különféle fejlemények összekötéséről vagy elválasztásáról van szó, kövessük az átkötés alatt leírtakat. Se hírek írásakor, se élő adásban ne essünk abba a kísértésbe, hogy ha más nem jut eszünkbe, szinte automatikusan egy *egyébként*l térjünk át más témára. Ha az *egyébként* töltelékszóként elhagyható, mindenképpen húzzuk is ki. Az *egyébként* ugyanis általában lényegtelen, mellékes, érintőlegesen említett dologra utal, márpedig híreinkben a dolog természeténél fogva éppen hogy nem ilyesmik szerepelnek.

Figyeljük meg, milyen fölöslegesen hat:

„A politikus szerint egyébként csak az előrehozott választások hozhatnak megoldást a jelenlegi orosz belpolitikai válságra, és azt is közölte, egyébként hajlandó Oroszország szolgálatára lenni, ha a nép azt akarja.” Egy hírben éppen a főszerplőről mondtuk: *„A tanácskozássra egyébként meghívták Borisz Jelcint is, de az eddigi hírek szerint az elnök nem akar részt venni a moszkvai ülésen.”*

Ilyen esetekben az *egyébként* használata körülbelül azon a szinten indokolt, hogy: *„A fűrésztő ülésezés közben egyébként a Kreml büféjében kigyógyott a lazacos szendvics.”*

Hasonlóképpen fölösleges töltelék ez a következő hírben: *„A kolumbiai fővárosban már 17-re emelkedett a tegnapi esti pokolgépes merénylet áldozatainak száma. Most hat hajléktalan indiai kisgyerek holttestét találták meg a robbanás színhelyéhez közel eső csatornában. A detonáció következtében egyéb-*

ként a szobán forgó bogotai körzet olyan képet nyújt, mintha szőnyegbombázás érte volna. Igen magas a sebesültek száma.”

EURÓPAI UNIÓ

Az Európai Közösségek, némileg leegyszerűsítve a Közös Piac új neve 1993 őszétől.

ÉRDEKÉBEN

Ne használjuk az *„ért”* célhatározó rag helyett (*„a béke érdekében”*). Használható abban az értelemben, ha például intézkednek, közbenjárnak valakinek az érdekében.

„Surján László népjóléti miniszter a kormánybiztosok tájékoztatón kijelentette: annak érdekében, hogy a pénzt már márciusban folyósíthassák, a kormány az erről szóló határozat-tervezetet sürgős tárgyalást kérve benyújtja az Országgyűlésnek.” – A mondat helyesen (például) így hangzik: *„... a kormány az erről szóló határozat-tervezetet sürgős tárgyalást kérve benyújtja az Országgyűlésnek, hogy a pénzt már márciusban folyósíthassák”*.

FEGYVERNEM

Nem tévesztendő össze a *haderőnemmel* (lásd ott).

FEGYVERSZÜNET

Nem ugyanaz, mint a *tűzszünet*. A fegyverszünet rendszerint az ellenségeskedés tartós beszüntetését jelenti és a békekötést előzi meg.

FELSZÓLÍT

Ne használjuk önmagában, tárgy nélkül. (Például: *„A Magyarországon terjedő szélsőséges indulatok megfékezésére szólít fel a Romániai Magyar Demokrata Szövetség.”*) Vagy tegyük hozzá, hogy akit idézünk, kit szólít föl (honfitársait, hallgatóságát, a párt tagjait, a politikai vezetőket, stb.) vagy használjunk más szót: *sürgette, fontosnak tartotta/nevezte/minősítette, kérte, javasolta* stb. – de lehetőleg ne azt, hogy *állást foglalt* vagy *síkraszállt*.

Hasonlóképpen nem szerencsés tárgyatlanul használni a *„tájékoztatót”* igét. Ha nem mondjuk hozzá, hogy *„tájékoztatta hallgatóságát, a közvéleményt, az újságírókat stb.”*, akkor után hangzik, mégpedig azért, mert a magyar igeragozás a *„tájékoztatott”* igealakba beleérti azt a ki nem mondott tárgyat, hogy *„engem, minket, téged vagy titeket”*. Ugyanez a helyzet azzal, hogy *„figyelmeztetett”*

HADTEST

Nem általában a katonai egység vagy alakulat szinonimája, hanem egy bizonyos (egyébként a korszerű hadsereg-szervezésben már a divatból kimenő) magasabb egységet hívnak így. Nagyjából 30-40 ezer emberből áll. Az 1941-ben a szovjet frontra küldött magyar magasabb egység valóban gyorsadtest volt, de nem gyorsadtest minden gyors reagálási vagy gyorsan bevethető katonai alakulat.

HATÓSUGÁR, HATÓTÁVOLSÁG

A hatósugár az a legnagyobb távolság, amelyről a repülőgép (újabb üzemanyag-felvitel nélkül) még vissza tud térni kiinduló helyére, a hatótávolság ezzel szemben az a távolság, ameddig célba lehet találni a lövedékkel vagy rakétával.

A HŐMÉRŐ HIGANYSZÁLA

Nem sokkal mínusz 40 fok fölött a higany megfagy, ezért mínusz 30 alatt nem használják higanyos hőmérőt. A hidegrekordokról szóló hírekben tehát jobb, ha nem azt a fordulatot használjuk, hogy meddig süllyedt a hőmérő higanyszála.

HULLÁMHOSSZ

Átvitt értelemben gyakran mondjuk például azt, hogy „a Kossuth rádió hullámhosszán...”, de ha tényleg a rádióhullámokról van szó, akkor nekünk, rádiósoknak illik tudnunk, hogy a hullámhossz és a frekvencia nem ugyanaz, hanem ugyanannak dolognak a kétfajta megnevezése. Amit kilohertzben vagy megahertzben (kHz, MHz) adunk meg, az a frekvencia. A hullámhosszat rendszerint (egyre ritkábban, inkább csak a rövidhullámon) méterben adjuk meg. Tehát nem mondhatjuk például, hogy „a 96,8 MHz-es hullámhosszon”, mert ez frekvencia, aminthogy például „a 49 m-es rövidhullám” viszont nem frekvencia. (Természetesen minden egyes frekvenciához tartozik egy hullámhossz, de a kettő közül az egyiket szokás emlegetni.)

HUMÁNUS, HUMANITÁRIUS

A kettő nem egészen ugyanazt jelenti, de jelentésük eléggé keveredik. Ha csak lehet, használjunk helyettük odaillő magyar szót: *emberiességi, emberjogi, emberbaráti, emberséges*. Előfordulhat ezektől eltérő megoldás is, például: *kegyeleti*.

IDEJEKORÁN

Ezt azt jelenti, hogy „korábban, mint ahogy eljött volna az ideje”, vagyis egyáltalán nem szinonimája annak, hogy „idejében”, vagyis akkor, amikor kellett.

ILLETŐEN

Csúnya, bürokratikus, fölösleges. Ha nagyon muszáj, mondjuk inkább, hogy *kapcsolatban* (de nem *kapcsolatosan*), a legjobb pedig, ha egyszerűen, magyarosan fogalmazunk.

IPARI ORSZÁG

Rendszerint akkor kerül elő, ha „a *hét legfejlettebb ipari ország*” rendszeres csúcstalálkozójáról van szó. Elég azonban, ha ilyen és hasonló összefüggésekben csak annyit mondunk: „a *hét legfejlettebb ország*”, „a *hét vezető hatalom*” stb. Már csak azért is, mert az 50-es évektől eltérően ma napság a gazdasági fejlettségnek egyre kevésbé az ipar a mércéje.

IRÁNT

lásd: *szemben*

IS

A „megengedő” is – ha ritkán fordul is elő, mint például éppen ebben a mondatban – szórendje sajátos: mindig az állítmány ragozott része után kerül (gyakorlatilag oda, ahova az *-e* szócska kerülne). Ennek eltévesztése nem feltűnő, de szebb, ha ezt a fajta *ist* a helyére tesszük, ezenkívül egyértelműbb is. Az is ilyen használata akkor fordul elő, ha a mellékmondatot *ha, bármennyire, akármilyen* és hasonló szavak vezetik be. Hasonló szórendje van a hasonló értelmű *ugyan*nak is: „A tárgyalások megkezdődtek *ugyan*, de nem sokat várnak tőlük”. (Nem pedig: „A tárgyalások *ugyan megkezdődtek...*”)

ITT, OTT, IDE, ODA

Az „*itt*” ott van, ahol mi vagyunk, vagyis híreinkben általában az „*ott*”, „*oda*” használata helyes.

Kerüljük az „*itt mondjuk el*” átkötést: ha már itt vagyunk, persze, hogy itt mondjuk el.

JÁRADÉK, JÁRULÉK

A biztosítási rendszerekben a biztosítottak által időről időre fizetett díjat nevezik járuléknak, és a biztosított számára jogosultság esetén folyósított pénzellátás neve: járadék. Tehát például: amit a fizetésünkből levonnak, az nyugdíjjárulék, amit viszont a nyugdíjas kézhez kap, az járadék.

JELENLEG = MOST

KÉRDÉSRE VÁLASZOLVA

Többnyire fölösleges megjegyeznünk, hogy amit idézünk valakitől, azt az illető *„(újságírói) kérdésre válaszolva”* mondta el. Más eset persze, ha a kérdés és a válasz körülményeiről részleteket is érdemes elmondanunk, és az is természetes, hogy ha a mi kérdésünkről van szó, akkor beleszójuk a tudósításba, hogy rádióink nevében mit kérdeztünk.

KOMPATIBILITÁS

Összeférhetőség, illeszthetőség, csatlakozási szabatosság, társíthatóság.

KORMÁNY, KORMÁNYZAT

A kettő nem ugyanaz: a kormány a miniszterek testülete, élén természetesen a miniszterelnökkel, a *„kormányzat”* pedig (valószínűleg az amerikai *„adminisztráció”* átvételként) az államapparátusnak, a hivataloknak azt a közelebbről nehezen meghatározható részét jelenti, amely szorosan kapcsolatban áll a kormány munkájához. Ha nem muszáj, ne hivatkozzunk a kormányzatra, mert a hallgató nem biztos, hogy érzékeli ezt a finom különbséget.

KULTURÁLIS

Rövid u-val írjuk. Kultúra, kultúrpolitika stb. – hosszú ú.

KÉM ÉS ELLENKÉM

A nem belföldi ügyekkel foglalkozó titkosszolgálatoknak két része van: a hírszerzés (a kémek) és az elhárítás (az ellenkémek).

KÉRDÉS

Csak akkor használjuk, ha tényleg kérdésről van szó, és lehetőleg ne használjuk az *„ügy”*, a *„dolog”* szinonimájaként, csakúgy, mint ahogy a *„probléma”* túlburjánzását is kerülni kell. Különösen helytelen, ha az egyszerű *„-ről”*, *„-ról”* rag helyett a *„kérdésében”*, *„kérdéséről”* szót alkalmazzuk.

KÖSZÖNHETŐEN

Tartsuk fenn ezt a kedvező fejleményeknek, tehát ne mondjunk például olyasmit, hogy az árvíznek köszönhetően sokan hajléktalanná váltak.

KÖVETŐEN

Nagyon csúnya, ha *után* helyett azt mondjuk, hogy *követően* (valamint *utáni* helyett azt, hogy *követő*, valamint *azután* helyett azt *követően* stb.).

KÖZEL

Nem a *„körülbelül”* szinonimája, hanem távolságot jelöl! Ha azt akarjuk mondani, akkor mondjuk is azt: *körülbelül*, *nem egészen*, *majdnem*, *alig*, *több mint* (ez utóbbiban nincs vessző a *több* és a *mint* között) stb.

KÖZÖS ÜLÉS

Mondjuk inkább, hogy *„együttes ülés”*.

KÜLÖNBÖZŐ

Helytelen, de elharapózó szokás, hogy ezt a szót pusztán a többes szám nyomatékosabbá tételére, esetleg a *több*, *néhány* és hasonló szavak helyett használjuk. Korlátozzuk használatát arra az esetre, ha kifejezetten hangsúlyozni akarjuk, hogy *„nem egyforma”*.

*„....ezekben a napokban a különböző egyházak képviselői országsszerte együtt tartanak megemlékezéseket a pártok és a közigazgatás vezetőivel.” – „... Tájékoztatni akarja a választókat arról, hogy különféle döntéseik milyen következményekkel járhatnak. Elhangzott, hogy a jelöltek helyi szinten állítják, és hogy a Magyar Demokrata Fórum nemcsak az ellenzéki pártokkal, hanem a különböző civil szervezetekkel is szívesen együttműködik.” – Tessék kipróbálni, hogy a szöveg a *„különféle”* és a *„különböző”* törlése után is milyen kiválóan működik.*

LEG...

„Ez volt a *legsúlyosabb* összecsapás azóta, hogy...” Ilyen és ehhez hasonló fordulatokkal érzékeltethetjük, hogy hosszabb ideje példátlan, ritkán előforduló esetről van szó. Ezt a fordulatot azonban célszerű régebbi, a történet szempontjából jelentős események és nem közvetlen előzmények esetében alkalmazni, mert ez utóbbi esetben elcsépelte és semmitmondóvá válik.

LÉTÉRE, LÉVÉN

Létére = annak ellenére, hogy az; *lévén* = éppen azért, mert az. Például: konzervatív képviselő létére a liberális javaslatra szavazott; pap lévén nem nősülhetett meg.

LEGALÁBB

Nem szép, ha halottakról, sebesültekről szólva ezt mondjuk, mert azt sugallhatja az érzékenyebb fülű hallgatóknak, hogy az áldozatok száma „lehetne több is”. Mondjuk inkább, hogy „*az eddigi hírek szerint*”, „*eddig*”. Mondhatunk pontos számot is és egy további mondatban utalhatunk arra, hogy a szám még nem végleges, hogy még kutatnak további áldozatok után stb.

LEGITIM = TÖRVÉNYES, VÁLASZTOTT

LÉGELHÁRÍTÁS

Helyesen: *légvédelem*.

LÖVEG

Nem lövedéket jelent, hanem ágyút.

MAGÁNOSÍTÁS

Jól használható magyar szó a privatizáció helyett vagy mellett.

MANÓVER

Ha hadgyakorlatra, katonai gyakorlatra, gyakorlatorozásra gondolunk, akkor mondjuk is azt, már csak azért is, mert a mai katonai nyelv a *manóver* szót ebben az értelemben már nem használja.

MEGÁLLAPODÁS, MEGÁLLAPODIK

Jó, ha tudjuk, hogy megállapodni nem valamiről, hanem valamiben szó-kás, de ez a szabály mintha kopna, annál is inkább, mert maga a megálla-podás már valamiről szól.

MEGFIGYELŐK SZERINT

A „megfigyelőkre” való hivatkozás elavult, kerülendő sablon. Ez nem jelent egyebet, mint a saját véleményünket, esetleg a szomszéd szobában vagy a hírügynökségnél ülő kolléga véleményét. Ilyen típusú, kommentáló, eligazító, visszautaló elemeknél – amelyekre indokolt esetben szükség van – vagy ne mondjunk ilyen kódos forrást, vagy pedig nevezzük meg a tényleges forrást, ha létezik ilyen. Ha szükségét érezzük, inkább olyan kifejezéseket használjunk, mint: *valószínűleg, a jelek szerint, ennek háttérében (bizonyára) az áll, és effélék*. Ezek nagyjából ugyanazt jelentik, de nem járatódtak le úgy, mint a „megfigyelők”.

MÉDIA

A latin eredetiben többszám, hozzánk az angol *mass media* („tömegtá-jékoztatási eszközök”) alapján jutott el. Ezért sokak fülét bántja a *médiák* alakjában jelentkező kettős többes szám. Maga a *média* szó azonban, ha a megfelelő értelemben használjuk és lehetőleg nem teszünk hozzá sem egyes- sem többes számú állítmányt, végső soron nem kifogásolható, mert gyakori használata folytán eléggé elterjedt. Magyarországon a *média* az elektronikus sajtó, „magyarul” a rádió és a televízió szinonimájá-vá vált. Legjobb, ha rádió- és televíziótörvényről beszélünk médiatör-vény helyett, illetve ha a rádióra, a televízióra gondolunk, akkor nem előkelősködünk a *média* szóval, de mivel a *média* sokkal rövidebb, ma már aligha írthatjuk ki teljesen.

MÉGHOZZÁ, MÉGPEDIG

A *mégpedig* inkább magyarázó, a *méghez* viszont csak nyomatékösítő értelemben használható.

MINT EMLÉKEZETES, MINT ISMERETES

Legtöbbször fölösleges. Általában az a helyzet, hogy a hallgató vagy tényleg emlékszik a dologra, és akkor nem kell külön szólnunk – vagy nem emlékszik, és akkor nem illik felhívni a figyelmét a felületes-ségére. Fogalmazzunk úgy, hogy egyszerűen kiderüljön, mi történt

előbb és mi később. Ezenkívül ne hivatkozzunk például az ismert okokra, hanem mondjuk meg röviden, miről van szó. Maga az „emlékeztetés” szó önmagában jól használható akkor, ha fel szeretnénk hívni a hallgató figyelmét, hogy régebbi eseményre utalunk (de meg is mondjuk, miről van szó): „Az emlékeztetés csernobili atomszerencsétlenség óta főbbszöröse nőtt a ...”

MOND

Ha valakit idézünk, lehetőleg válasszunk olyan szavakat, amelyek semlegesek és nem fejeznek ki sem helyeslést, sem elhatárolódást. Ne válasszunk olyan hivatalos kifejezéseket, mint például: *leszögez, síkra száll*. A „mond” elég egyszerű ahhoz, hogy gyakrabban használhassuk, de használhatunk más szavakat is, például: *kijelent, bejelent, közöl, felidéz, hozzátesz, hozzáfűz* stb.

A „hivatkozik”, „állít” némi elhatárolódást fejez ki, ezért csak indokolt esetben használjuk. Semmiképpen se alkalmazzunk ahhoz hasonló túlzásokat, mint a szélsőséges példaként emlegetett „nem átalotta azt állítani”. Ügyeljünk arra, hogy némelyik tárgyas ige (például *figyelmeztet, int, emlékeztet*) tárgyatlan használata nem szép (lásd: *fel-szólít*).

A teljesség kedvéért álljon itt az a 72 szó, amelyet könyvében Bánkuti Gábor a „mondta” szinonimájaként felsorol. Megjegyzendő persze, hogy közülük jó néhány (lásd fent) csak korlátozottan, indokolt esetben alkalmas:

megjegyezte, kijelentette, kifejtette, hangsúlyozta, állította, figyelmeztetett, javasolta, indítványozta, ajánlotta, szóvá tette, bírálta, helytelenítette, dicsérte, helyeselte, elfogadta, elutasította, visszautasította, üdvözölte, megemlítette, (azzal) magyarázta, indokolta, (azzal) érvelt, megállapította, elvetette, értésre adta, bevallotta, beismerte, tagadta, közölte, kifogásolta, sérelmezte, elítélte, ellenezte, elemezte, leszögezte, tiltakozott, sürgette, szorgalmazta, sajnálkozott, mentegetőzött, védekezett, vádolta, ismertette, részletezte, taglalta, felsorolta, belátta, dicsekedett, büszkélkedett, támadta, követelte, kérte, szemére vetette, intett, utalt arra, emlékeztetett, célzott arra, felidézte, sejtette, tudtul adta, tudomásukra hozta, igyekezett meggyőzni, (azzal) foglalkozott, rámutatott, felvetette, méltatta, ragaszkodott ahhoz, (szavait így) folytatta, felhívta a figyelmet, fejtegette, hírül adta.¹⁰

¹⁰Bánkuti Gábor: Híreket mondunk. Budapest, 1970. 52. oldal.

A sokat vitatott állította helyes használatára tartom jó példának a következő hírt: „A horvátok által körülzárt Mosztarban rekedt 55 ezer muzulmánhoz húsz napja nem jutott el semmilyen segélyszállítmány – állítja a sarajevói rádió. Az ENSZ menekültügyi főbiztossága azonban cáfolta a hírt, mondván: a hónap elején négy segélyszállító konvoj is érkezett Mosztarba, egy újabb pedig úton van a városba.”

MUNKATÁBOR

Véletlenül se használjuk ezt a szót akkor, ha koncentrációs táborról van szó, mert ez eufémizmus, vagyis indokolatlanul megszépítő, ködösítő szóhasználat („Arbeit macht frei”). Ugyancsak más volt a munkaszolgálat. Ha magyar kifejezést keresünk, a *haláltábor* használható a koncentrációs tábor helyett.

NAGY JELENTŐSÉGŰ = FONTOS

NAGY MENNYISÉGŰ = SOK

NEMCSAK

A „nemcsak ..., hanem ... is” szerkezetben a „nemcsak” egy szó, ezenkívül mindig „hánem” szerepel, sohasem „de”.

Ha nem erről az összetett kötőszóról van szó, hanem önmagában áll, akkor a „nem csak” két külön szó és mást jelent.

NÉHAI

Ezzel és a „volt”, „egykori” jelzőkkel bánjunk takarékosan: elég akkor használjunk őket, ha nem köztudott vagy a szövegből egyébként nem derül ki, hogy az illető már nem él, a szóban forgó ország már megszűnt stb. (főleges tehát: „Horthy Miklós néhai kormányzó”). Megduplázni különösen nem kell („Erich Honecker, az egykori NDK volt vezetője”).

NYILATKOZIK

A „nyilatkozik” nem tárgyas ige, tehát az „*azt nyilatkozta*” helytelen. Az „*odanyilatkozik*” ugyancsak kerülendő.

NYUGATI-PART

Angol fordításokból kerülhet a hírekbe. Magyarul: Ciszjordánia.

OMINÓZUS

Mondjuk helyette magyarul: szóban forgó, vitatott, kérdéses. (Maga az ominózus baljóslatút jelent.)

ÖNIGAZGATÁS, ÖNKORMÁNYZAT, ÖNRENDELKEZÉS

Az öngazgatás és az önkormányzat körülbelül ugyanazt jelenti: valamely területen belül az ott élők saját maguk intézik ügyeiket, miközben maga a terület államjogiilag nem az övék (nem övék fölötté a szuverenitás). Az önrendelkezés ennél annyival több, hogy az ott élők mindenben dönthetnek saját sorsukról, akár abban is, hogy elszakadnak, mással lépnek szövetségre stb.

Az előbbi két kifejezés használatakor jusson eszünkbe, hogy az öngazgatás ezenkívül a jugoszláv szocialista rendszer egyik építőeleme volt, a másik pedig Magyarországon a tanácsrendszer után a helyi önkormányzatokat is jelenti.

PÁNCÉLTÖRŐ

Ez a korrekt kifejezés, nem pedig a páncélelhárító vagy tankelhárító.

PROBLÉMA – LÁSD: KÉRDÉS

RAKÉTA

Rakétával nem lehet tüzet nyitni, és a rakétát nem kilövik, hanem felbozsátják vagy indítják. (Lásd: fellő)

REGULÁRIS HADSEREG

Egy állam állandó hadserege. Akkor lehet érdekes, hogy reguláris hadseregről van szó, ha a hadviselők között vannak irreguláris erők (felkelők, partizánok, gerillák) is. Igazából a hadsereg elsősorban reguláris hadsereget jelent, ha nem hangsúlyozzuk külön az ellenkezőjét.

RENDELKEZIK

Akadályozzuk meg, hogy kiszorítsa a szabályos birtokos szerkezeteket. A hírekben nagyon ritkán fordul elő, hogy ezt az elsősorban jogi kifejezést indokoltan használjuk. Elsősorban a hagyományos és feltűnés nélküli sűrűn is alkalmazható „van neki” típusú birtokos szerkezetet igyekezzünk használni – vagy járjunk el az alábbi példákhoz hasonlóan:

„a fegyverekkel is rendelkező ellenzék” → „a felfegyverzett ellenzék”;

„... útlevelemmel rendelkező” → „... útlevelemmel utazó”, „... állampolgár”;

„fegyverrel rendelkező bűnöző” → „fegyveres”, „fegyveresen bujkáló...”

„Ez a térség ugyanis több joggal rendelkezik, mint az orosz föderáció más tagjai.” – Helyesen például: „több joga van”.

A „fejlett gazdasággal rendelkező országok” vagy a „fejlett iparral rendelkező országok” helyett mondhatjuk: „fejlett országok”. A „tíz éves gyakorlat-tal rendelkező pilóta” helyett jobb például ez: „a pilótának tíz éves gyakorlat-tal van”, „tíz év gyakorlattal a háta mögött” stb. Az pedig, hogy „az épület mélygarázssal rendelkezik”, vagy amivel ugyancsak találkoztam már: „több gyerekkel rendelkező családok” nem is érdemel kommentárt.

RÖVIDÍTÉSEK

Csak néhány olyan rövidítés van, amelyet fenntartás nélkül használhatunk híreinkben. Ezek: a magyar parlamenti pártok nevének rövidítése, az ENSZ, a NATO, a volt NDK (és mivel ez csak volt, az NSZK-ra már nincs szükségünk, mondjuk azt, hogy Németország), az MTI, az AIDS és esetleg néhány más, hasonlóan közismert és egyértelmű rövidítés.

A többi rövidítést lehetőleg kerüljük, illetve ha szükségünk van rájuk, akkor először is a teljes nevet használjuk, és a hírből csak ezután alkalmazzuk a rövidítést. Egyszer lehetőleg említsük együtt a teljes nevet és a rövidítést, hogy a hallgató jobban kiismerje magát.

Különösen óvatosan bánjunk az idegen nyelvű rövidítésekkel, mert legtöbbjük magyarul nehezen mondható ki és rádióhallgatva nehezen is érthető. A BBC (bí-bí-szí) vagy az IBM (áj-bí-em) még elmege, de mi tegyünk például a SAS (es-á-es? sas? esz-á-esz? szasz?) légitársasággal? A más nyelvekben használatos OSCE vagy OSZE magyarul értelmetlen, a magyar EBESZ meg nem mond semmit és nem is hangzik jól (mondhatjuk helyette, hogy Európa-szervezet). Ha mindenképpen meg akarjuk említeni a rövidítést, akkor vezessük be vagy magyarázzuk meg: „a ... nevű”, „angol rövidítésével ...” stb.

SEJTET

Két helyes forma van: *vagy sejteti* vagy *sejteni engedi*. A kettő keveréke („sejtetni engedi”) nem helyes.

SIKER

A siker és az eredmény nem mindig ugyanazt jelenti. Ha egy merénylet eredménytelen, akkor nem mondhatjuk, hogy sikertelen, mert ha eredményes lett volna, azt sem neveznénk sikernek. A „*siker*” szót tehát tartasuk fenn a vitathatatlanul kedvező eredményeknek.

SOR KERÜL

Ez az állítmány nem használható váratlan vagy meg nem tervezett eseményekkel kapcsolatban (szerencsétlenség, verekedés, merénylet), mert előzetes és többnyire be is jelentett szándékra utal, ha valamire „*sort kerütnék*”. Használatát egyébként is lehetőleg kerüljük, mert a hivatalos nyelv elharapózó kifejezései közé tartozik, és aligha van olyan eset, amikor csak ez fejezi ki a lényegét.

STRATÉGIAI = HADÁSZATI

A „*stratégiai* (magyarul: *hadászati*) fontosságú” jelzővel bánjunk óvatosan. Tartsuk fenn ezt az olyan eseményeknek, amelyek a háború szempontjából valóban döntő fontosságúak.

Legjobb, ha ez esetben sem jelzőkkel operálunk, hanem elmondjuk, mi miért fontos, például: „*Közép-Boszniaiban a horvát tűzérség folyamatosan ágyúzza Gorriji Vakuf városát, amelyet a legújabb béketero a műzulmánoknak szánna, ám a horvátok ebbe nem akarnak belenyugodni. A település stratégiai fontosságú, mert egy olyan kiszögellés csúcsán van, amely benyúlik a horvát ellenőrzés alatt álló területekbe.*”

A *hadászati fegyverekkel* (legalábbis elvben) a háború kimenetele csaták, ütközetek, hadjáratok nélkül eldönthető, ha váratlanul és tömegesen alkalmazzák őket. Korlátozásukról a SALT, számuk csökkentéséről a START szovjet-amerikai szerződéses szólnak.

SZEMBEN

Ha elfogultak vagyunk valaki *iránt*, az azt jelenti, hogy részrehajlóan kedvezünk neki, ha pedig elfogultak vagyunk valakivel *szemben*, akkor viszont méltánytalanul hátrányos helyzetbe igyekezzük hozni. Tiltakozni valami ellen szoktunk (nem pedig *szemben*).

SZERZŐDÉS

A szerződés magasabb, fontosabb államközi magállapodás, az egyezmény inkább részterületekre vonatkozik, de a különbséget inkább csak a diplomataák tudják. Ha pontosak akarunk lenni, akkor az a mérvadó, ami az okmány címében szerepel, ha pedig nem kell annyira pontosnak lennünk, akkor a szerződés, megállapodás, egyezmény, netán egyezség használható szinonimaként.

TANK = HARCKOCSI

TANKELHÁRÍTÓ

Helyesen: páncéltörő (és nem is páncélelhárító).

TÁBORNOKOK, TISZTEK

A főtiszt nem a tábornok szinonimája, a tábornok pedig (bár korábban volt ilyen rendfokozat Magyarországon) ma több rendfokozat gyűjtőnéve, ügyeljünk tehát a szinonimák használatakor.

A tiszti rendfokozatok: alhadnagy, hadnagy, főhadnagy, százados (ez ugyanaz, mint egyes helyeken a kapitány). A főtisztek: őrnagy, alezre-des, ezre-des. (Hivatalosan azonban már nem használják a „főtisztek” szót.) A tábornokok: dandártábornok (*), vezérőrnagy(**), altábornagy(***), vezérezre-des(****). Ezenfelül a marsallok és a generalisszimuszok némely hadseregek folklórjához tartoznak, ezek egyedi esetek. Kevésbé hivatalos, de használható a „négycsillagos tábornok” és az ehhez hasonló többi megjelölés.

Ha átfogó gyűjtőnévre van szükségünk, akkor alkalmas például a „magasrangú katonák” kifejezés.

TÁJÉKOZTAT – LÁSD: FELSZÓLÍT

TÁRCA

A minisztérium szinonimájaként használatos. Ne alkalmazzuk túl sürűn, mert a köznyelvben nemigen használatos, ezért nem segíti eléggé híreink megértését.

TERÜLETÉN

Ne használjuk a „-ban”, „-ben” vagy más értelemszerű ragok helyett.

TÖBBEK KÖZÖTT, A TÖBBI KÖZÖTT, EGYEBEK KÖZÖTT

A „*többek között*” személyekre vonatkozik, a másik kettő dolgokra vagy fogalmakra.

TÖLTET

Atom- (nukleáris) töltetű rakétákba való. Atomerőművekben viszont *fűtőelemeket* alkalmaznak.

TÖRVÉNYHOZÁS, TÖRVÉNYKEZÉS

A törvényhozás (más szóval a törvényalkotás) a parlament dolga, illetve a „*törvényhozás*” használható a parlament szinonimájaként is. A törvénykezés (más szóval a törvényalkalmazás) a bíróság dolga, de ez a szó nem használható a bíróság szinonimájaként.

TUCAT

Nem szép, ha embereket számlálunk tucajtával. (Általában áldozatoknál, sebesülteknél fordulhat elő.)

TÚZSZÜNET

Nem ugyanaz, mint a *fegyverszünet*. A tűzszünet fegyvernyugvás, átmeneti, helyi megállapodás az ellenségeskedés szüneteltetéséről.

UGYANIS

Jól fogalmazott híreknél legtöbbször nincs szükség arra, hogy az „*ugyanis*” szóval kössük össze a mondatokat. Fogalmazzunk úgy, hogy a mondatok enélkül is gördülékenyen kövessék egymást. Figyeljük meg saját szövegünket: ha az *ugyanis*t baj nélkül kihúzhatjuk, akkor ezt tegyük is meg. (Lásd még: *átkötés*.)

ÚJSÁGCÍMEK

Főleg külföldi lapok címénél gyakori, hogy névelővel kezdődnek. Ezt rendszerint nem szabad elhagyni, mert hozzátartozik a címhez. Az an-

gol *the* azonban elég nehezen mondható ki magyar szövegben, ezért ha nem tudjuk tisztességesen kiejteni, inkább hagyjuk el, és beszéljünk inkább a *New York Times*ről, az *Economist*ról, stb. Más címeznél, mint például a *Le Monde*, eléggé elválaszthatatlan a névelő. A magyar gyakorlat egyébként is ingadozik. Rendszerint ezt mondjuk: a *Die Welt* írta..., másrészt viszont: azt olvastam a *Spiegelben*..., jöllerhet annak is *Der Spiegel* a rendes neve. Nem kell pápábnak lennünk a pápánál, hiszen például az angol is csak egy névelőt használ, nem mondja azt, hogy „*in the The Times*” ..., de kétes esetben mondjuk inkább a teljes címet. Ha csak lehet, kerüljük el az olyan címetet, amelyekben szám szerepel (például *Cambio 16*), mert magyarul kimondva nem hangzik jól, idegen nyelven pedig nem biztos, hogy a hírolvasó és a hallgató elboldogul vele.

Ismert lapoknál nem kell hozzátenni, hogy „*című lap*”, kevésbé ismeretknél viszont ajánlatos. A hazai lapokat kezeljük egyformán: ha az egyik országos lapnál nem mondjuk azt, hogy „*című lap*”, akkor a másikat ne sértsük meg azzal, hogy a kevésbé ismert lapok kategóriájába soroljuk.

ÚGYMOND

Lehetőleg használjunk más formulát annak jelzésére, hogy valakit szó szerint idézünk. (Például: „*idézziük szavait*”, „*szó szerint azt mondta...*”, „*azokat a szavakat használta, hogy...*” stb.)

VEZETÉS

Lehetőleg mondjuk azt, hogy: *vezetők* – vagy jelöljük meg, miről van szó: *kormány, elnökség, pártvezetőség, politikusok* stb. A *vezető* és a *vezetés* ugyanúgy nem szinonima, mint ahogy például a hosszútávfutó helyett véletlenül sem mondunk hosszútávfutást...

VÉDELMI VONAL

Egyes számban használatos: amiből a védelmi vonalon belül több van, azok a *védelmi állások*.

AFGANISZTÁN – ZAIRE

AFGANISZTÁN. Mindjárt az A betűnél egy általános megjegyzés: a magyarban az országnevekből rendszerint kétféle melléknevet képzünk: egy rövidebbet és egy teljesebbet. Nincs gond, ha egységes etnikumról van szó: ilyenkor a rövid melléknév, például *Dániából a dán* egységesen jelöli az ország lakosait, intézményeit stb. Bizonyos összefüggésekben azonban a rövid melléknév nem használható: például csak dániai magyarok vannak, dán magyarok nincsenek. Más a helyzet Afganisztánban: az *afgánok* (saját nevük *pastu* vagy *pastó*) többségben vannak, de nem ők az egyedüli etnikum (tádzsik, üzbég, hazara, beludzs stb.). Ezért jobb az *afganisztániak*. Az *afgán* melléknév ettől függetlenül használható az ország teljes, hivatalos nevében (Afgán Iszlám Köztársaság), hiszen az országnévben is csak ennek az egy etnikumnak a megjelölése szerepel. Ne vegyük át a Külügyminisztériumtól az *Afganisztáni Köztársaság* alakot.

ARAB EMÍRSÉGEK. Nem „Emirátusok”. Ha enélkül is egyértelmű, elhagyhatjuk az „Arab”-ot. A hét emírség közé tartozik például *Abu Dhabi* (kiejtése: abu dzábi) és *Dubaj*. Gond szokott még lenni az ugyan-csak ide tartozó *Sardzsza* emírséggel, bélyegeken *Sarjah* formában írják, de van egy *Esh Shariqah* (magyarosan Es-Sarika) változata is. Jó tudni, hogy a kettő ugyanaz.

AUSZTRÁLIA. Fővárosa Canberra.

AZERBAJDZSÁN. Lakói *azeriek* (nem azerbajdzsánok vagy azerbajdzsániak).

BAHAMA-SZIGETEK. Mondhatjuk *Bahamáknak* is, de helyesebb a teljes alak. Ha már a szigeteknél vagyunk, ne mondjunk a *Húsvét-sziget* helyett *Húsvét-szigeteket*, mert olyanok nincsenek. A *Karácsony-sziget* is egyes szám. Ez ausztrál sziget az Indiai-óceánban, nem azonos a csendes-óceáni, régi nevén *Karácsony-szigettel*, mai nevén *Kiritimati*.

BANGLADES. A magyar átírásból kikopott az angolban még szereplő szóvégi „sh”, amelyet úgyis „s”-nek ejtettünk. Egy szóba írjuk. A hiányzó „h” a főváros nevébe került: *Dhaka* (és nem angolosan Dacca). La-

kói *bengáliak*. Az Afganisztánnál mondottak itt is érvényesek, tehát bizonyos összefüggésben *bangladesiek*ről is lehet szó. Ha valamiért hivatalos nevét használnánk: Bangladesi Népi Köztársaság. A földrajzi név: *Bengál-öböl*.

BELGIUM. Lakói, mint tudjuk, nem belgák, hanem *flamandok* és *valonok* – utóbbiak nem vallonul, hanem franciául beszélnek. Megint az afganisztáni példa alapján: *belga* állampolgárokról viszont beszélhetünk.

BOSZNIA-HERCEGOVINA. Nem Bosznia és Hercegovina. Három népcsoport lakja: *bosnyákok* vagy *muzulmánok* (mindkét szó használata vitatható), valamint *szerbek* és *horvátok*. Ha az egész ország lakosságára gondolunk, inkább írjuk körül, hogy mindhárom népcsoportról van szó. Hogy még bonyolultabb legyen a helyzet, vannak magukat hercegovcinak nevező emberek is, akik nem szerbek vagy horvátok, ugyanakkor tiltakoznak a bosnyák megjelölés ellen, habár Bosznia-Hercegovinából valók.

BOTSWANA. Nem „cs”-vel, hanem „c”-vel ejtjük.

BRAZÍLIA. Fővárosa nem Rio de Janeiro, hanem Brazíliaváros (a hivatalos Brasíliá név helyett ez a brazíliai magyaroktól származik, egyébként ugyanolyan, mint Mexikóváros, vagy Panamaváros).

BURUNDI. Lakói (csakúgy mint Ruandáéi) *hutuk* (ők a bantuk közé tartoznak) és *tuszik* (utóbbiak neve a „tutszi” formában nehezen ki mondhatónak bizonyult).

CIPRUS. Politikailag szinte mindig a sziget nagyobbik, görögök lakta részét értjük Cipruson. A kisebbik, török köztársaságot Törökországon kívül senki sem ismeri el.

CSEHORSZÁG. A hírügynökségi fordítások miatt jegyzendő meg, hogy idegen nyelveken elsősorban azért Cseh Köztársaság, mert a „Csehia” nem mondható ki. Mi szerencsére Köztársaság nélkül egyszerűen és magyarul Csehországot mondhatunk.

DÉL-AFRIKA. Ha félreérthető lenne (a kontinens déli részeként), akkor mondjuk, hogy Dél-afrikai Köztársaság. Fővárosa Pretoria.

DOMINIKÁ. A Karib-térségben két ilyen nevű ország van: egy parányi, ritkán előforduló sziget, a Dominikai Közösség (Commonwealth of Dominica), és a nagyobbik, a Dominikai Köztársaság, amely egy szigeten fekszik *Haitival* (de a sziget neve *Hispaniola*). Ha a két Dominikát mindenáron meg akarjuk különböztetni, akkor használhatjuk a megfelelően mesterséges Közösség/Köztársaság utónevet – vagy leírhatjuk, melyik hol fekszik.

EGYESÜLT ÁLLAMOK. Teljes nevét („Amerikai Egyesült Államok”) ne használjuk. Hírekben ne mondjuk, hogy USA. Gondoljunk arra, hogy Amerika a földrész neve is, tehát „Amerika” néven akkor említsük, ha nem okoz félreértést. Az „amerikai” többnyire használható, de ha félreérthető lenne, akkor mondhatjuk, hogy *egyesült államokbeli*. Mivel

az Egyesült Államok államokból áll, gondoljunk arra, hogy amit mi a politikában államnak nevezünk, az ott többnyire szövetségi („state” és „federal”).

EGYESÜLT KIRÁLYSÁG. Lásd Nagy-Britannia.

FÁK (Független Államok Közössége). Magyarul sután hangzik (mert az erdőben lévő fákra gondolunk), és rádióhírekben egyébként is csak a legközkeletűbb rövidítéseket használjuk. Ha szükség van rá, akkor inkább mondjuk a teljes nevét. Beszélhetünk a „*szovjet utódállamokról*” is, ha pedig „*a volt Szovjetunióról*” van szó, akkor mondjuk is azt.

FEHÉRORSZÁG. Nem Belarusz, de a *Belorussia* használható. Lakói *beloruszok* vagy *fehéroroszok*.

FÜLÖP-SZIGETEK. Melléknévként: *fülöp-szigeteki* (nem fülöp-szigeti). Lakóit nevezhetjük *filippínóknak* is. Az Afganisztánnál mondottak értelmében a jelentés dönti el, melyik melléknév használható.

GHÁNA. Magyarul „á”-val írjuk.

GRENADEA. Karibi szigetország. Nem Granada, mert az a spanyol város.

GRÚZIA. Hozzá tartozik *Abházia* (h-val!), és *Dél-Oszétia* (melynek északi része Oroszországhoz tartozik).

HAITI. A közös szigettről: lásd *Dominika*.

INDIA. Fővárosa hivatalosan *Újdelhi* (újabbban így, egybeírva), de nem érti félre senki, ha *Delhit* mondunk. *Bombay* új neve *Mumbai*. Ez a helyi hivatalos név az angolos formával szemben. Más országokban (még) nem akarják, hogy a helyi hivatalos nevet az angol, és így a nemzetközi használatból kiszorítsák (*Nicosia* /*Lefkosia*, *Mogadishu*/*Muqdisho*, *Bangkok*/*Krung Thep* *stb.*).

IRÁN. Mohamedán ország, de *nem arab*. Lakói *irániak* vagy *perzsák*. Ha a Közel-Keletről beszélünk, Iránt már nem értjük ide.

ÍRORSZÁG. Önálló köztársaság (fővárosa Dublin), viszont Észak-Írország (fővárosa Belfast) az Egyesült Királysághoz tartozik.

IZRAEL. Fővárosa *Jeruzsálem* (és nem *Tel Aviv*, ahogy korábban külpolitikai okokból mondtuk), de a város helyzete vitatott: Kelet-Jeruzsálem gyakorlatilag arab város, és az arab országok nem ismerik el Jeruzsálemet Izrael fővárosaként.

Izrael sajtójának tekintti (és a magyarban történelmi értelemben használatos *Júdeá* és *Szamária* megfelelőivel jelöli) az 1967-ben megszállt és azóta is megszállás alatt lévő területeket – mi viszont megszállt területként említjük *Ciszjordániát* (jórészt palesztinok lakják és Jordániához tartozik) és a *Golan-fennsíkot* (Szíriához tartozik). Izraelt szokás „a zsidó állam” néven említeni, de ne feledjük, hogy a lakosság körülbelül tíz százaléka óslakos arab. A *zsidó állam* kifejezésnek elsősorban vallási tartalma van, ezzel szemben például csak az *izraeli állampolgár* megjelölés használható.

JUGOSZLÁVIA. Átmenetileg „Kis-Jugoszlávia” néven is említettük, de valószínűleg eltelt már annyi idő a titói Jugoszlávia felbomlása óta, hogy a Kis-t elhagyhatjuk. *Szerbiából és Montenegróból* (magyar szövegben ne mondjuk, hogy Crna Góra) áll. Lakói szerbek (és persze magyarok és albánok) és montenegróiak (nem crnagorácok vagy crna goraiak).

Ha a régi (titói) Jugoszláviáról van szó, akkor tegyük egyértelművé: „*a volt Jugoszlávia*”, „*az egykori Jugoszlávia*”. Adott esetben beszélhetünk jugoszláv utódállamokról is. Elterjedt, hogy a mai helyzetről szólva egyszerűen a „*délszláv válság/háború*” kifejezéseket használjuk, ha a volt Jugoszlávia területére gondolunk (még akkor is, ha ez - a jugoszlávhoz hasonlóan - nem egészen pontos, mert például a muzulmán bosnyákok etnikailag nem szlávok, de nyelvük szerint igen).

JORDÁNIA. Ciszjordániáról - lásd *Israel*.

KAZAHSZTÁN. Lakói között több az orosz, mint a *kazah*. Fővárosa *Almati*, és már nem Alma-Ata. (A Szovjetunió felbomlása óta sok megszokott, oroszról hozzánk került névről kell fokozatosan lemondani, ha csak nem áll mögötte jelentős magyar hagyomány.)

KIRGIZISZTÁN. Nem Kirgizia vagy Kirgizsztán (i nélkül). A főváros a korábbi Frunze helyett *Biskek*.

KOLUMBIA. K-val írjuk és nem C-vel.

KOREA. Jobb, ha mindig hozzátesszük, hogy *Dél- vagy Észak-Korea*-ról van-e szó. Ne mondjuk, hogy *KNDK* vagy *Koreai Népi Demokratikus Köztársaság*, és a *Népi Korea* is idejtmúlt megoldásnak tűnik. *Phenjang* nem f-fel, hanem p-vel ejtjük.

KÖZEL-KELET. Nagyjából Egyiptomtól Irakig, Szíriától Jemenig tart. Azért nagyjából, mert a térképek és a szakirodalom alapján többféle értelmezése is van. Az angol *Middle East* alapján régebben többféletnek is fordították, de inkább maradjunk egységesen a Közel-Keletnél. Van például amerikai térkép, amely szerint a *Near East* (tehát szó szerint a Közel-Kelet) területébe a balkáni államok, Délnyugat-Ázsia országai (tehát Törökország, a keleti földközi-tengeri országok, az Arab-félsziget) tartoznak, ezek rendszerint kiegészülnek Egyiptommal és a tőle délre fekvő afrikai országokkal, sőt az amerikai külügyminisztérium szerint a *Near East* egészen a Távols-Kelet határáig tart. A magyar gyakorlatban azonban nagyjából a fenti terület felel meg a Közel-Keletnek. Ha tehát az angol szövegben *Middle East* áll, az magyarul rendszerint Közel-Kelet, a *Near East* olvastán pedig legyünk óvatosak.

KUVAIT. Fölösleges magyarul w-vel írni.

LAOSZ. A főváros, Vientiane végén az e-néma.

LATIN-AMERIKA. A Rio Grandétól, vagyis Mexikó és az Egyesült Államok határától délre egész Amerika ide tartozik: ez Közép-Amerika, a Karib-térség és Dél-Amerika összefoglaló neve. Latin-Amerika nem teljesen spanyol ajkú: Brazíliában portugálul beszélnek. Ha egészen

pontosak akarunk lenni, Dél-Amerikában van, de nem Latin-Amerikához tartozik: Suriname (volt holland birtok), Guyana (volt brit birtok) és Francia Guyana.

LITVÁNIA. Fővárosa Vilnius és nem Vilna.

MACEDÓNIA. A *Makedónia* név a mai Görögország részét jelöli, *Macedónia* a független államot. Ez a megkülönböztetés természetesen önkényes (vö. *Moldova*), de a gyakorlatban jól használható. A hírekben fölösleges abba belemennünk, hogy Görögország érzékenysége való tekintettel Macedóniát most teljes hivatalos nevén volt jugoszláv tagköztársaságnak hívják.

MEXIKÓ. Fővárosa Mexikóváros és nem Mexico City.

MIANMAR. Nemrég-Burmának hívták. A legalkalmasabb megoldás, ha néhány évig ezt mindig hozzátesszük az ország nevéhez: „Mianmar, korábbi nevén *Burma*” vagy „a volt Burma”, ahogy ezt Sri Lanka/Ceylon esetében is tettük. Lakói is mianmariak, mint ahogy Thaiföld lakói sem feltétlenül sziamiaiak ma már. Ha a tulajdonnevet kénytelenek vagyunk megtanulni, akkor célszerű a melléknevet is így használni.

MOLDOVA. Nem Moldva, Moldava vagy Moldávia (*Moldva* a történelmi Moldvából a mai Romániában maradt rész). Lakói moldovaiak. Fővárosa ugyancsak elvesztette korábbi, megszokott orosz nevét, most románul Chisinau, de ezt a rádióhírek magyar szövegében valószínűleg úgysem tudjuk leírni. Szerencsére ejtése közel áll az ismert orosz név ejtéséhez, tehát nyugodtan ejthetjük így: „kisinau”.

NAGY-BRITANNIA. Részei: *Anglia, Wales és Skócia*, és ezek *Észak-Írországgal* együtt alkotják az *Egyesült Királyságot* (Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága - de ezt így sohasem használjuk, sőt az Egyesült Királyságot is csak protokolláris szövegekben és akkor, ha hangsúlyozni kívánjuk Észak-Írország beletartozását.). *A királynő nem brit*, hanem angol. Más esetekben is különbség lehet a brit és az angol között. A lakosokra, állampolgárokra összefoglalóan használt melléknév a *brit*, de a magyar köznyelvben (és híreinkben is) elterjedtebb az angol - adott esetben egyik vagy másik nem egészen pontos. Ha fontos a különbségtétel, mondjuk, hogy angol, skót, walesi (de nem velszi) vagy északír.

NÉMETORSZÁG. Fővárosa Berlin, de a kormányzati székhely a két ezredik év környékéig még Bonn. A ketteosztottság idejére gondolva ne használjuk a keletnémet, nyugatnémet, *Kelet-Németország, Nyugat-Németország* kifejezéseket, ha az 1990 utáni időkről van szó. Nem szerencsés az NSZK használata sem (bár hivatalosan ez az egész ország mostani neve), mert ugyancsak a volt Nyugat-Németország szinonimájaként szoktuk meg. Ha 90 előttről van szó, mondjuk például azt, hogy „a volt NDK”, vagy „az akkori NSZK”, ha a mostani időkről, akkor a „Németország keleti tartományai” vagy a „Németország keleti része” a leginkább használható. Néhány gyakran előforduló német tartománynev:

Rajna-Pfalz (és nem a német fordításból adódó, de bonyolult Rajna-vidék-Pfalz), és a keleti országrészen felélesztett tartományok: *Mecklenburg-Elő-Pomeránia, Brandenburg, Szász-Anhalt, Szászország és Thüringia*. A teljes országnév Német Szövetségi Köztársaság. Ne vegyük át a németek által használt hivatalos Németországi Szövetségi Köztársaság változatot.

NYUGATI-PART. Magyarul mindig Ciszjordánia (angolul West Bank). Lásd *Israel*.

OROSZORSZÁG. Leningrád új nevét nyugodtan használhatjuk magyar alakjában: *Szentpétervár*. Ha a névváltoztatás előtti időkről van szó, akkor viszont ne változtassunk utólag (például Leningrádi filharmonikusokról Szentpétervári filharmonikusokra), ahogy például a *sztálingrádi* csatát sem említhetjük *volgográdi*ként.

Oroszországhoz tartozik a többi között: *Csecsenföld* (nem Csecsnya), *Ingusföld* (nem Ingusétia), *Észak-Oszétia* (melynek déli része Grúziához tartozik).

RUANDA. Lakói *hutuk* és *tuszik* (mint Burundiéi).

SRÍ-LANKA. (Hosszú í-vel és kötőjellel.) Egy ideig megemlégtettük, hogy korábban Ceylonnak hívták, de azóta meghonosodott az új név. (A ceyloni teát azonban nem mondjuk srí-lankainak.)

SZAUD-ARÁBIA. Nem Szaudi.

SZLAVÓNIA. *Horvátország* része, nem tévesztendő össze Szlovéniával vagy Szlovákiával.

SZOMÁLIA. Fővárosa Mogadishu. Az olasz Mogadiscio és a helyi Muqdisho magyarul nem használatos.

TADZSIKISZTÁN. Nem a-val, hanem á-val.

UKRAJNA. Fővárosa Kijev (j-vel). Lehet, hogy valamikor majd előkerülnek a magyarban megszokott orosz változatok helyett az ukrán nyelvek: Kijev esetében azonban, még nagyon sokáig marad ez az oroszból átvett forma, nem térünk át az ukrán Kijivre.

ÜZBEGISZTÁN. Nem k₁-val, hanem g-vel. Lakói üzbégek.

VATIKAN. Rendszerint fölösleges a pontos név fordításaként *Vatikánvárosról* beszélni. Városállamról lévén szó, értelemszerűen nem Vatikánváros a Vatikán fővárosa. Hivatalos neve Vatikánvárosi Állam. (A *Szentszék* név használatáról az egyházi híreknél van szó.)

ZAIRE. A végén az -e néma. Ezért: *zaire-i*.

A fenti jegyzékben csak azok a nevek szerepelnek, amelyeket el szoktak téveszteni. A földrajzi nevek írásához általában iránymutató a Kartográfia legfrissebb világtatlasza (most az 1992-es kiadás a legújabb), és egyes különleges esetekben eligazíthat az Akadémiai Kiadó két kiadványa: „Kéleti nevek magyar helyesírása” (1981) és „A cirill betűs nyelvek neveinek magyar helyesírása. Az újjörög nevek magyar helyesírása” (1985).

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	5
Mi a hír? I.	7
Mi a hír? II.	9
HÍRSZERKESZTÉS	17
A hírek felépítése, lead	17
lead	17
a hírek felépítése	24
átkötés	26
hátér	28
hol történt?	31
mikor történt?	32
számok	32
pontosság	34
idézetek	35
nevek	37
nők	43
származás	43
apró fogások	44
Híradások fajtái, headline	45
sorrend	45
headline	46
szalaghíradás	48
ismétlés	48
híradások és más műsorok	49
Források	50
források	50
mit ír az újság?	52
tudósítók	55
embargó	55
Bizonyos hírek kezelése	56
választási hírek	56
protokoll	59
lesz-hírek	61

háborús hírek	61
bírósági és rendőri hírek	63
egyházi hírek	66
hírek saját rádióinkról	71
helyreigazítás	71
reklám	72
színes hírek	76
időjárás-jelentés	77
közlekedési információk	77
közlemények	78

HÍRMŰSOROK	83
-------------------------	----

Tudósítás, interjú	83
---------------------------------	----

Hírműsorok előkészítése	93
--------------------------------------	----

Hírműsorok szerkesztése	95
--------------------------------------	----

Műsorvezetés	97
headline	98
felkonferálások	102
forgatókönyv	113

STÍLUS	115
---------------------	-----

fogalmazás	115
szóhasználat	120
aki, amely, ami	122
alany és állítmány	126
igeragozás	127
határozói igenevek	128
birtokviszonyok	129
szórend	130
jelzők és minősítő kifejezések	132
melléknévi igenevek	134
helyesírás	136

SZAVAK, SZAVAK	137
(amit el lehet tévesztetni, azt el is tévesztjük)	

AFGANISZTÁN – ZAIRE	161
(földrajzi nevek)	